

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

Arkivexemplar.

SVERIGES OFFICIELLA STATISTIK
PRISER OCH KONSUMTION

LEVNADSKOSTNADERNA
PÅ LANDSBYGDEN
ÅR 1951

KUNGL. SOCIALSTYRELSEN

STOCKHOLM 1955

Centralbiblioteket

Allmänna Sektionen

Ref.

Oi-c

SOS

93:6

Rep. (mag.)

Arkivexemplar.

SVERIGES OFFICIELLA STATISTIK

PRISER OCH KONSUMTION

LEVNADSKOSTNADERNA
PÅ LANDSBYGDEN
ÅR 1951

KUNGL. SOCIALSTYRELSEN

STOCKHOLM 1955

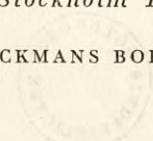
OFFICIAL STATISTICS OF SWEDEN
PRICES AND CONSUMPTION

FAMILY EXPENDITURE IN
RURAL DISTRICTS, 1951

ROYAL SOCIAL WELFARE BOARD

Stockholm 1955

K. L. BECKMANS BOKTRYCKERI

FÖRORD

Härmed framläggs den slutliga redogörelsen för resultaten av 1951 års levnadskostnadsundersökning på landsbygden. Undersökningen, som är den första sedan 1933, som behandlar förhållandena på landsbygden, utfördes i början av år 1952 som ett led i arbetet på en omläggning av dyrortsgrupperingen. Resultaten skulle sålunda i första hand användas som vikt-system för dyrortsundersökningen. För detta ändamål utnyttjades undersökningsresultaten redan under våren och sommaren 1952. En preliminär redogörelse för undersökningens allmänna resultat lämnades i Sociala Meddelanden nr 2 för 1953. Materialet har vidare kommit till användning för vissa specialundersökningar, t. ex. av jordbruksprisutredningen.

Ledningen av arbetet med undersökningen har handhåfts av e. o. förste aktuarien Elisabeth Wiberg och t. f. förste aktuarien Linnéa Jonsson, vilka även utarbetat föreliggande redogörelse. Kap. I, III—V samt bilaga 2 har författats av Elisabeth Wiberg, kap. II, VI—VIII samt bilaga 3 av Linnéa Jonsson.

Stockholm i september 1954.

ERNST BEXELIUS

ERLAND V. HOFSTEN

INNEHÅLL

	Sid.		Sid.
Sammanfattning på engelska.....	6	Kap. V. Bostad, bränsle och lyse.....	46
Kap. I. Undersökningens planläggning och utförande	9	1. Bostädernas upplåtelseform och beskaffenhet.....	46
1. Bakgrunden	9	2. Bostad och bränsle in natura	49
2. Metodvalet	9	3. Utgifter för bostad, bränsle och lyse	49
3. Stickprovet.....	10	Kap. VI. Kläder, skor, tyger, garner och sybehör	54
4. Materialinsamlingen	13	Kap. VII. Övriga utgifter	60
5. Bortfallet	16	1. Möbler och husgeråd	61
Kap. II. Materialets bearbetning och sammansättning	17	2. Sjukvård, kroppsvård och rengöringsmedel	63
1. Hushållsbegreppet	17	3. Förenings- och försäkringsavgifter	65
2. Materialets sammansättning	19	4. Undervisning och läsning, skrivmateriel	66
3. Granskning, avstämning mellan inkomster och utgifter, hålkort, värdering av naturaposter	24	5. Tele- och postavgifter....	68
4. Medelfel	26	6. Nöjen och rekreation	68
Kap. III. Konsumtionsutgifterna och deras fördelning på större poster...	28	7. Resor	69
1. Konsumtionsutgifterna inom olika hushållstyper	28	8. Tobak.....	71
2. Konsumtionsutgifterna bland lantbrukarna inom olika grupper efter åkerareal....	35	9. Hemhjälp.....	73
Kap. IV. Mat och dryck	38	10. Gåvor och understöd	73
1. Materialet.....	38	11. Diverse utgifter.....	73
2. Livsmedelsutgifterna och deras fördelning på olika varor	39	12. Räntor och skatter	74
3. Naturakonsumtionen	43	Kap. VIII. Inkomster och sparande	75
4. Vin och sprit	44	1. Hushållens inkomster	77
		2. Enskilda inkomsttagare....	79
		3. Sparandet	81
		Bilaga 1. Intervjuområden vid undersökningen	83
		Bilaga 2. Naturaposterna.....	84
		Bilaga 3. Instruktionskursen för intervjuare	96
		Bilaga 4. Engelsk ordlista	99

Symboler använda i tabellerna

Explanation of symbols

Intet finnes att redovisa	—	<i>Magnitude nil</i>
För litet för att upptagas	0	<i>Magnitude less than half of unit employed</i>
Uppgift ej tillgänglig eller alltför osäker för att angivas	<i>Data not available or too uncertain to be stated</i>
Uppgiften bygger på 10—25 observationer	()	<i>Statement based on between 10 and 25 observations</i>
Logiskt omöjlig uppgift.....	.	<i>Category not applicable</i>

CONTENTS

	Page		Page
Summary in English	6	Chap. V. Housing, fuel and light	46
Chap. I. The planning and execution of the inquiry	9	1. Form of lease and nature of the dwellings	46
1. The background	9	2. Dwelling and fuel in kind	49
2. Choice of method	9	3. Expenditure on housing, fuel and light	49
3. The sample	10	Chap. VI. Clothing, shoes, dress materials, yarn and sewing materials	54
4. The collection of data ..	13	Chap. VII. Other expenditures	60
5. Non-response	16	1. Furniture and household goods	61
Chap. II. The compilation and composition of the material	17	2. Medical care, personal care and cleaning materials	63
1. The term »household» ..	17	3. Society membership fees and insurance premiums	65
2. The composition of the material	19	4. Education and reading, writing materials	66
3. Checking, reconciliation between incomes and expenditures, punch cards, the valuation of items representing income in kind	24	5. Telephone and telegram charges, postage	68
4. Standard error	26	6. Recreation	68
Chap. III. The expenditures on consumer goods and their grouping into larger items	28	7. Travelling	69
1. The expenditures on consumer goods in different types of household	28	8. Tobacco	71
2. The expenditures on consumer goods among the farmers within different groups according to area of tillage	35	9. Domestic help	73
Chap. IV. Food and beverages	38	10. Presents and allowances	73
1. The material	38	11. Sundry expenses	73
2. The expenditures on food and their distribution by commodities	39	12. Interest and taxes	74
3. The consumption of income in kind	43	Chap. VIII. Income and savings	75
4. Wines and spirits	44	1. Households' incomes ..	77
		2. Individual income-earners ..	79
		3. Savings	81
		Appendix 1. Interview districts covered by the inquiry	83
		Appendix 2. Items relating to income in kind	84
		Appendix 3. The instructional course ..	96
		Appendix 4. Glossary in English	99

Summary

The Social Welfare Board's inquiry into family expenditure in 1951 covers households within all social classes and types of households in the purely rural districts. The inquiry was induced in the first place by a planned revision of the geographical grouping of the communities according to the cost-of-living and was opened at the beginning of 1952.

The method of procedure was interviewing combined with a short period of bookkeeping. Households were asked for information about their expenditure and income in 1951, and after that each of them undertook to keep account of all food purchases for a fortnight. The bookkeeping periods were spread out over a year (February 18, 1952—February 21, 1953).

The sampling method that was employed may be described as stratified two-step sampling. The rural districts were divided into 905 primary sampling units, which were combined into 45 strata. Out of each stratum there was chosen at random a primary sampling unit. Thus the field work was concentrated within 45 interview areas, and within these the households were selected by systematic sampling. In order to facilitate the field work and reduce the costs the households were selected in groups of three in the neighbourhood of each other. As basis for the selection of households use was made of the census returns sent in during the autumn of 1950. In order still further to reduce the costs involved in interviewing, the households in those sparsely populated parts of the country which might be assumed to be particularly expensive to work in were under-represented.

The interviews were conducted by 45 interviewers, who before starting their work had to go through a 4-day instructional course. Most of them had had previous experience in interviewing and about half of them had some knowledge of agriculture. While the work was going on

the representatives were whole-time employees of the Social Welfare Board. Each interviewer had, as a rule, between 15 and 20 households to visit and generally had to work in two districts, as it was considered necessary that the interviews with the farmers should be conducted by persons with a knowledge of agriculture.

The number of households covered by the inquiry had been fixed at about 800. When the selection was made, 807 households were listed. The actual number of non-responses was 8 % (see table on p. 16). There were only 13 cases of refusal.

Those interviews the data from which could be compiled numbered 710. Of these, 40 were in the »high-cost» strata which had been under-represented when the selection was made. By weighting, a statistical material was obtained of 750 households.

Approximately 40 % of the households taking part were farmers' households. When the material was accounted for, these households were kept separate from the others. Within these two main groups the material has been divided into the following types of household: husbands and wives with minor children, husbands and wives without children at home, persons living alone, and »mixed households» of various sizes. The mixed households consist of all households of several persons other than such as consist of man and wife with or without children. The sex and civil status, age and social class of the persons included in the inquiry tally well, broadly speaking, with particulars in respect of the entire rural population according to the national census of 1950 (see tables 3, 4 and 6).

Tables 7—8, 10—11 give the distribution of the data among different items in absolute and relative figures relating to farmers and non-farmers. The total expenditure on consumer goods per household amounted for the farmers, on an average, to 9 400 kr and for the other house-

holds to 7 400 kr. This difference is due in part to the number of members of a household being larger among the farmers, 3.8 persons, than among those not engaged in agriculture, 3.1 persons. As to the percentage distribution over the different items, we find among the former a higher percentage of food and a lower share in respect of housing and »other expenditures». Among the farmers about one-third of the item Food consists of goods produced on the farm. That part of the expenditures which goes to clothing is slightly higher than among the non-farmers.

If we compare the same types of household we find far smaller differences between farmers and non-farmers. The expenditure per person is highest among those living alone, lower for husbands and wives without children and for mixed households comprising not more than 3 persons, and one step lower for husbands and wives with children and mixed house-

holds containing a larger number of persons.

The expenditures according to different income brackets have not been grouped in this inquiry. The reason for this is partly the large number of independent entrepreneurs in this material (48 %, including farmers), for whom it has not been possible to obtain anything like exact particulars of income and savings, and partly the large proportion of mixed households (about 43 %). The composition of these latter is so heterogeneous that there would be no point whatsoever in grouping them by income.

A more detailed account of each of the various items of expenditure is given in separate chapters. In addition, the incomes and savings are accounted for for all groups other than entrepreneurs. Finally, a separate appendix discusses incomes in kind and the method of valuing them.

Kap. I. Undersökningens planläggning och utförande

1. Bakgrunden

Levnadskostnadsundersökningen 1951 omfattar ett stickprov av ca 800 hushåll på den egentliga landsbygden. Närmast föregående undersökning av detta slag avsåg tätorterna (1948). Förhållandena på landsbygden har inte studerats sedan år 1933.¹

Levnadskostnadsundersökningarna behandlar i första hand hushållens utgifter för konsumtion och dessas fördelning på olika poster. Därjämte studeras inkomster samt sparande resp. kapitalförväring och utgifter för skatter.

Resultaten från undersökningarna har utnyttjats för den sammanställning av hushållens utgifter, som bildat viktsystem vid beräkningen av levnadskostnadsindex och vid olika dyrortsundersökningar. Därjämte har resultaten fått viss användning för att belysa olika befolkningsgruppers levnadsnivå och konsumtionsvanor samt i vissa fall för att ge kunskaper om förbrukningen av enskilda varor.

Föreliggande undersökning föranledes i första hand av 1951 års dyrortsundersökning. Vid de levnadskostnadsjämförelser mellan olika orter, som därvid företogs, behövdes bl. a. en sammanställning av konsumtionsvanorna på landsbygden, och då aktuella uppgifter härför saknades, måste en ny undersökning företas. Dyrortsbudgeten skulle

omfatta alla hushållstyper och alla socialklasser utom lantbrukare och andra företagare. Då emellertid en kartläggning även av dessa gruppers konsumtionsvanor hade betydelse i olika sammanhang, bl. a. som grundval för en eventuell särskild levnadskostnadsindex för lantbrukare, så beslöts att de skulle ingå i undersökningen. Denna omfattar alltså enskilda hushåll av alla socialklasser och hushållstyper på den egentliga landsbygden.

2. Metodvalet

Metoddiskussionen kring levnadskostnadsundersökningarna har under senare år varit mycket livlig. Frågan har gällt materialinsamling enbart genom bokföring under ett år hos värvade hushåll contra materialinsamling genom intervjuer avseende utgifterna under ett år hos slumpmässigt utvalda hushåll eventuellt i kombination med bokföring under kortare tid. Vid föreliggande undersökning tillämpades intervjumetoden. Liksom vid tätortsundersökningen 1948 kompletterades intervjumaterialet med bokföring under en kortare period för livsmedelsdetaljerna.

I största korthet kan argumenten för och emot de båda metoderna beskrivas sålunda. Fördelen med bokföringsmetoden är noggranna uppgifter för de enskilda hushållen; mätfelelen kan hållas på en låg nivå, även om man inte kan undgå dem helt. Nackdelen är, att man inte kan erhålla ett representativt mate-

¹ En utförlig historik återfinns i publikationen *Levnadskostnaderna i tätortshushåll år 1948* av Kungl. Socialstyrelsen.

rial för de befolkningsgrupper, vilkas konsumtion man avser att belysa. Det gäller i allmänhet en noggrann bokföring under ett helt år, och det är under sådana omständigheter uteslutet att göra ett slumpmässigt urval. Man måste acceptera de hushåll, som frivilligt erbjuder sin medverkan, och dessa bildar givetvis ett urval av ekonomiskt intresserade och ordentliga personer. Vill man använda bokföringsmetoden i den traditionella formen, måste man resignera inför omöjligheten till ett representativt urval.

Intervjumetoden möjliggör däremot just ett slumpmässigt urval. Svårigheterna att få med tillräckligt många av de utvalda hushållen är visserligen utomordentligt stora, men det visar sig dock, att man *kan nå* ett gott resultat. Vid den första större levnadskostnadsundersökningen i Sverige efter intervjumetoden blev bortfallet mycket högt, men sedan vi vid föreliggande undersökning har kunnat tillgodogöra oss tidigare erfarenheter och haft större medel till förfogande för intervjuorganisationen, har det kunnat nedbringas avsevärt. (Se vidare sid. 13 ff).

Frågan om de enskilda uppgifternas kvalitet är svårare att bedöma. Vid första påseendet förefaller det i det närmaste omöjligt att i efterhand kunna rekonstruera alla utgifter för ett helt år med undantag av detaljerna på livsmedel. Fullständig bokföring att gå tillbaka på har bara en mindre del av hushållen; i den mån anteckningar och sparade kvitton förekommer, avser de ofta endast vissa viktigare utgiftsposter.

Erfarenheten tyder dock på att man kan göra en efterhandskonstruktion med någorlunda säkerhet för större poster. Genom att stämma av inkomster och utgifter mot varandra kan man kontrollera, att inga grova fel förekom-

mer. Små och medelstora fel kan man emellertid inte komma åt på detta sätt. I vilken utsträckning det förekommer sådana avvikelser från verkligheten kan icke bedömas objektivt. Intervjuarnas intryck av trovärdigheten i de lämnade uppgifterna är vanligen positiva. Man finner oftare än man tror människor med ett mycket gott sifferminne. För många utgifter kan intervjupersonerna anknyta till särskilda omständigheter som stöd för de lämnade uppgifternas trovärdighet.

Under senare år har åtskilliga nya förslag kommit fram i metoddiskussionen, vilka i allmänhet går ut på att minska arbetet för varje enskilt hushåll och nedbringa mätfeLEN. Sålunda har föreslagits materialinsamling genom bokföring under kortare perioder, intervjuer avseende kortare perioder, intervjuer eller bokföring avseende vissa slag av utgifter. Det skulle föra för långt att här ta upp dessa förslag. Vid den föreliggande undersökningens planering hade vi ingen möjlighet att ta hänsyn till några av dem. Dels var — och är de — till större delen oprövade, dels ställer de mycket stora anspråk på de ekonomiska resurserna.

3. Stickprovet

Undersökningen avser att ge sammanställningar av hushållens konsumtionsutgifter m. m. dels för hela den egentliga landsbygden och dels för vissa större befolkningsgrupper däriinom, t. ex. för lantbrukarna eller för löntagarna. Några uppgifter för särskilda geografiska områden lämnas däremot ej. Stickprovet har konstruerats med hänsyn till denna målsättning.

Urvalsmetoden kan karakteriseras som en stratifierad tvåstegssampling. Därigenom har en betydande geografisk

koncentration av fältarbetet kunnat åstadkommas.

De primära urvalsenheterna bildades i Götaland och större delen av Svealand i allmänhet av en storkommun. I norra Svealand och Norrland utom de båda nordligaste länen omfattade däremot en primär enhet i allmänhet en kommun i äldre mening, medan i de nordligaste länen de till ytvidd och invånarantal största kommunerna uppdelades i två, tre eller fyra delar.

Då flera kommuner av äldre typ sammanfördes till en enhet, gjordes vissa avvikelser från storkommunsammansättningen. Dels sökte vi göra enheterna så heterogena som möjligt med avseende på vissa för undersökningen relevanta faktorer, i detta fall näringskaraktär och kommunal utdebitering, och dels tog vi hänsyn till kommunikationerna inom varje enhet och utgick ifrån att alla delar därav skulle kunna nås av intervjuarna från en och samma medelpunkt. Inalles 905 primära urvalsenheter bildades. Dessa sammanfördes därefter till större områden, strata. Antalet strata blev av kostnadsskäl begränsat till 45.

Först gjordes en uppdelning på två områden med hänsyn till intervjukostnaderna. Då vi inte hade några tidigare undersökningar att bygga på, kunde vi vid denna indelning endast ta i betraktande allmänna förhållanden såsom folktäthet, kommunikationer, klimat o. dyl. Större delen av Norrbottens, Västerbottens och Jämtlands län samt de inre delarna av Västernorrlands, Gävleborgs, Kopparbergs och Värmlands län räknades till det dyra området. Antalet primära urvalsenheter var i det dyra området 129 och i det billiga området 776. Antalet strata inom det dyra området bestämdes enligt följande formel.

$$n_D = \frac{\frac{N_D}{\sqrt{C_D}}}{\frac{N_B}{\sqrt{C_B}} + \frac{N_D}{\sqrt{C_D}}} \cdot n,$$

där n = hela antalet strata

n_D = antalet strata i det dyra området

N_D = antalet primära urvalsenheter i det dyra området

N_B = antalet primära urvalsenheter i det billiga området

C_D = intervjukostnaderna i det dyra området

C_B = intervjukostnaderna i det billiga området

C_D antogs vara = 3 C_B . Således blir

$$n_D = \frac{\frac{129}{\sqrt{3 C_B}}}{\frac{776}{\sqrt{C_B}} + \frac{129}{\sqrt{3 C_B}}} \cdot n$$

$$n_D = 0.088 n$$

$$n = 45$$

$$n_D = 4$$

Antalet strata i det dyra området bestämdes sålunda till 4 och antalet strata i det billiga området till 41. Antalet invånare borde i vart och ett av de dyra strata uppgå till ca 84 000 och i vart och ett av de billiga strata till ca 51 000. En primär urvalsenhet skulle alltså representera en större folkmängd i de dyra strata än i de billiga.

Huvudprincipen vid stratifieringen var, att varje stratum borde vara så homogent som möjligt med hänsyn till de variabler, som påverkar konsumtionen. Endast ett mindre antal sådana variabler är tillgängliga för kontroll, och överhuvud kan man med ett så

litet antal strata som ovanstående ej använda mer än ett fåtal variabler. De viktigaste bland dessa ansågs vara geografisk belägenhet, näringskaraktär och medelinkomst (= taxerad inkomst).

Landet indelades geografiskt i tre områden 1) Skåne, Halland och Blekinge, 2) Övriga Götaland, Svealand samt Gävleborgs län av Norrland, 3) Väster-norrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län. Denna indelning motiverades av resultaten från vissa undersökningar rörande prisolikheterna inom landet, som utförts av 1950 års dyrorts-sakkunniga.

Som uttryck för näringskaraktär användes indelningen i A-, B- och C-kommuner enligt folkräkningarna.

A-kommuner: 75—100 % av befolkningen tillhör jordbruk med binäringar.

B-kommuner: 50—75 % av befolkningen tillhör jordbruk med binäringar.

C-kommuner: — 50 % av befolkningen tillhör jordbruk med binäringar.

Indelningen gav dels de rena grupperna A, B och C, dels vissa blandgrupper av A och B samt B och C, emedan en primär urvalsenhet ofta bestod av flera kommuner av olika näringskaraktär.

Indelningen efter medelinkomst anpassades efter storleken av de genom ovanstående indelning erhållna områdena och omfattade två till fem grupper. I ett fall (näringskaraktären B i Mellersta Sverige) gjordes ytterligare en geografisk uppdelning, för att strata av lämplig storlek skulle erhållas.

Inom varje stratum uttogs därefter en primär urvalsenhet. Som vikter vid utlottningen användes folkmängden.

Inom vissa strata, där så ansågs lämpligt, ordnades de primära enheterna före utlottningen i en viss kontrollerad ordningsföljd. Vi sammanförde olika

strata i grupper om två eller tre och ordnade enheterna i rangordning efter någon av stratifieringsvariablerna medelinkomst eller geografisk belägenhet. Om vi exempelvis därvid i ett visst stratum inom en grupp av två strata hade ordnat enheterna efter medelinkomst med den högsta medelinkomsten först, så ordnades enheterna i nästa stratum i omvänd ordning, alltså med den lägsta medelinkomsten först. Vid utlottningen av enheter användes därefter samma nummer för båda dessa strata.

Resultatet blev följaktligen, att om en enhet med hög medelinkomst valdes i det ena av de båda sammanförda strata, så valdes en enhet med låg inkomst i det andra. På motsvarande sätt kunde vi genom en geografiskt kontrollerad ordning undvika, att två eller tre utvalda enheter inom vissa strata skulle komma att ligga i närheten av varandra. Detta förfarande kan tydligen betraktas som en utvidgad stratifiering.

En förteckning över utlottade primära enheter återfinns som bilaga 1, sid. 83.

Inom varje utvald enhet (intervjuområde) skulle som nästa steg ett antal hushåll väljas. Som material härför användes mantalsuppgifterna för år 1951, vilka fanns samlade i Stockholm för folkräkningen. Då endast egentliga landsbygden skulle ingå i undersökningen, måste alla hushåll, som tillhörde tätorter inom landskommunerna, utsorteras. Detta skedde genom jämförelse med mantalslängderna, där inom folkräkningen tätortshushållen hade utmärkts med en särskild kod.

Antalet hushåll hade i undersökningen bestämts till ca 800. (Om definitionen av hushåll, se sid. 17). Då hela antalet hushåll på egentliga landsbygden beräknades till ca 850 000, innebar detta, att i genomsnitt ett hushåll på 1 060 skulle tas ut. Då vi emellertid

för att nedbringa intervjukostnaderna ville underrepresentera dyra strata, bestämde vi oss i stället för att ta ut ett hushåll på 1 650 inom dessa och ett på 825 inom billiga strata, vilket tillsammans borde ge ca 800 hushåll. Den andel hushåll, som skulle tas ut inom varje intervjuområde, bestämdes enligt nedanstående formler:

$$\text{a) för billiga strata } P_{ijh} = \frac{1}{825} \cdot \frac{1}{P_{ij}} = \frac{1}{r}$$

$$\text{b) för dyra strata } P_{ijh} = \frac{1}{1650} \cdot \frac{1}{P_{ij}} = \frac{1}{r}$$

där $P_{ijh} = \frac{1}{r} =$ sannolikheten för ett hushåll att väljas inom den primära urvalsenheten.

P_{ij} = den sannolikhet, med vilken den primära urvalsenheten hade utvalts inom sitt stratum.

För att underlätta arbetet för intervjuarna valdes hushållen så, att de bodde tre och tre i närheten av varandra. För den skull utvaldes inte vart r :te utan vart $3 \cdot r$:te hushåll tillsammans med de två följande bland mantalsuppgifterna. Vi utgick härvid från att mantalsblanketterna låg i geografisk följd, vilket också som regel var fallet. Antalet utvalda hushåll blev 807.

De begagnade mantalsuppgifterna avsåg tillståndet vid årsskiftet 1950/51, medan materialinsamlingen skulle ske först i början av år 1952. Genom flyttningar eller dödsfall kunde förhållandena under det mellanliggande året i vissa fall ha förändrats. För att ta hänsyn härtill bestämde vi, att icke de utlottade hushållen utan de lägenheter, där dessa bodde vid slutet av år 1950, skulle betraktas som utvald. Om någon flyttat, skulle alltså den som flyttat

in i stället medtagas i undersökningen. Detta förfarande kom att få en viss betydelse för bortfallet, eftersom det i åtskilliga fall hände, att den utvalda lägenheten stod obebodd i början av 1952.

Nybyggda hus, där inflyttning skett under år 1951, kom inte med i stickprovet. Detta torde emellertid sakna betydelse, enär byggnadsverksamheten på den egentliga landsbygden var av ringa omfattning.

4. Materialinsamlingen

Mycket arbete nedlades vid denna undersökning på förberedelser och organisation av intervjuarbetet. Det är här fråga om en svår intervju, den tar flera timmar i anspråk, och målet är, att den intervjuade med intervjuarens hjälp skall åstadkomma en så fullständig redogörelse som möjligt för sina inkomster och utgifter av skilda slag under ett helt år.

Ett självklart hjälpmedel är en blankett, som så mycket som möjligt ansluter sig till hushållsvanorna. För att passa till alla eller de flesta hushållen måste den vara ganska utförlig och innehålla många uppräkningsrader, men en sådan blankett kommer naturligtvis aldrig till användning i sin helhet i något enskilt fall. Uppräkningsarna är till hjälp, när den intervjuade skall erinra sig, vart pengarna tagit vägen.

Av ännu större betydelse är emellertid den mänskliga faktorn. Det gäller att få goda intervjuare och att ge dem bästa möjliga arbetsförhållanden. De flesta intervjuarna vid denna undersökning hade någon tidigare erfarenhet på området, bl. a. från styrelsens föregående undersökningar, från de sociologiska seminarierna vid universiteten och från vissa av jordbruksnämndens

undersökningar. Ungefär halva antalet hade kännedom om lantbruk. För instruktion samlades alla till en kurs i Stockholm under fyra dagar, där de genom föreläsningar och praktiska övningar undervisades om undersökningens syfte och metod. (Se härom bilaga 3 sid. 96.)

Intervjuarna var anställda på heltid och skulle alltså ha intervjuarbetet som sin enda uppgift under den tid det pågick. Detta kan anses vara av central betydelse för ett gott resultat. Dels är arbetet mycket krävande, och dels måste intervjuaren kunna anpassa sig efter hushållens tider. Under arbetets gång uppehölls en ständig kontakt mellan styrelsen och ombuden. Så snart en intervju var färdig, sändes den in till styrelsen för granskning och kunde sedan eventuellt kompletteras, medan intervjuaren var kvar på orten. Därjämte insände intervjuaren dagligen en summarisk rapport över arbetet.

Ombuden var lika många som intervjuområdena eller 45 stycken, varav 25 män och 20 kvinnor. En man avgick dock på grund av sjukdom strax efter arbetets början. Ombuden sändes som

regel två och två till samma intervjuområde, och var och en fick som regel besöka två områden. Detta förfaringsätt var nödvändigt, emedan endast hälften av intervjuarna hade kunskaper om jordbruk och lantbrukshushåll.

Varje intervjuare hade i regel 15 å 20 hushåll på sin lott. I ett par fall uppgick antalet t. o. m. till 27 resp. 31, men då hade samma intervjuare fått mer än två distrikt att arbeta i. Varje fullföljd intervju tog i genomsnitt 5,3 timmar och krävde 1—6 besök (genomsnitt 1,6). Tab. 1 lämnar uppgifter om antalet besök och intervjutiden inom hushåll av olika storlek.

Intervjuaren hade i förväg skickat ut ett brev till vederbörande hushållsföreståndare för att underrätta om undersökningens syfte och det förestående besöket. Från socialstyrelsen hade man sökt göra undersökningen känd genom ett radioanförande, meddelanden till lokalpressen och artiklar i Jordbrukarnas föreningsblad. De deltagande hushållen var alltså i allmänhet förberedda på intervjun, och ofta blev styrelsens ombud omedelbart mottagna och kunde genomföra sin uppgift vid första be-

Tab. 1. Antalet besök och genomsnittlig intervjutid inom hushåll av olika storlek

Antal besök	Fullföljda intervjuer							Bortfall på grund av		
	Antal vuxna hushållsmedlemmar					Samtliga hushåll		Vägran	Dödsfall, sjukdom	Ej anträffbar
	1	2	3	4	5 o. fl.	antal	%			
1	48	221	77	29	8	383	52,5	2	12	2
2	16	155	55	20	16	262	35,9	9	1	3
3 och flera	6	35	25	12	7	85	11,6	2	—	—
Summa	70	411	157	61	31	¹ 730	100	13	13	5
Genomsnittligt antal besök	1,4	1,6	1,7	1,8	2,1	1,6		2,0	1,1	1,6
Genomsnittlig intervjutid	3,4	5,0	5,7	6,8	8,0	5,3		.	.	.

¹ Uppgift saknas om antalet besök i 14 fall.

söket. I åtskilliga fall kunde de där-
emot första gången endast avtala om
tid för intervjun eller genomföra en del
av den. Ombuden hade ofta god nytta
av att de utvalda hushållen bodde tre
och tre i närheten av varandra.

Undantagsvis kunde de först efter
upprepade besök träffa samtliga hus-
hållsmedlemmar, som skulle intervjuas.
Svårast blev det givetvis, när hushållet
bestod av flera vuxna, självständiga
hushållsmedlemmar. Men även när det

gällde familjer med endast två vuxna,
måste båda makarna intervjuas. Hust-
run kunde i allmänhet ensam redogöra
för matkontot och hade ofta bäst reda
på kläduktgifterna och en mängd små-
utgifter, medan mannen kände till kost-
naderna för bostad, bränsle, skatter,
försäkringar m. m. samt inkomsterna.

Kostnaderna för den tillfälliga inter-
vjuorganisationen uppgick till drygt
63 000 kr, fördelade på följande poster.

	Arvode och traktamente, kr	Biljett- utgifter, kr	Övriga utgifter, kr	Summa, kr
Instruktionskurs.....	6 772	—	591	7 363
Resor till och från Stockholm och inter- vjuområdena	3 961	4 719	—	8 680
Arbete och resor inom intervjuområdena	40 903	5 588	588	47 079
Summa	51 636	10 307	1 179	63 122

Kostnaden per fullföljd intervju blev
84 kr, varav 63 kr kom på utgifterna
inom intervjuområdet och 21 kr på in-
struktionskursen och långresorna.

Utgifterna inom intervjuområdena
varierade starkt, från 39 kr per intervju
och till 118 kr. Den effektiva intervju-
tiden bidrar endast delvis till dessa
variationer. Övriga faktorer är resti-
den, inkl. spiltid på grund av glesa
kommunikationer, samt direkta reseut-
gifter. Restiderna liksom de direkta
reseutgifterna är givetvis starkt bero-
ende av intervjuområdets storlek och
kommunikationer. Därjämte spelar an-
talet besök hos varje hushåll en viktig
roll, och slutligen har intervjuarens för-
måga att planera sitt arbete och an-
passa sig efter de lokala förhållandena
en viss betydelse. De som har cyklat
— något som med viss ansträngning lät
sig göra i södra och mellersta Sverige
även i januari — har naturligtvis kun-
nat nedbringa både restider och kost-
nader till ett minimum. Men även de
som använt tåg och bussar, har kunnat

organisera arbetet mer eller mindre
bra. I vissa fall har det varit nödvän-
digt för intervjuarna att använda drosk-
bil. Undantagsvis kan en intervjuare
förbilliga arbetet genom att anlita
droskbil, emedan han då undviker
väntetider vid tåg eller buss och kan
hinna med besök på två platser i stället
för en. Den ökade resekostnaden per
intervju uppvägs sålunda av minskade
arvodes- och traktamentskostnader.

Områdena i Norrlands skogs- och
fjällbygder beredde visserligen stora
svårigheter, men intervjuarna där
lyckades trots detta mycket bra med
sina uppgifter. Det förekom, att de
måste ta sig fram på skidor på obanade
vägar och inom väglösa områden.

Man bör naturligtvis inte överdriva
intervjuarnas möjligheter att genom
god planering förbilliga arbetet. För-
hållandena varierar mycket starkt från
det ena området till det andra. Samma
intervjuare har ibland mycket olika
kostnader inom olika intervjuområden.

5. Bortfallet

Materialinsamlingen pågick i ungefär fem veckor. Bortfallet uppgick till 65 hushåll eller 8 %; 13 hushåll vägrade låta sig intervjuas, i lika många fall måste man avstå, enär någon hushållsmedlem nyligen hade dött eller låg svårt sjuk och i 5 fall på grund av att ingen träffades hemma. I 34 fall slutligen måste intervjuerna kasseras på grund av brister i uppgifterna.

Därjämte förekom vad som brukar kallas ett naturligt bortfall av 32 hushåll. I 27 fall stod den utlottade lägenheten obebodd i januari—februari 1952, en företeelse, som inte är helt ovanlig

på landsbygden på grund av den stora utflyttningen till städerna. I 5 fall hade samma hushåll utlottats två gånger. Det gällde då två närbesläktade familjer, som lämnat skilda mantalsuppgifter men som hade gemensam bostad och mathållning och därför måste räknas som ett hushåll.

Som bearbetningsbara intervjuer återstod 710 stycken. 40 av dessa låg i de fyra »dyra» strata, som hade blivit underrepresenterade till hälften. Vid bearbetningen duplicerades de, och vi räknar alltså med 750 hushåll, ehuru antalet observationer endast utgör 710.

Bortfallens fördelning på hushållstyp framgår av nedanstående tablå.

	Makar med barn	Makar utan barn	Ensam- stående	Blan- dade hushåll	Samtliga hushåll	Därav lantbru- kare
Vägran.....	3	3	2	5	13	4
Dödsfall, sjukdom.....	1	2	3	7	13	4
Ej anträffbar.....	1	—	3	1	5	—
Kasserade intervjuer.....	9	8	3	14	34	12
Summa	14	13	11	27	65	20
Hela antalet hushåll utom naturligt bortfall.....	228	145	69	333	775	299
Egentligt bortfall i %.....	6,1	9,0	15,9	8,1	8,4	6,7

Bortfallen var ojämnt fördelade, i det de ensamstående hade utgått i betydligt större utsträckning än övriga. I 4 fall av de 11 var det personer över 60

år. Barnfamiljerna hade det minsta bortfallet.

Bland lantbrukarna var bortfallet 7 % och bland övriga hushåll 9 %.

Kap. II. Materialets bearbetning och sammansättning

I. Hushållsbegreppet

Som undersökningsenhet har vi använt matlagshushållet, definierat som personer med gemensam bostad och mathållning, anstaltshushållen undantagna. Till hushållet räknas sålunda utom huvudpersonen och hans (hennes) familj även helinackorderingar, hembiträden, jordbruksarbetare och andra anställda med kost och bostad hos arbetsgivaren. Inneboende, som endast har bostad i hushållet, och måltidsinackorderingar, som har sin bostad på annat håll, ingår däremot inte utan anses utgöra egna hushåll.

Trots att matlagshushållet inte fyller alla de krav, man skulle vilja ställa på den undersökningsenhet, man skall arbeta med vid levnadskostnadsundersökningar, har vi dock ansett den utgöra den bäst avgränsade enhet, som finns att tillgå. I den mån matlagshushållet består av en familj med barn, utgör det utgiftsenhet för större delen av budgeten. Då t. ex. vuxna barn med självständiga inkomster, inackorderingar eller anställda ingår i hushållet, så utgör det utgiftsenhet framför allt för bostad och livsmedel, vilka tillsammans omfattar ca hälften av totalutgiften, men dessutom för åtskilliga mindre poster eller delar därav, såsom möbler och husgeråd, tidningar, telefon, tvätt- och rengöringsmedel etc. Särskilt när det gäller inackorderingar och anställda är det emellertid vanligt, att dessa inte lever på samma nivå som hushållet i övrigt. Inackorderingar liksom tjänare har i fråga om många utgifter en själv-

ständig ställning och tjänarna har ofta en lägre nivå, när det gäller mat och bostad. De disponerar t. ex. inte de gemensamma rummen på samma sätt som familjemedlemmarna. Den viktiga fördelen med att använda matlagshushållet som undersökningsenhet är, att man slipper att skönmässigt fördela de gemensamma utgifterna för livsmedel, bostad m. m. på olika hushållsmedlemmar.

För att komma fram till hushållets totala inkomster och utgifter skall samtliga hushållsmedlemmars inkomster och utgifter summeras. Man bör därför ha i minnet, att genomsnittsbeloppen hänföra sig till flera personer. Kläder och inkomster redovisas även individuellt.

För att undvika dubbelräkning har ekonomiska transaktioner mellan hushållsmedlemmarna ej tagits med. Som exempel kan nämnas inackorderingsavgifter från vuxna barn. Sådana utgifter resp. inkomster medräknas sålunda inte annat, än när man vill överblicka de enskilda hushållsmedlemmarnas ekonomi. — Gåvor in natura från en hushållsmedlem till en annan redovisas som utgift för den som erhållit gåvorna. Endast därigenom kan man få en uppfattning om den enskilda konsumtionen.

Beträffande anställda i jordbruk eller annan rörelse utgör deras lön en omkostnad i rörelsen och dras av vid beräkning av hushållsföreståndarens nettoinkomst. Någon dubbelräkning uppstår sålunda inte här, när den anställdes lön upptages på hushållets in-

komstsida. Beträffande hembiträden ställer sig emellertid saken annorlunda. Om man fasthåller vid principen, att ekonomiska transaktioner mellan hushållsmedlemmarna ej skall medräknas, skulle följden bli den, att aldrig några hembiträdeslöner redovisades bland utgiftsposterna i budgeten. Detta är naturligtvis inte tillfredsställande. Om man däremot frångår principen och tar upp hembiträdeslönen dels som utgift för familjen och dels som inkomst för hembiträdet, blir en dubbelräkning följden. Samma belopp återkommer ju som personliga utgifter för hembiträdet, och hushållets inkomst blir förhöjd med hennes lön. Vi har dock valt den sistnämnda metoden, emedan vi anser det vara nödvändigt att få med hembiträdeslönerna som utgift för hushållet, inte minst av den anledningen att utgifter för hemhjälp återfinns i indexbudgeten, och man sålunda måste ha en vikt för denna utgiftspost.

Det har för övrigt visat sig, att den ovan omnämnda dubbelräkningen betyder mycket litet på genomsnittsbudgetarna, enär familjerna med hembiträden är relativt få. I denna undersökning utgjorde de sålunda bland jordbrukarna 6,4 % och bland övriga hushåll 3,3 %. De genomsnittliga beloppen per år var 60 resp. 18 kr för samtliga hushåll inom de båda grupperna, vilket utgör 0,6 resp. 0,2 % av konsumtionsutgiften. Eftersom en del av de familjer som redovisat lön till hembiträden har haft heltidsanställd hemhjälp endast en del av året, och hembiträdet i sådana fall ofta hade lämnat familjen vid intervjutillfället och sålunda inte kunde medverka i undersökningen, så har dubbelräkning inte heller skett i alla hushåll. Betydelsen av dubbelräkningen blir sålunda ännu mindre än vad ovan angivits.

Mera framträdande blir dubbelräkningen givetvis, när hushållen grupperas efter barnantal eller personantal, men den utbetalade genomsnittliga lönen uppgår i denna undersökning icke i någon av undergrupperna till 3 % av konsumtionsutgiften.

Eftersom man inte kan beräkna den faktiska utgiften för hembiträdets kost och logi, tages i detta sammanhang hänsyn endast till kontantlönen. Här bör påpekas, att man inte heller vid beräkningen av kontantöverskott från jordbruket har dragit av värdet av naturaförmåner till jordbruksarbetare utan endast kontantlönen. Vid beräkning av individualinkomster däremot upptages naturaförmånerna till samma värde som vid taxering.

Hushållsmedlemmar, som vid intervjutillfället lämnat hushållet och inte kunnat anträffas för intervju, har betraktats som inneboende resp. som gäster, beroende på om de betalat till det gemensamma hushållet eller ej. På samma sätt har man måst behandla de fall, där intervjuaren trots upprepade försök ej lyckats få kontakt med en hushållsmedlem, eller där vederbörande avlidit under året. Endast beträffande personer, som ej har någon självständig ekonomi, har uppgifter om deras personliga utgifter inhämtats av någon annan hushållsmedlem, om de inte själva kunnat anträffas.

Genom att man endast i undantagsfall kunnat genomföra en intervju med de hushållsmedlemmar som lämnat hushållet, nämligen endast i de fall då de bott kvar inom undersökningsområdet, har man tyvärr förlorat information om vissa grupper av människor. Det är framför allt de yngre, som bryter sig ut ur familjehushållen för att bilda egna hushåll. I synnerhet på landsbygden, där utflyttningen till tätorterna är

avsevärd, medan inflyttningen av yngre personer är obetydlig, är risken stor, att dessa åldersgrupper blir underrepresenterade.

Principen för nytillkomna hushållsmedlemmar har varit, att de skall intervjuas om sina samtliga utgifter både före och efter inflyttningen till hushållet, såvida de inte tillhört hushållet en mycket kort tid, i vilket fall de betraktats som gäster och sålunda inte behövt lämna några uppgifter alls. — Barn som fötts under året har alltid betraktats som hushållsmedlemmar. Om de fötts mycket sent på året, har vi dock vid avgörandet tagit hänsyn till om det funnits utgifter för dem eller ej.

I landsbygdshushåll, speciellt i lantbrukarhushåll, förekommer ofta tillfälliga hushållsmedlemmar, gäster under sommaren, tillfällig arbetshjälp med kost etc. Eftersom detta påverkar livsmedelskostnaden högst betydligt, är det nödvändigt att på något sätt utmärka, hur många som deltagit i konsumtionen utan att kunna räknas som egentliga hushållsmedlemmar. För detta ändamål har vi valt att räkna ut konsumtionsenheter för hushållen dels med och dels utan gäster, tillfälliga hushållsmedlemmar etc. Härigenom blir det möjligt att få en viss uppfattning om hur de tillfälliga hushållsmedlemmarna påverkat hushållets kostnader för livsmedel. Något försök att med utgångspunkt härifrån justera livsmedelsutgiften i budgeten har däremot inte gjorts.

2. Materialets sammansättning

Hushållens sammansättning. Vid bearbetningen har genomgående två grupper av hushåll hållits åtskilda, nämligen lantbrukarhushåll och övriga. Till de förra räknades hushåll, där huvudpersonen var *företagare inom lantbruk*

och där familjen hade sin största inkomst från gården (egen eller arrenderad).

Orsaken till att lantbrukare och icke lantbrukare redovisats var för sig är framför allt den, att konsumtionsvannorna inom dessa båda grupper skiljer sig ganska väsentligt från varandra. Som exempel kan nämnas, att naturkonsumtionen fortfarande har mycket stor betydelse i lantbrukarhushållen. Därjämte är hushållens sammansättning och storlek annorlunda bland dessa än bland icke lantbrukarna.

Naturligtvis är ingendera av dessa grupper enhetlig i socialt hänseende. Bland lantbrukarna återfinner man hela skalan från godsägare till småbrukare. 2 % av gårdarna hade över 50 ha åker, 11 % mellan 50 och 20 ha, 56 % mellan 20 och 5 ha och 31 % slutligen under 5 ha.

Bland icke lantbrukare ingick åtskilliga ägare och arrendatorer till mindre gårdar, som hade sin huvudsakliga försörjning på annat håll, t. ex. som skogsarbetare i annans tjänst, som industrieller vägarbetare.

Sammansättningen av gruppen icke lantbrukare efter socialklass framgår av nedanstående tablå.

Arbetare	248
Verkmästare, förmän	16
Lägre tjänstemän	29
Högre »	17
Företagsledare	3
Företagare utom lantbrukare	65
Pensionärer	61
Änkor m.fl. med husligt arbete	8
Övriga, ej uppgift	7

Summa hushåll 454

Inom de båda huvudgrupperna sker redovisningen av materialet efter hushållstyper på ungefär samma sätt som i de tidigare intervjuundersökningarna, nämligen 1) makar med minderåriga barn; 2) makar utan hemmavarande

barn; 3) ensamstående personer och 4) s. k. »blandade» hushåll, dvs. alla övriga flerpersonghushåll. Hit hör t. ex. familjer med vuxna barn men även en del barnfamiljer såsom familjer med både minderåriga och vuxna barn, änkor eller änklingar med barn etc. Denna grupp är både talrikare och mera heterogen på landsbygden än i städerna och har i denna undersökning ytterligare delats upp i två grupper efter antalet hushållsmedlemmar. Bland lantbrukarna förekom endast ett fåtal ensamstående. Dessa har därför samman-

slagits med de blandade hushållen vid redovisning av materialet.

Uppdelningen av de blandade hushållen efter antal personer innebär i stort sett en gruppering på familjer med och utan barn. I de mindre hushållen fanns det knappast några barn, men i hushållen med 4 och flera personer var medeltalet 1,3 barn för lantbrukarna och 1,4 barn för de övriga.

Nedanstående tablå ger en översikt över hushållens storlek och fördelning på olika typer.

	Makar med barn	Makar utan barn	Ensam- stående	Blandade hushåll		Till- hoppa	Samtliga hushåll
				2—3 personer	4 och flera personer		
<i>Lantbrukare</i>							
Antal hushåll	76	43	4	57	116	173	296
Antal personer per hushåll	3,9	2,0	1,0	2,7	5,2	4,4	3,8
Därav barn	1,9	—	—	0,1	1,3	0,9	1,0
<i>Icke lantbrukare</i>							
Antal hushåll	154	98	55	81	66	147	454
Antal personer per hushåll	4,1	2,0	1,0	2,6	4,9	3,6	3,1
Därav barn	2,1	—	—	0,1	1,4	0,7	0,9

Både bland lantbrukare och övriga finner man en tydlig övervikt för de större hushållen: barnfamiljer och blandade hushåll. Särskilt framträdande är denna tendens av lätt insedda skäl bland lantbrukarna, där de blandade hushållen utgör 58 %. De vuxna barnen stannar i större utsträckning än i andra familjer kvar hemma, där deras arbetskraft behövs.

I knappt 2 % av lantbrukarhushållen hade husmodern förvärvsarbete utom hemmet. I övriga hushåll var motsvarande tal 10 %, därav inte fullt hälften med heltidsanställning.

Av tab. 2 framgår åldersfördelningen inom de olika hushållstyperna. Vad man först lägger märke till är, att åldersfördelningen är helt olika bland de

ensamma makarna och makarna med barn. Medan tyngdpunkten för de förra ligger i åldrarna över 50 år, gäller det rakt motsatta för barnfamiljerna. Särskilt framträdande är detta bland icke lantbrukarna, där 89 % av männen i barnfamiljerna är under 50 år, medan tre fjärdedelar av männen bland de barnlösa makarna är över 50 år.

De blandade hushållen intar en mellanställning i fråga om huvudpersonens ålder. I hushållen med högst 3 personer är han i genomsnitt äldre än i de större hushållen. I de mindre lantbrukarhushållen t. ex. är han i 77 % av fallen 50 år eller däröver, medan motsvarande siffra för större lantbrukarhushåll är ca 64 %.

Tab. 2. Hushållsföreståndarens ålder

	Å l d e r						Samtliga
	Under 30 år	30—39 år	40—49 år	50—59 år	60—67 år	68 år och däröver	
<i>Lantbrukare</i>							
Makar med barn	6	22	24	21	3	—	76
Makar utan barn	1	2	10	22	6	2	43
Blandade hushåll o. ensamstående:							
1—3 personer	3	4	7	21	17	9	61
4 och flera personer	4	16	22	37	26	11	116
Samtliga hushåll	14	44	63	101	52	22	296
<i>Icke lantbrukare</i>							
Makar med barn	26	58	53	10	5	2	154
Makar utan barn	—	7	16	21	33	21	98
Ensamstående	4	7	11	11	9	13	55
Blandade hushåll:							
2—3 personer	2	5	17	21	19	17	81
4 och flera personer	3	7	21	21	12	2	66
Samtliga hushåll	35	84	118	84	78	55	454

Bland de ensamstående är 60 % 50 år eller äldre.

Även när det gäller huvudpersonens civilstånd framträder en betydande

skillnad mellan de blandade hushållen av olika storlek, vilket framgår av nedanstående tablå.

Huvudperson	Blandade hushåll			
	2—3 personer		4 och flera personer	
	Antal hushåll	%	Antal hushåll	%
<i>Lantbrukare</i>				
Ensam person	34	59,6	16	13,8
Gift man	23	40,4	100	86,2
Summa	57	100	116	100
<i>Icke lantbrukare</i>				
Ensam person	46	56,8	8	12,1
Gift man	35	43,2	58	87,9
Summa	81	100	66	100

Bland lantbrukarna är drygt 40 % av hushållsföreståndarna i 2—3 persons-hushållen gifta män mot 86 % i de större hushållen. Bland icke lantbrukarna är motsvarande tal 43 resp. 88 %.

Genom uppdelningen av de blandade hushållen efter storlek har vi sålunda fått två grupper, som visar markanta olikheter sinsemellan även i andra avseenden.

Jämförelser med folkräkningsuppgifterna. I tab. 3, 4 och 6 samt diagram 1 jämförs de i undersökningen deltagande personerna med hela befolkningen på den egentliga landsbygden enligt folkräkningen år 1950.

Avvikelserna från folkräkningsuppgifterna är på det hela taget ganska små vad åldern beträffar. (Se tab. 3 och diagram 1.) Endast i två grupper upp-

Tab. 3. Folkmängden på egentliga landsbygden i % efter ålder och kön enligt 1951 års levnadskostnadsundersökning och 1950 års folkräkning

Åldersgrupp	1 9 5 1			1 9 5 0			Differens
	Män	Kvinnor	Tillhopa	Män	Kvinnor	Tillhopa	
Under 15 år	25,8	27,1	26,4	23,6	25,2	24,3	+ 2,1
15—19 år	5,7	6,3	6,0	6,7	6,4	6,6	— 0,6
20—29 »	11,0	9,0	10,0	12,5	11,5	12,0	— 2,0
30—39 »	12,6	13,2	12,9	13,5	12,9	13,2	— 0,3
40—49 »	14,3	15,4	14,9	14,2	13,7	14,0	+ 0,9
50—59 »	13,5	14,7	14,1	12,2	12,3	12,3	+ 1,8
60— »	17,1	14,3	15,7	17,3	18,0	17,6	— 1,9
Summa	100	100	100	100	100	100	

Tab. 4. Folkmängden på egentliga landsbygden i % efter kön och civilstånd enligt 1951 års levnadskostnadsundersökning och 1950 års folkräkning

	Män			Kvinnor			Män och kvinnor		
	ogifta	gifta	förut gifta	ogifta	gifta	förut gifta	ogifta	gifta	förut gifta
1951 års levnadskostnadsundersökning	50,2	45,9	3,9	44,4	49,8	5,8	47,4	47,8	4,8
1950 års folkräkning	53,4	41,4	5,2	46,8	44,6	8,6	50,3	42,9	6,8
Differens	— 3,2	+ 4,5	— 1,3	— 2,4	+ 5,2	— 2,8	— 2,9	+ 4,9	— 2,0

Tab. 5. Hushållsföreståndarnas socialklass

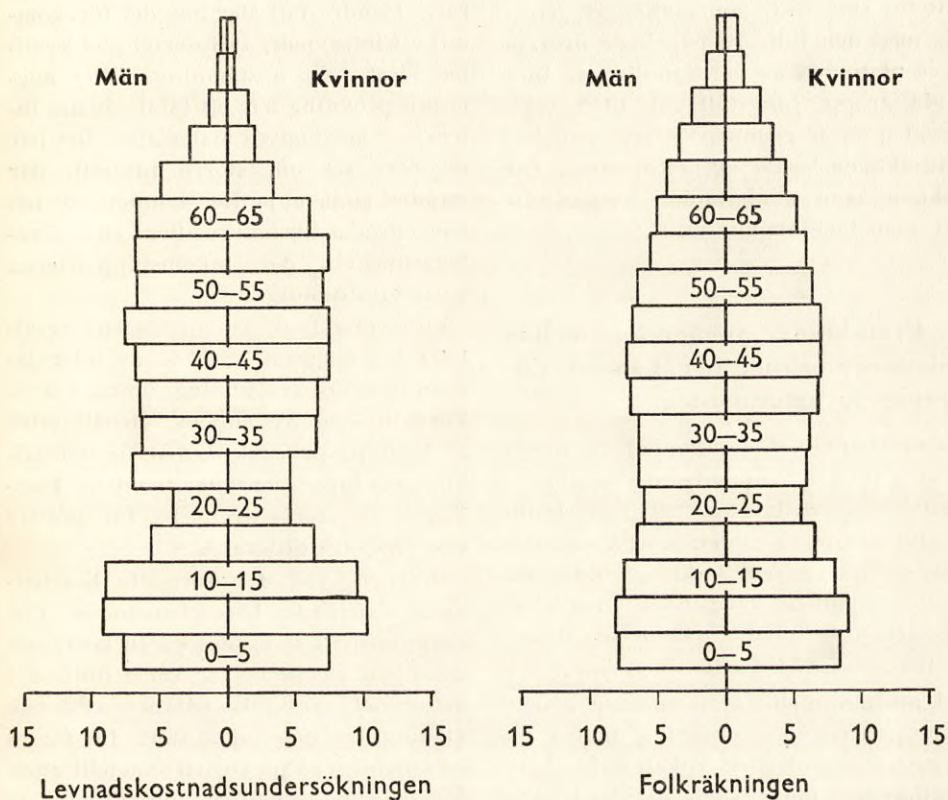
Socialklass	Makar med barn		Makar utan barn		Ensamstående		Blandade hushåll	
	antal	%	antal	%	antal	%	antal	%
Arbetare	99	43,1	53	37,6	18	30,5	78	24,4
Lägre tjänstemän	20	8,7	5	3,6	5	8,5	15	4,7
Högre tjänstemän	9	3,9	4	2,8	4	6,8	3	0,9
Jordbrukare	76	33,0	43	30,5	4	6,8	173	54,0
Andra företagare	20	8,7	15	10,6	7	11,8	23	7,2
Övriga	6	2,6	21	14,9	21	35,6	28	8,8
Summa	230	100	141	100	59	100	320	100

Tab. 6. Folkmängden på egentliga landsbygden i % inom olika socialklasser enligt 1951 års levnadskostnadsundersökning och 1950 års folkräkning

	Arbetare	Tjänstemän	Företagare	Husmodrar	Barn under 15 år	Övriga	Summa
1951 års levnadskostnadsundersökning	22,2	4,3	15,7	22,9	26,4	8,5	100
1950 års folkräkning	21,5	4,2	15,6	19,8	24,3	14,6	100
Differens	+ 0,7	+ 0,1	+ 0,1	+ 3,1	+ 2,1	— 6,1	

Diagram 1

Åldersfördelningen hos befolkningen på egentliga landsbygden enligt levnadskostnadsundersökningen 1951 och enligt folkräkningen 1950

går avvikelser till 2 %. Mest framträdande är överrepresentationen av de minderåriga barnen, vilket har sin förklaring i det tidigare påpekade faktum, att familjehushållen med barn ej fallit bort i samma utsträckning som övriga hushållstyper. Underrepresenterade är däremot framför allt åldersgrupperna 20—29 år och de högsta åldrarna.

Enligt tab. 4 är det framför allt de ogifta männen, som kommit med i för liten utsträckning; däremot har de gifta, såväl män som kvinnor, fått en alltför stor vikt. De är överrepresenterade med ca 5 %. Förut gifta personer är underrepresenterade.

I tab. 5 ges en översikt över socialklassfördelningen för hushållsföreståndare.

darna inom olika hushållstyper. De i undersökningen ingående individernas socialklass presenteras i tab. 6 jämte en jämförelse med 1950 års folkräkning. Vad den förvärvsarbetande befolkningen beträffar överensstämmer levnads-kostnadsundersökningens material väl med folkräkningsuppgifterna. Att däremot husmödrar och minderåriga barn fått för stor vikt, sammanhänger givetvis med den tidigare påpekade överrepresentationen av barnfamiljerna. Den enda grupp, som fått för liten vikt, drygt 6 %, är gruppen övriga, som huvudsakligen består av pensionärer. Dit räknas även studerande, hemmadötrar utan löneinkomst m. fl.

3. Granskning, avstämning mellan inkomster och utgifter, hålkort, värdering av naturaposter

Granskning och avstämning. En första granskning av uppgifterna skedde i omedelbar anslutning till materialinsamlingen dels av intervjuarna och dels hos socialstyrelsen. Åtskilliga ofullständigheter kunde därigenom kompletteras genom förnyad hänvändelse till hushållen en kort tid efter intervjun.

I anslutning till granskningen gjorde intervjuaren en avstämning mellan inkomster och utgifter, vilken sedan kontrollerades inom socialstyrelsen. För att intervjun skulle godkännas, skulle skillnaden mellan inkomster + förmögenhetsminskning å ena sidan och utgifter + sparande å den andra utgöra högst 10 % av beloppet på inkomstsidan. Om differensen var större än 10 %, skulle intervjuaren återvända till hushållet för att eventuellt kunna komplettera uppgifterna. Därvid fick emellertid endast sådana kompletteringar godtagas, som kunde kontrolleras, vilket innebar, att de i allmänhet avsåg en-

staka större poster på inkomst- eller utgiftssidan. Jämknings av poster, som förut uppskattats, t. ex. livsmedelsposten, fick aldrig ske.

Avstämningen ger endast ett ungefärligt mått på uppgifternas kvalitet. I några fall har det förekommit, att intervjuerna trots god avstämning visat sig så ofullständiga, att de har kasserats. I andra fall åter har det förekommit att intervjuer, av i övrigt god kvalitet, visat dålig avstämning. Efter noggrann prövning har ett fåtal sådana intervjuer medtagits i materialet. Det har då rört sig om större hushåll, där mindre goda uppgifter lämnats av någon enstaka hushållsmedlem eller företagarhusåll, där inkomstuppgifterna varit ofullständiga.

En översikt av avstämningsresultat ges i diagram 2. 76 % av intervjuerna ger en avstämning inom ± 5 %. Fördelningen av antalet hushåll efter avstämningsprocent närmar sig normalkurvan. Ingen märkbar tendens föreligger till större frekvens för positiv eller negativ differens.

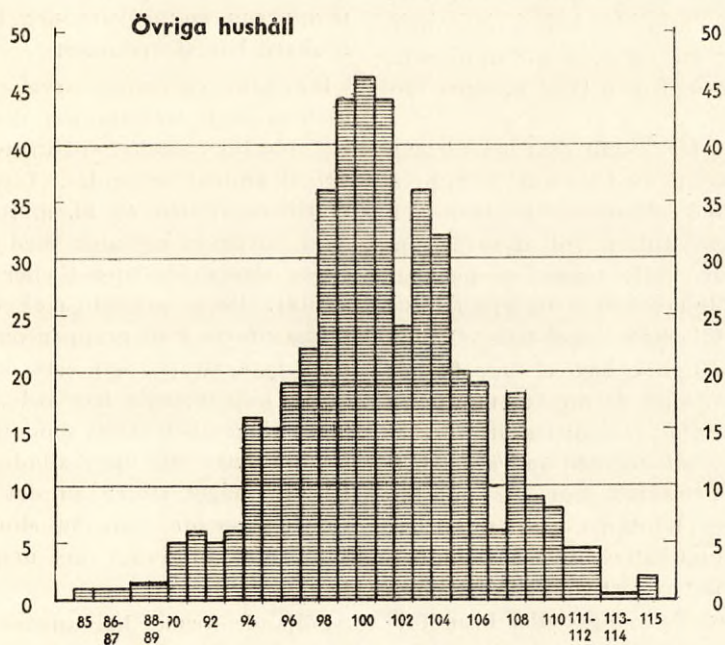
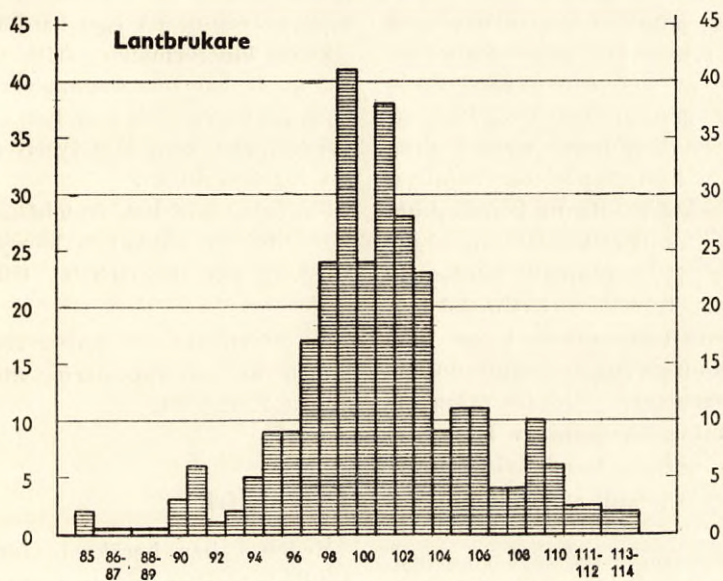
Hålkort. Vid den fortsatta bearbetningen användes hålkortsmetoden. För varje hushåll stansades ca 40 kort, och dessutom användes för varje individ i materialet särskilda hålkort avseende kläudgifter och inkomster. De första 30 kolumnerna på korten innehöll utom identifieringsuppgifter uppgifter om hushållets sammansättning, hushållsföreståndarens ålder, kön och civilstånd, socialklass, hushållets sammanlagda inkomster m. m. Dessa uppgifter återkom på varje kort. På individualkorten lämnades motsvarande uppgifter för varje person i materialet. Resten av kortet var uppdelat i 4- eller 5-kolumnfält, ett fält för varje utgiftspost.

För hushållen i de dyra strata, som hade underrepresenterats vid urvalet, stansades dubbla kort.

Diagram 2

Avstämning mellan inkomster och utgifter

Staplarna anger antalet hushåll med olika avstämningsindex

Värdering av naturaposter. I samband med bearbetningen skall några ord nämnas om behandlingen av naturaposterna. Vid levnadskostnadsundersökningarna efterfrågas i första hand utgifter och inkomster i pengar. Framför allt på landsbygden förekommer emellertid i avsevärd utsträckning en konsumtion av självproducerade varor och andra naturainkomster. För att möjliggöra en jämförelse mellan olika kategorier av hushåll bör man rimligen ta hänsyn också till denna konsumtion.

I de nedan angivna konsumtionsutgifterna ingår det beräknade värdet av självproducerade varor (livsmedel och bränsle), som konsumerats i eget hushåll, samt andra viktigare naturaposter, t. ex. löneförmåner. Vid intervjun efterfrågades kvantiteterna av livsmedel och bränsle, och vid bearbetningen värderades alla varor till konsumentpriser. Naturaposterna torde vara behäftade med större mätningsfel än övriga poster, eftersom det i allmänhet bör vara lättare att erinra sig, hur mycket man betalat för en vara än att uppskatta, hur stor mängd man tagit ur egna förråd.

Värdet av fri bostad som löneförmån har uppskattats med ledning av uppgifter från hyresräkningen år 1945 och hyresundersökningen för dyrortsgrupperingen år 1951. Dessa värderingar har måst bli mycket summariska.

Värdet av bostad i eget hem eller på jordbruksfastighet har ej uppskattats som natura, utan de direkta utgifterna i form av räntor, fastighetsskatt, försäkringar, reparationer och andra omkostnader har betraktats som den enda bostadsutgiften. Ränta på eget kapital har ej kunnat uppskattas, då ingen godtagbar värdering av fastigheterna har kunnat erhållas. Taxerings- eller brandför-

säkringsvärden kunde av olika skäl ej anses lämpliga. Här föreligger alltså en underskattning av bostadskostnaderna. (När undersökningsresultatet användes vid dyrortsundersökningen, gjordes dock en schematisk uppskattning av räntor på eget kapital.)

Vissa löneförmåner, fritt vivre, resor m. fl. har inte kunnat värderas till konsumentpris, utan vi har använt de värderingar, som länsstyrelserna anvisat för taxeringen.

Slutligen bör det framhållas, att vi inte alls har kunnat ta hänsyn till de värden, som hemarbetet tillför hushållet.

En utförligare redogörelse för behandlingen av naturaposterna återfinns i bilaga 2, sid. 84.

4. Medelfel

Medelfel har beräknats för genomsnittliga utgiften på vissa större poster. Grupperna lantbrukare och icke lantbrukare har särredovisats.

Då endast en primär urvalsenhet togs ut från varje stratum, har den vanliga formeln för medelfel vid stratifierat urval ej kunnat användas. I stället har vi tillämpat den av bl. a. Roe Goodman anvisade metoden med sammanförda strata (collapsed eller grouped strata). De ursprungliga 45 strata har sammanförts i 15 grupper om två, tre eller fyra strata, och vart och ett av dessa 15 storstrata har vid medelfelberäkningen betraktats som ett stratum. Det på detta sätt uppskattade medelfelet blir något större än det verkliga, emedan spridningen är större inom storstrata än inom de ursprungliga strata.

Följande formel har använts:

$$\sigma_{x'_j}^2 = \sum_{i=1}^{l} \frac{n_{ij}^2 (\bar{x}'_{ij} - \bar{x}'_j)^2}{l_j(l-1) \bar{n}_j^2}$$

\bar{x}'_{ij} = medelutgiften för hushållen i det i :te stratum inom j :te storstratum

\bar{x}'_j = medelutgiften inom det j :te storstratum

n_{ij} = antal hushåll

$$\bar{n}_j = \frac{\sum n_{ij}}{l_j}$$

l_j = antal strata i j :te storstratum.

De olika värdena av σ^2 har vägts samman enligt formeln:

$$\sigma_{x'}^2 = \sum_{j=1}^{j=15} w_j^2 \sigma_{x'_j}^2$$

Vikterna w_j har hämtats ur stickprovet, emedan fördelningen på lantbrukare och övriga för hela folkmängden inom strata var okänd.

Nedanstående tablå visar resultatet av beräkningarna.

Medelfel för vissa större utgiftsposter

Utgiftsposter	Lantbrukare		Icke lantbrukare	
	Kronor	% av genom- snittliga utgiften	Kronor	% av genom- snittliga utgiften
Livsmedel	130	3,2	73	2,5
Bostad, bränsle, lyse	33	3,5	24	2,9
Kläder, skor, tyger, garner	70	5,1	44	4,3
därav: kläder	53	5,3	31	4,3
skor	12	5,4	7	4,3

Kap. III. Konsumtionsutgifterna och deras fördelning på större poster

I. Konsumtionsutgifterna inom olika hushållstyper

Den totala konsumtionsutgiften utgjorde i genomsnitt för lantbrukarna 9 400 kr och för övriga hushåll 7 400 kr. Se tab. 7 och 8. I konsumtionsutgiften inräknas naturaposterna. Skatter, ränta på konsumtionslån och sparande ingår däremot ej.

Skillnaden mellan lantbrukare och icke lantbrukare kan till stor del hänföras till olikheterna i hushållssammansättningen. Vid jämförelse inom samma hushållstyper finner man avsevärt mindre skillnader. I fråga om makar med barn och blandade hushåll med 2—3 personer är utgifterna i stort sett desamma för lantbrukare och icke lantbrukare. I övrigt finner man dock högre utgifter för lantbrukarna, och denna tendens kvarstår, även om man räknar med utgiften per person.

Vid jämförelse av hushållstyperna sinsemellan finner man den högsta utgiften per person för ensamstående, lägre för makar utan barn och för blandade hushåll med högst 3 personer samt ytterligare ett steg lägre för de båda största hushållstyperna, makar med barn och blandade flerpersonshushåll. Olikheterna är emellertid knappast tillräckligt stora, för att man skall kunna konstatera en lägre levnadsnivå för de större hushållen än för de mindre. Dels inverkar den omständigheten, att utgifterna per person vid oförändrad levnadsnivå blir lägre inom

större hushåll än inom mindre, dels förekommer barn endast i de större hushållen.

Konsumtionsutgifternas spridning inom varje hushållstyp framgår av tab. 9. Den högsta utgiften inom varje hushållstyp är 5 till 15 gånger så stor som den lägsta. Differensen mellan övre och nedre kvartil varierar från 35 till 70 % av medianvärdet. Spridningen är något lägre inom lantbrukargrupperna än inom de övriga och likaledes något lägre inom barnfamiljerna än inom övriga hushållstyper.

Utgifternas fördelning på olika större poster kan studeras i tab. 7, 8, 10 och 11 samt i diagram 3 och 4. Låt oss först se på de fyra huvudposterna. Lantbrukarna har högre livsmedelsprocent, något högre klädprocent, men däremot lägre andel för bostad och övriga utgifter än övriga hushåll.

Mat och dryck är den största posten inom alla hushåll. För lantbrukarna redovisas i genomsnitt 45 % på denna post (43 % exkl. vin och sprit) och för övriga hushåll 41 % (39 % exkl. vin och sprit).

Livsmedelskonsumtionen består till stor del av självproducerade varor, för lantbrukarna till 38 % och för övriga hushåll till 14 %, och då medräknas ändå inte återköp från mejeri eller slakteri. För lantbrukarna är posten självproducerade livsmedel nästan lika stor som posten inköpta matvaror. Detta förhållande har troligen en viss betydelse för den höga livsmedelspro-

Tab. 7. Konsumtionsutgifterna med fördelning på större poster. Lantbrukare

Kronor per år och hushåll

	Makar med barn	Makar utan barn	Blandade hushåll och ensamstående		Samtliga hushåll
			1—3 personer	4 o. fl. personer	
Antal hushåll	76	43	61	116	296
Antal personer per hushåll	3,9	2,0	2,6	5,2	3,8
därav barn	1,9	—	0,0	1,3	1,0
Mat och dryck	3 930	3 031	3 341	5 243	4 193
inköpta varor	1 674	1 269	1 455	2 148	1 756
återköpta från mejeri, slakteri	503	355	316	607	484
själproducerade	1 553	1 172	1 243	1 993	1 606
förtäring utom hemmet	88	69	130	286	172
vin och sprit	112	166	197	209	175
Bostad, bränsle, lyse	920	857	806	1 014	924
Kläder och skor	1 195	692	925	1 989	1 377
kläder	840	482	660	1 450	990
skor	190	112	161	311	220
tyger, garner	165	98	104	228	167
Övriga utgifter	2 418	1 808	2 162	3 908	2 861
möbler, husgeråd	481	271	502	438	438
sjukvård, kroppsvård, rengöringsmedel	410	295	339	545	432
förenings- och försäkringsavgifter	93	70	86	134	104
undervisning, läsning, skrivmateriel ..	194	92	92	266	187
tele- och postavgifter	133	113	88	133	121
nöjen, rekreation	157	49	134	283	186
resor	457	382	323	1 241	725
tobak	93	95	110	170	127
hemhjälp	45	45	144	102	88
gåvor, understöd	170	273	180	270	226
diverse utgifter	185	123	164	326	227
Summa konsumtionsutgifter	3 463	6 388	7 234	12 154	9 355
Utgift per person	2 170	3 194	2 782	2 337	2 462

centen. Hushållen skulle antagligen inte fördela sin konsumtion på samma sätt, om de måste betala för varorna.

I kronor räknat har lantbrukarna högre siffror än de övriga genomgående för alla hushållstyper.

Livsmedelsprocenten är vad gäller lantbrukarna icke obetydligt lägre för de största hushållen, blandade flerpersonshushåll, än för övriga grupper. Makar utan barn kommer högst i detta fall. För icke lantbrukare gäller, att de ensamstående har lägre livsmedelsprocent än övriga hushåll.

Lantbrukarhushållens livsmedelskon-

sumtion avser inte bara de ordinarie hushållsmedlemmarna, vilkas utgifter har redovisats även på andra poster, utan därjämte ett antal tillfälliga hushållsmedlemmar, i allmänhet vuxna barn, som vistas någon del av året i föräldrahemmet. För lantbrukarna är totala antalet konsumtionsenheter på livsmedelsposten 4 % högre än för de ordinarie hushållsmedlemmarna. För icke lantbrukare är skillnaden 1 %.

För vin och sprit har lantbrukarna högre utgifter än övriga hushåll. Räknat per vuxen person blir beloppet emellertid ungefär lika eller t. o. m.

Tab. 8. Konsumtionsutgifterna med fördelning på större poster. Icke lantbrukare
Kronor per år och hushåll

	Makar med barn	Makar utan barn	Ensam- stående	Blandade hushåll		Samtliga hushåll
				2—3 personer	4 o. fl. personer	
Antal hushåll	154	98	55	81	66	454
Antal personer per hushåll	4,1	2,0	1,0	2,6	4,9	3,1
därav barn	2,1	—	—	0,1	1,4	0,9
Mat och dryck	3 570	2 348	1 305	2 955	4 301	3 028
inköpta varor	2 720	1 795	961	2 138	2 966	2 239
återköpta från mejeri, slakteri	30	34	—	21	112	37
självproducerade	443	303	96	427	748	412
förtäring utom hemmet	211	83	184	208	292	192
vin och sprit	166	133	64	161	183	148
Bostad, bränsle, lyse	990	777	501	758	950	838
Kläder och skor	1 221	628	398	932	1 734	1 016
kläder	818	444	283	697	1 277	718
skor	221	95	61	146	272	168
tyger, garner	182	89	54	89	185	130
Övriga utgifter	2 814	1 926	1 310	2 591	3 715	2 532
möbler, husgeråd	482	293	141	293	450	362
sjukvård, kroppsvård, rengörings- medel	433	286	211	347	541	375
förenings- och försäkringsavgifter .	159	92	55	139	234	139
undervisning, läsning, skrivmateriel	150	83	94	157	217	140
tele- och postavgifter	71	77	54	70	84	72
nöjen, rekreation	196	76	99	190	378	184
resor	755	315	267	566	976	599
tobak	155	94	39	168	212	138
hemhjälp	42	22	15	54	36	36
gåvor, understöd	168	463	181	369	234	279
diverse utgifter	203	125	154	238	353	208
Summa konsumtionsutgifter	8 595	5 679	3 514	7 236	10 700	7 414
Utgift per person	2 096	2 840	3 514	2 783	2 184	2 392

Tab. 9. Konsumtionsutgifternas spridning inom olika hushållstyper

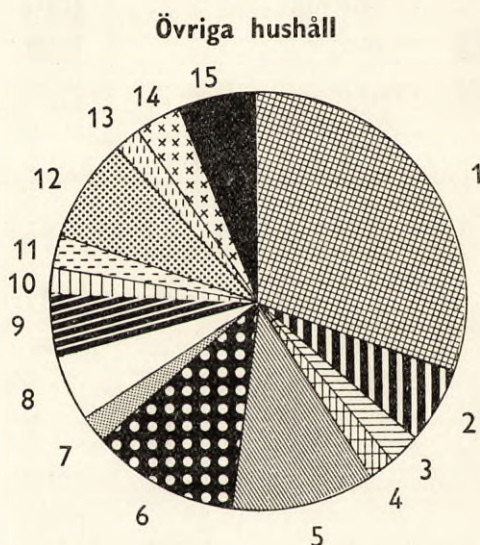
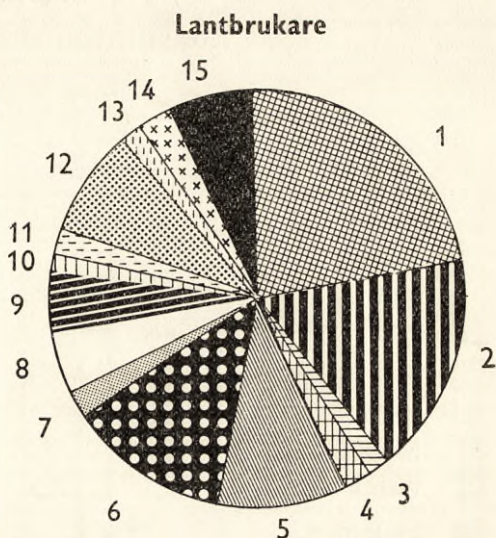
Kronor per år och hushåll

	Makar med barn	Makar utan barn	Ensam- stående	Blandade hushåll	
				2 (1)—3 personer	4 o. fl. personer
<i>Lantbrukare</i>					
Lägsta konsumtionsutgift	4 390	1 920	..	2 580	2 820
Högsta konsumtionsutgift	23 100	15 010	..	20 530	26 150
Nedre kvartil	6 510	4 800	..	4 940	9 390
Median	8 110	6 040	..	6 530	11 580
Övre kvartil	9 440	7 700	..	8 150	14 470
<i>Icke lantbrukare</i>					
Lägsta konsumtionsutgift	3 620	1 700	990	2 100	4 290
Högsta konsumtionsutgift	24 260	26 530	8 340	16 510	26 740
Nedre kvartil	6 420	3 760	2 290	4 840	8 010
Median	7 640	5 020	3 260	6 770	9 830
Övre kvartil	9 450	6 520	4 340	9 460	12 900

Diagram 3

Utgifternas fördelning på större poster

- 1 Inköpta matvaror
- 2 Självproducerade matvaror
- 3 Förtäring utom hemmet
- 4 Vin och sprit
- 5 Bostad, bränsle, lyse
- 6 Kläder
- 7 Skor
- 8 Möbler och husgeråd
- 9 Sjukvård, kroppsvård, rengöringsmedel
- 10 Förenings- och försäkringsavgifter
- 11 Nöjen och rekreation
- 12 Resor
- 13 Tobak
- 14 Gåvor och understöd
- 15 Diverse utgifter

något lägre för lantbrukare än för övriga (63 kr resp. 67 kr).

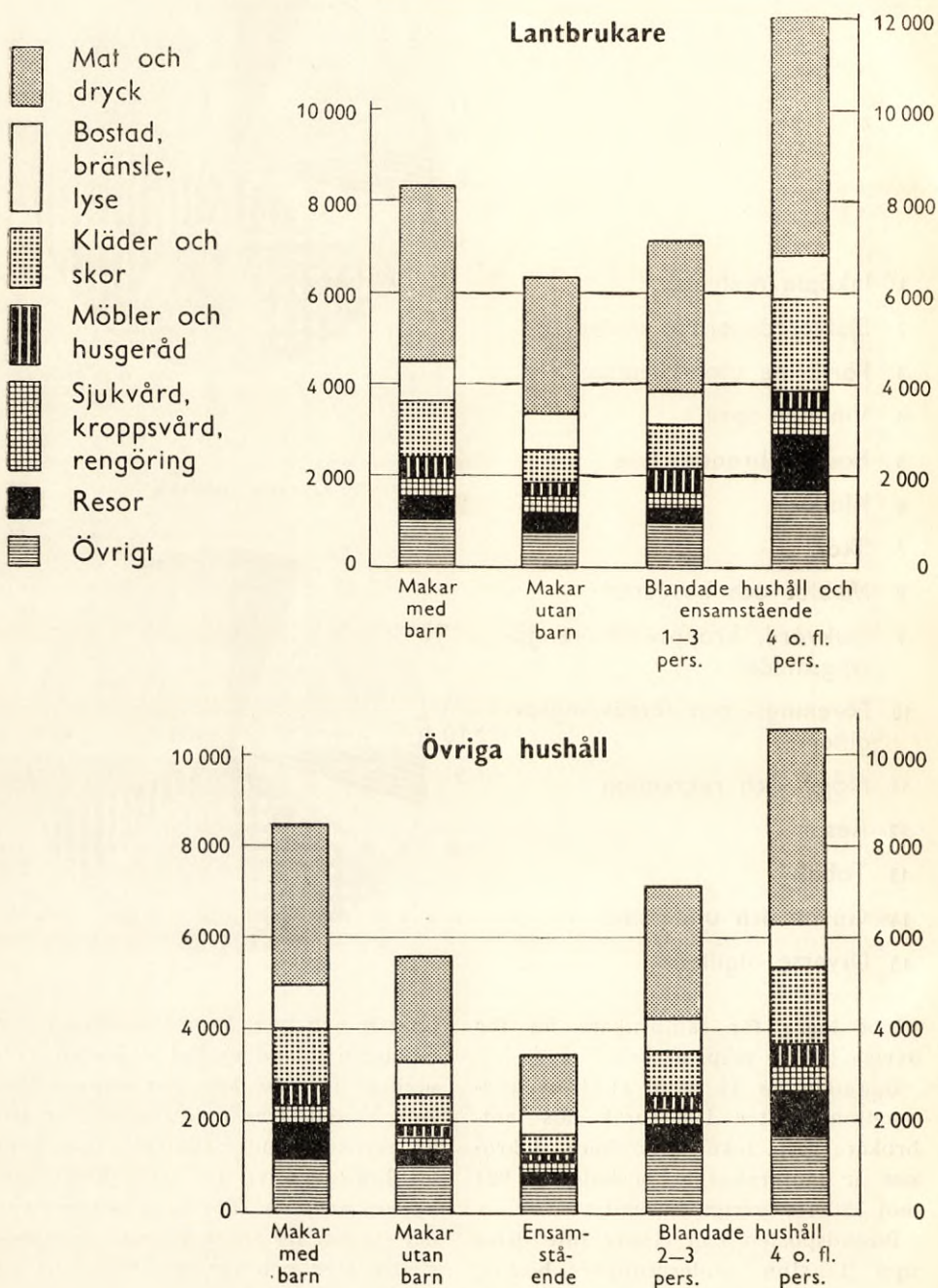
Bostaden tar 10 resp. 11 % av konsumtionsutgiften i anspråk hos lantbrukare resp. icke lantbrukare. I kronor är lantbrukarnas bostadspost 924 mot 838 för övriga hushåll.

Bostadsposten kan tyvärr inte delas upp i sina undergrupper bostad,

bränsle och lyse. Bränsleutgiften utgör nämligen ibland en del av hyran, och utgiften för lyse kan, där elspis finns, inte skiljas från matlagningsbränslet. Så mycket kan emellertid sägas, som att bränsleposten tar en oväntat stor andel i anspråk. För egna hemmen rör det sig om tre fjärdedelar av hela bostadsposten och för de övriga om ca

Diagram 4

Konsumtionsutgifter

hälften. Detta är delvis ett uttryck för den omständigheten, att naturen på bostadsposten har underskattats betydligt. Man har, som tidigare nämnts, försummat värdet av eget kapital, som investerats i bostaden. (Se sid. 26.) Självproducerat bränsle utgör huvuddelen av lantbrukarnas bränslepost. Här har det varit möjligt att värdera till konsumentpriser. Bränslekonsumtionen visar sig vara ovanligt hög just för lantbrukarna.

Andra orsaker till den låga bostadsposten är den låga bostadsnivån på landsbygden i förhållande till tätorterna och slutligen den lägre kost-

nadsnivån. Under senare årtionden har det skett en påfallande prisutjämning mellan landsbygd och tätorter. I fråga om bostaden kvarstår dock en betydande differens.

Både bland lantbrukare och icke lantbrukare är det de blandade flerpersonshushållen — de största hushållen alltså — som har den lägsta bostadsprocenten. Därefter kommer övriga blandade hushåll samt barnfamiljer, medan de minsta hushållen, makar utan barn och i synnerhet de ensamstående lägger ner större andel av sin totala konsumtionsutgift på bostad.

Tab. 10. Konsumtionsutgifternas procentuella fördelning på större poster. Lantbrukare

	Makar med barn	Makar utan barn	Blandade hushåll och ensamstående		Samtliga hushåll
			1—3 personer	4 o. fl. personer	
Antal hushåll	76	43	61	116	296
Antal personer per hushåll.....	3,9	2,0	2,6	5,2	3,8
däruav barn	1,9	—	0,0	1,3	1,0
Genomsnittlig utgift för konsumtion, kr	8 463	6 388	7 234	12 154	9 355
Däruav i %:					
Mat och dryck	46,4	47,5	46,2	43,1	44,8
inköpta varor	19,8	19,9	20,1	17,7	18,8
återköpta från mejeri, slakteri	5,9	5,6	4,4	5,0	5,2
självproducerade	18,4	18,3	17,2	16,4	17,1
förtäring utom hemmet	1,0	1,1	1,8	2,3	1,8
vin och sprit	1,3	2,6	2,7	1,7	1,9
Bostad, bränsle, lyse	10,9	13,4	11,1	8,4	9,9
Kläder och skor	14,1	10,8	12,8	16,4	14,7
kläder	9,9	7,5	9,1	11,9	10,6
skor	2,3	1,8	2,2	2,6	2,3
tyger, garner	1,9	1,5	1,5	1,9	1,8
Övriga utgifter	28,6	28,3	29,9	32,1	30,6
möbler, husgeråd	5,7	4,3	6,9	3,6	4,7
sjukvård, kroppsvård, rengöringsmedel	4,8	4,6	4,7	4,5	4,6
förenings- och försäkringsavgifter	1,1	1,1	1,2	1,1	1,1
undervisning, läsning, skrivmateriel ..	2,3	1,4	1,3	2,2	2,0
tele- och postavgifter	1,6	1,8	1,2	1,1	1,3
nöjen, rekreation	1,9	0,7	1,8	2,3	2,0
resor	5,4	6,0	4,5	10,2	7,8
tobak	1,1	1,5	1,5	1,4	1,4
hemhjälp	0,5	0,7	2,0	0,8	0,9
gåvor, understöd	2,0	4,3	2,5	2,2	2,4
diverse utgifter	2,2	1,9	2,3	2,7	2,4
Summa	100	100	100	100	100

Tab. 11. Konsumtionsutgifternas procentuella fördelning på större poster. Icke lantbrukare

	Makar med barn	Makar utan barn	Ensamstående	Blandade hushåll		Samtliga hushåll
				2—3 personer	4 o. fl. personer	
Antal hushåll	154	98	55	81	66	454
Antal personer per hushåll.....	4,1	2,0	1,0	2,6	4,9	3,1
däruv barn	2,1	—	—	0,1	1,4	0,9
Genomsnittlig utgift för konsumtion, kr	8 595	5 679	3 514	7 236	10 700	7 414
Däruv i %:						
Mat och dryck.....	41,5	41,3	37,1	40,8	40,2	40,8
inköpta varor.....	31,7	31,6	27,4	29,5	27,7	30,2
återköpta från mejeri, slakteri	0,3	0,6	—	0,3	1,1	0,5
självp producerade	5,1	5,3	2,7	5,9	7,0	5,6
förtäring utom hemmet	2,5	1,5	5,2	2,9	2,7	2,5
vin och sprit	1,9	2,3	1,8	2,2	1,7	2,0
Bostad, bränsle, lyse	11,5	13,7	14,3	10,5	8,9	11,3
Kläder och skor	14,2	11,1	11,3	12,9	16,2	13,7
kläder	9,5	7,8	8,1	9,7	11,9	9,7
skor	2,6	1,7	1,7	2,0	2,6	2,3
tyger, garner	2,1	1,6	1,5	1,2	1,7	1,7
Övriga utgifter	32,8	33,9	37,3	35,8	34,7	34,2
möbler, husgeråd	5,6	5,2	4,0	4,1	4,2	4,9
sjukvård, kroppsvård, rengöringsmedel	5,1	5,0	6,0	4,8	5,1	5,1
förenings- och försäkringsavgifter .	1,8	1,6	1,6	1,9	2,2	1,9
undervisning, läsning, skrivmateriel	1,7	1,5	2,7	2,2	2,0	1,9
tele- och postavgifter	0,8	1,4	1,6	1,0	0,8	1,0
nöjen, rekreation.....	2,3	1,4	2,8	2,6	3,5	2,5
resor	8,8	5,5	7,6	7,8	9,1	8,1
tobak	1,8	1,6	1,1	2,3	2,0	1,8
hemhjälp	0,5	0,4	0,4	0,7	0,3	0,5
gåvor, understöd.....	2,0	8,1	5,1	5,1	2,2	3,7
diverse utgifter	2,4	2,2	4,4	3,3	3,3	2,8
Summa	100	100	100	100	100	100

Klädprocenten är för lantbrukare 15 och för de övriga 14. Övervikten för de förra kommer på undergruppen färdigsydda kläder, medan grupperna skor samt tyger och garner visar ungefär samma andel i båda fallen. I kronor räknat är lantbrukarnas klädespost större än övriga hushålls. Denna skillnad gäller i huvudsak de blandade flerpersonghushållen. Lantbrukarhushållen bland dessa lägger ner 1 990 kr eller i genomsnitt 383 kr per person (vuxna och barn) på kläder. För övriga hushåll är motsvarande siffror 1 730 resp. 354 kr.

För huvudposten övriga utgifter uppvisar lantbrukarna en lägre procent av totala utgifterna (31 % mot 34 % för övriga hushåll) men ett något högre belopp i kronor per hushåll än de övriga (2 860 kr resp. 2 530 kr). I kronor per person kommer lantbrukarna lägst (753 kr resp. 817 kr). För de olika hushållstyperna finner man inte alldeles samma variation. Procentandelen är genomgående lägre för lantbrukarna. Beloppen i kronor är högre endast beträffande blandade flerpersonghushåll. Detta sammanhänger, som lätt inses, med hushållsstorleken.

I fråga om övriga utgifter är undergrupperna av väsentligt intresse. Olikheterna mellan lantbrukare och icke lantbrukare är ofta betydliga, men det gäller inte alltid grupperna som sådana utan endast vissa hushållstyper inom dem. I många fall kan ingen sannolik förklaring lämnas till differenserna, ibland spelar förmodligen rena tillfälligheter en viss roll. I det följande ges några exempel på olikheterna utan något försök till förklaring. Vi inskränker oss till beloppen i kronor per hushåll.

För möbler och husgeråd har lantbrukarna den högre utgiften. Övervikten gäller huvudsakligen blandade hushåll med 1—3 personer.

I fråga om undervisning, läsning och skrivmateriel liksom i fråga om telefon, telegram och postavgifter har lantbrukarna de likaså högsta utgifterna.

För förenings- och försäkringsavgifter betalar däremot icke lantbrukare högre belopp. Detta gäller samtliga hushållstyper, minst markant för makar utan barn.

I fråga om nöjen och rekreation samt tobak har icke lantbrukare de högsta utgifterna inom alla hushållstyper. På grund av övervikten för större hushåll hos lantbrukarna kommer dessa dock upp till samma medeltal för samtliga hushållstyper som övriga hushåll.

Posten resor är i genomsnitt högre för lantbrukarna. I fråga om hushållstyperna gäller detta huvudsakligen blandade flerpersonghushåll, men där är övervikten så mycket större. Inom barnfamiljerna är det tvärtom icke lantbrukare, som har den högsta utgiften. Någon uppdelning på arbetsresor och andra resor kan inte göras.

För hemhjälp har lantbrukarna högsta utgiften. Märk att en hushållerska eller ett hembiträde ofta ingår som hushållsmedlem i de blandade hushållen. Deras

kontantlön tas upp som hushållets utgift för hemhjälp.

Posten gåvor och understöd är betydligt högre för icke lantbrukare. Här må det vara tillåtet att påpeka, att ett enstaka fall med en mycket hög utgift påverkar medeltalet. Om detta hushåll tas bort, blir medeltalet för makar utan barn 250 kr och för samtliga 233 kr.

2. Konsumtionsutgifterna bland lantbrukarna inom olika grupper efter åkerareal

Någon uppdelning efter inkomst har inte gjorts vid denna undersökning. Dels har vi inga tillfredsställande inkomstutgifter för lantbrukare och andra företagare, och dels fordrar en uppdelning på inkomstgrupper samtidigt en uppdelning på hushållstyper för att inte bli meningslös. Därmed skulle vi få alltför små grupper, för att medeltalen skulle ha något värde.

Med en viss tvekan presenteras emellertid för lantbrukarna en sammanställning av utgifterna inom olika grupper efter gårdens storlek. Se tab. 12. Ingen kombination görs med hushållstypen. I de tre första grupperna, under 5 ha åker, 5—10 ha och 10—20 ha, är den genomsnittliga hushållsstorleken ganska jämn med en variation från 3,7 till 3,9 personer per hushåll. Gruppen 20 ha och däröver skiljer sig tydligt från de övriga, i det antalet personer per hushåll i genomsnitt utgör 4,4. Antalet vuxna skiljer sig dock föga från de övriga grupperna, det är endast barnantalet, som är större.

Totala utgiften stiger som väntat med ökad åkerareal, både om man räknar per hushåll och per person. Bland hushållen med de största gårdarna är utgiften per person drygt 40 % högre än bland hushållen med de minsta gårdarna.

Tab. 12. Konsumtionsutgifterna bland lantbrukarna inom olika grupper efter åkerareal

	Åkerareal							
	Under 5 ha		5—10 ha		10—20 ha		20 ha och däröver	
	Kronor	%	Kronor	%	Kronor	%	Kronor	%
Antal hushåll.....	92		101		66		37	
Antal personer per hushåll.....	3,7		3,8		3,9		4,4	
därav barn.....	0,9		1,1		0,8		1,4	
<i>Genomsnittlig utgift för konsumtion</i>								
Mat och dryck.....	3 715	48,2	3 900	43,6	4 527	44,1	5 579	43,0
inköpta varor.....	1 765	22,9	1 623	18,2	1 675	16,3	2 237	17,2
återköpta från mejeri, slakteri.....	318	4,1	505	5,6	562	5,5	699	5,4
självproducerade.....	1 309	17,0	1 485	16,6	1 879	18,3	2 191	16,9
förtäring utom hemmet.....	172	2,2	164	1,8	183	1,8	170	1,3
vin och sprit.....	151	2,0	123	1,4	228	2,2	282	2,2
Bostad, bränsle, lyse.....	819	10,6	922	10,3	959	9,3	1 133	8,8
Kläder och skor.....	1 119	14,5	1 323	14,8	1 546	15,1	1 870	14,4
kläder.....	787	10,2	948	10,6	1 107	10,8	1 400	10,8
skor.....	191	2,5	215	2,4	241	2,4	271	2,1
tyger, garnar.....	141	1,8	160	1,8	198	1,9	199	1,5
Övriga utgifter.....	2 060	26,7	2 792	31,3	3 226	31,5	4 386	33,8
möbler, husgeråd.....	398	5,2	411	4,6	410	4,0	661	5,1
sjukvård, kroppsvård, rengöringsmedel	329	4,3	389	4,4	499	4,8	684	5,3
förenings- och försäkringsavgifter....	78	1,0	93	1,0	119	1,2	175	1,3
undervisning, läsning, skrivmateriel..	140	1,8	175	2,0	187	1,8	346	2,7
tele- och postavgifter.....	66	0,8	126	1,4	151	1,5	186	1,4
nöjen, rekreation.....	124	1,6	174	1,9	238	2,3	280	2,2
resor.....	407	5,3	749	8,4	931	9,1	1 089	8,4
tobak.....	111	1,4	104	1,2	142	1,4	201	1,5
hemhjälp.....	59	0,8	96	1,1	62	0,6	183	1,4
gåvor, understöd.....	178	2,3	266	3,0	203	2,0	265	2,1
diverse utgifter.....	170	2,2	209	2,3	284	2,8	316	2,4
Summa konsumtionsutgifter	7 713	100	8 937	100	10 258	100	12 968	100
Utgift per person.....	2 085		2 352		2 630		2 947	

Livsmedelsprocenten ligger högre för gruppen med under 5 ha åker än för de övriga tre grupperna, som alla ligger på ungefär samma nivå. Siffrorna är 48 resp. 43—44 % eller, om vin och sprit räknas bort, 46 resp. 41—42 %. Övervikten för de minsta gårdarna hänför sig till inköpta varor och ej, som man möjligen kunde förmoda, till självproducerade. Livsmedelsposten i kronor stiger med gårdens storlek, delposten inköpta varor ligger dock något högre för de minsta gårdarna än för de båda följande storleksklasserna. Med gruppen 20 ha åker och däröver kom-

mer en markant ökning på alla delposter.

Bostadsposten visar mindre variationer än livsmedelsposten. Procentandelen sjunker sakta med ökad areal, medan beloppet i kronor tvärtom stiger med ökad areal.

Klädesprocenten är ungefär densamma inom alla grupperna, vilket tydligen innebär, att kläduutgifterna i kronor ökar med gårdens storlek i samma proportion som totalutgiften.

Huvudposten övriga utgifter visar som väntat relativt stora variationer. Procentandelen stiger från 27 % i den

lägsta arealgruppen till 34 % i gruppen med den högsta arealen. Mellangrupporna ligger på ungefär samma nivå, drygt 31 %. Utgifterna i kronor stiger från 2 060 till 4 390 dvs. med 113 %.

Av de delposter bland övriga utgifter, som mer än de andra bidrar till olikheterna, kan nämnas resor, undervisning och läsning, tele- och postavgifter samt hemhjälp.

Kap. IV. Mat och dryck

I. Materialet

Vid intervjun efterfrågades den sammanlagda utgiften för inköpta matvaror under hela år 1951. Uppgiften måste i de flesta fall bygga på en uppskattning, varvid man utgick från ett visst belopp per vecka eller månad eller räknade efter bevarade kassakvitton. I båda fallen måste man reducera med hänsyn till andra inköp, som brukar göras av hushållskassan, främst tvål och tvättmedel, smärre husgeråd, pappersvaror och sybehör. Å andra sidan måste man göra tillägg för inköp i större poster, som särskilt förekommer på landsbygden, och som ibland räknas utanför den vanliga hushållskassan, t. ex. potatis för vinterförråd och socker för konservering. Likaså måste man lägga till särskilda utgifter vid helger eller större bjudningar och utgifter, som andra familjemedlemmar än husmodern gjort, t. ex. till kaffebröd och frukt. Även barnens godsaker — en post som naturligtvis är svåråtkomlig — skulle redovisas bland inköpta livsmedel.

För lantbrukarna skulle återköp från mejeri eller slakteri redovisas särskilt.

På landsbygden förekommer en stor konsumtion av självproducerade livsmedel och i någon mån av livsmedel, som erhållits in natura som löne- eller annan avtalsförmån. För beräkning av dessa poster begärdes uppgifter om kvantiteterna av olika varuslag. För vissa varuslag, t. ex. mjölk, kött och fläsk, kunde man få ganska goda uppskattningar, medan uppgifterna, t. ex. för potatis och andra rotfrukter och än mera för frukt och bär, blev mycket

osäkra. Naturaposterna värderades vid bearbetningen till konsumentpriser. Se härom sid. 86 ff.

På livsmedelsposten efterfrågades slutligen regelbundna och tillfälliga måltider utom hemmet, både sådana som man betalat för och sådana som man erhållit in natura, t. ex. skol- och arbetsluncher. Ibland har någon hushållsmedlem varit borta från hemmet någon tid och haft inackordering eller ätit ute alla måltider.

Av dryckerna behandlades vin och sprit vid intervjun som en särskild post, helt skild från livsmedelsposten, medan öl och andra måltidsdrycker och läskedrycker ingick i livsmedelsposten.

Intervjuuppgifterna ger inga detaljer för inköpta matvaror och tämligen osäkra uppgifter om naturakonsumtionen på olika varuslag. För att få uppgift om detaljerna anordnade vi en bokföring i efterhand. Ett antal hushåll antecknade vart och ett under två veckor sina inköp av livsmedel samt sin konsumtion av egna produkter och annan natura. Bokföringsperioderna fördelades över ett helt år (tiden 18 febr. 1952—21 febr. 1953), för att säsongolikheterna skulle utjämnas.

Av olika orsaker, främst ekonomiska, kunde inte alla hushåll anmodas att delta i livsmedelsbokföringen. I första hand utslöts alla ensamstående; av de övriga utlottades vartannat hushåll. Dessa fördelades sedan slumpmässigt över året. Då inga ensamstående medtogs, blev icke lantbrukarhushållen representerade med en lägre andel än lantbrukarna.

Av lantbrukarna hade 171 hushåll eller 53 % av samtliga utvalda utlottats för bokföring, och det egentliga bortfallet utgjorde 33 hushåll eller 20 %.

Av icke lantbrukare hade 186 eller 35 % utlottats, och det egentliga bortfallet utgjorde 39 hushåll eller 22 %. Följande tablå lämnar flera detaljer.

	Lantbrukare	Icke lantbrukare	Samtliga hushåll
Ursprungligt urval	321	534	855
Urval för livsmedelsbokföring	171	186	357
Naturligt bortfall	5	9	14
Egentligt bortfall	33	39	72
» » i %	19,9	22,0	21,0
Därav: bortfall vid intervjuundersökningen	5	10	15
nyttillkommet bortfall vid bokföringsundersökningen	28	29	57

De hushåll, som deltog i bokföringsundersökningen, var genomsnittligt större än i det ursprungliga urvalet. Antalet konsumtionsenheter per hushåll i de olika grupperna framgår av nedanstående tablå.

	Lantbrukare	Icke lantbrukare
<i>Intervjuundersökningen</i>		
Egentliga hushållsmedlemmar utan hänsyn till tillfällig bortovaro eller utökning av hushållet	3,33	2,58
Efter korrigering med hänsyn till bortovaro, folk i maten, gäster och tillfälliga hushållsmedlemmar	3,47	2,61
<i>Bokföringsundersökningen</i> .	3,69	3,03

I tablåns övre rad redovisas endast de egentliga hushållsmedlemmarna vid intervjuundersökningen, för vilka utgifter har kunnat erhållas på alla poster. I rad nr 2 räknar man med alla, som mera regelbundet i över fyra veckor har deltagit i måltiderna. Landsbygds-hushållen, särskilt lantbrukarna, har som synes haft avsevärt flera att försörja med livsmedel än med övriga varor och tjänster. De tillfälliga hushållsmedlemmarna består till stor del av vuxna barn, som vistats någon tid i föräldrahemmet.

Genomsnittliga antalet konsumtionsenheter i bokföringsundersökningen är återigen 6 resp. 16 % högre än de kor-

rigerade siffrorna från intervjuundersökningen. Detta torde av allt att döma enbart bero på urvalet, och det innebär, att jämförbarheten mellan intervju- och bokföringsundersökningarna blir dålig. Det stora bortfallet vid bokföringsundersökningen gör också, att dess siffror blir osäkra.

2. Livsmedelsutgifterna och deras fördelning på olika varor

Posten mat och dryck uppgick enligt intervjuerna i genomsnitt för lantbrukarna till 4 193 kr eller 45 % av totala konsumtionsutgiften och för övriga hushåll till 3 028 kr eller 41 % av konsumtionsutgiften. Livsmedelsprocenten varierar för de olika hushållen från under 20 % till över 60 %. Om man i detta sammanhang bortser från vin och sprit, som i tabellerna i överensstämmelse med internationellt bruk anges tillsammans med livsmedel, så får man i stället siffrorna 4 018 kr resp. 43 % för lantbrukarna och 2 880 kr resp. 39 % för icke lantbrukare. Räknat per konsumtionsenhet och år blir beloppen i kronor 1 158 resp. 1 103.

Siffrorna för olika hushållstyper framgår av tab. 13 och 14. Livsmedelsprocenten visar inga större variationer med hushållstyp. Man märker en rela-

Tab. 13. Livsmedelsutgifterna, inkl. naturakonsumtionen värderad till konsumentpriser.

Lantbrukare

Kronor per år och hushåll

	Makar med barn	Makar utan barn	Blandade hushåll och ensamstående		Samtliga hushåll
			1—3 personer	4 o. fl. personer	
Antal hushåll	76	43	61	116	296
Antal personer per hushåll.....	3,9	2,0	2,6	5,2	3,8
därav barn.....	1,9	—	0,0	1,3	1,0
Antal konsumtionsenheter per hushåll (k ₁)	3,04	1,83	2,37	4,58	3,33
Dito korrigerat med hänsyn till bortovaro och tillfälliga hushållsmedlemmar (k ₂)	3,26	2,15	2,55	4,58	3,47
Konsumtion, kronor per år och hushåll..	3 818	2 865	3 144	5 034	4 018
Inköpta varor	1 674	1 269	1 455	2 148	1 756
Återköpta från mejeri, slakteri	503	355	316	607	484
Självproducerade.....	1 553	1 172	1 243	1 993	1 606
Regelbundna konditori- och restaurang- besök	2	10	38	112	54
Tillfälliga konditori- och restaurangbesök	44	59	78	133	88
Fri kost, fria måltider.....	42	—	14	41	30
Konsumtion, kronor per år och konsum- tionsenhet (k₂)	1 171	1 333	1 233	1 099	1 158
Livsmedelskonsumtion i % av total kon- sumtion	45,1	44,9	43,5	41,4	42,9
Inköpta varor	19,8	19,9	20,1	17,7	18,8
Återköpta från mejeri, slakteri	5,9	5,6	4,4	5,0	5,2
Självproducerade.....	18,4	18,3	17,2	16,4	17,1
Regelbundna konditori- och restaurang- besök	0,0	0,2	0,5	0,9	0,6
Tillfälliga konditori- och restaurangbesök	0,5	0,9	1,1	1,1	0,9
Fri kost, fria måltider.....	0,5	—	0,2	0,3	0,3

tivt låg andel dels för de ensamstående och dels för de blandade flerpersonghushållen bland lantbrukarna. Största delen av livsmedlen — för lantbrukarna 44 % och för de övriga 78 % — utgörs av inköpta varor. För lantbrukare är posten självproducerade livsmedel i det närmaste lika stor och uppgår till 40 %. För icke lantbrukare stannar den vid 14 %. Varor återköpta från mejeri och slakteri utgör 12 % för lantbrukarghushållen. Konditori- och restaurangbesök, regelbundna såväl som tillfälliga, betyder endast ett par procent i båda gruppernas livsmedelspost.

Livsmedelsutgifternas spridning inom olika hushållstyper framgår av tab. 15. Differensen mellan övre och nedre kvartil växlar från 30 till 50 % av medianvärdet.

Enligt bokföringsundersökningen uppgick livsmedelsutgiften inkl. den till konsumentpriser värderade naturakonsumtionen till 207 kr per tvåveckorsperiod för lantbrukare och till 164 kr för övriga hushåll. Uppräknat till helt år blir beloppen 5 382 resp. 4 264 kr, alltså avsevärt högre än de belopp, som erhöles vid intervjuerna. Räknat per konsumtionsenhet och år blir be-

Tab. 14. Livsmedelsutgifterna, inkl. naturakonsumtionen värderad till konsumentpriser.

Icke lantbrukare

Kronor per år och hushåll

	Makar med barn	Makar utan barn	Ensam- stående	Blandade hushåll		Samt- liga hushåll
				2—3 personer	4 o. fl. personer	
Antal hushåll.....	154	98	55	81	66	454
Antal personer per hushåll.....	4,1	2,0	1,0	2,6	4,9	3,1
därav barn.....	2,1	—	—	0,1	1,4	0,9
Antal konsumtionsenheter per hushåll (k_1)..	3,08	1,83	0,90	2,35	4,24	2,58
Dito korrigerat med hänsyn till bortovaro och tillfälliga hushållsmedlemmar (k_2)...	3,16	1,88	0,94	2,32	4,19	2,61
Konsumtion, kronor per år och hushåll.....	3 404	2 215	1 241	2 794	4 118	2 880
Inköpta varor.....	2 720	1 795	961	2 138	2 966	2 239
Återköpta från mejeri, slakteri.....	30	34	—	21	112	37
Självproducerade.....	443	303	96	427	748	412
Regelbundna konditori- och restaurangbesök	61	36	44	100	87	64
Tillfälliga konditori- och restaurangbesök ..	57	40	37	73	116	63
Fri kost, fria måltider.....	93	7	103	35	89	65
Konsumtion, kronor per år och konsumtions- enhet (k_2).....	1 077	1 178	1 320	1 204	983	1 103
Livsmedelskonsumtion i % av total konsum- tion.....	39,6	39,0	35,3	38,6	38,5	38,8
Inköpta varor.....	31,7	31,6	27,4	29,5	27,7	30,2
Återköpta från mejeri, slakteri.....	0,3	0,6	—	0,3	1,1	0,5
Självproducerade.....	5,1	5,3	2,7	5,9	7,0	5,6
Regelbundna konditori- och restaurangbesök	0,7	0,7	1,2	1,4	0,8	0,8
Tillfälliga konditori- och restaurangbesök ..	0,7	0,7	1,1	1,0	1,1	0,8
Fri kost, fria måltider.....	1,1	0,1	2,9	0,5	0,8	0,9

Tab. 15. Livsmedelsutgiftens spridning inom olika hushållstyper

Kronor per år och hushåll. Vin och sprit ingår ej

	Makar med barn	Makar utan barn	Ensam- stående	Blandade hushåll	
				2 (1)—3 personer	4 o. fl. personer
<i>Lantbrukare</i>					
Lägsta livsmedelsutgift.....	1 626	1 400	..	1 195	1 503
Högsta livsmedelsutgift.....	9 797	4 918	..	8 368	9 486
Nedre kvartil.....	3 039	2 358	..	2 207	4 008
Median.....	3 641	2 964	..	3 030	4 895
Övre kvartil.....	4 342	3 250	..	3 685	5 983
<i>Icke lantbrukare</i>					
Lägsta livsmedelsutgift.....	1 487	826	450	759	2 372
Högsta livsmedelsutgift.....	8 880	4 213	2 867	4 751	7 585
Nedre kvartil.....	2 747	1 665	910	2 111	3 270
Median.....	3 221	2 156	1 225	2 733	3 921
Övre kvartil.....	3 918	2 618	1 429	3 483	4 543

loppen 1 459 resp. 1 407 kr, vilket för båda grupperna är 26 å 27 % högre än vid intervjuundersökningen.

Mellan åren 1951, som avses i intervjuundersökningen, och 1952, som avses i bokföringsundersökningen, steg livsmedelspriserna i genomsnitt med 13 % enligt levnadskostnadsindex. Levnadskostnadsindex avser tätorterna, men man torde kunna räkna med en liknande förändring av priserna för landsbygden. Skillnaden mellan de båda resultaten bör tydligen reduceras med hänsyn till prisstegringen. Trots denna reduktion kvarstår emellertid en skillnad på 11 %. Denna kan delvis bero av de brister i materialet, som uppkommit genom det stora bortfallet vid bokföringsundersökningen.

Det är dock troligt, att en verklig tendens föreligger, som medverkar till olika resultat vid de båda undersökningarna. Liknande iakttagelser har

gjorts vid andra undersökningar av samma slag, och det förefaller sannolikt, att mätningsmetoden här spelar en viktig roll. Antingen kan en tendens föreligga till underskattning av utgifterna vid intervjuer eller en tendens till utgiftsökning vid bokföring under kortare perioder. Man kan vid en bokföringsundersökning t. ex. vilja visa upp en bättre mathållning, än man normalt har, och köper därför dyrare födoämnen under den tid bokföringen pågår.

Fördelningen på olika varor enligt bokföringsundersökningen återges i nedanstående tablå. Med hänsyn till materialets brister och ringa omfattning redovisas endast procentfördelningen. Ingen särredovisning av hushållstyper tas med. En jämförelse görs med resultatet från tätortsundersökningen 1949.

	Landsbygd (1952)		Tätorter (1949)
	Lantbrukare	Övriga	
Mejerivaror	25,4	24,9	26,3
Ägg	5,4	4,3	4,9
Kött, fläsk	20,5	21,6	19,7
Fisk, skaldjur	3,6	4,1	4,5
Mjöl, gryn, bröd	12,4	13,8	14,4
Potatis	3,8	3,2	2,7
Övriga rotfrukter, grönsaker	2,4	2,6	4,0
Frukt, bär	10,2	8,7	8,1
Kaffe	5,4	5,9	2,4
Övriga specerier	6,8	6,7	5,6
Färdiglagad mat (ej konserver)	0,3	0,6	0,8
Måltids- och läskedrycker	2,5	2,6	3,1
Konditori- och restaurangbesök	1,3	1,0	3,5
	100	100	100

Mejerivarorna tar ungefär en fjärdedel av totala livsmedelskostnaden, kött och fläsk ungefär en femtedel. Kostnaden för cerealier och potatis utgör ca 15 %, medan övriga rotfrukter, grönsaker, frukt och bär sammanlagt stannar vid ett något lägre tal, ca 12 %.

Skillnaderna mellan landsbygd och tätorter är mest framträdande i fråga om kaffe, där landsbygden har väsent-

ligt högre siffror samt i fråga om konditori- och restaurangbesök, där tätorterna överväger. Olikheten i fråga om kaffe torde delvis kunna förklaras genom hänvisning till speciella förhållanden. Vid tiden för tätortsundersökningen pågick ännu kafferansoneringsen, och under tiden mellan de båda undersökningarna har kaffepriserna stigit avsevärt.

Tab. 16. Livsmedelsutgifternas procentuella fördelning på varuslag. Naturakonsumentionens värderad till konsumentpriser

	Lantbrukare			Icke lantbrukare		
	Inköp	Natura	Totalt	Inköp	Natura	Totalt
Mjök, grädde	1,5	24,3	10,8	7,5	18,0	9,3
Smör	14,6	2,3	9,6	7,9	7,6	7,9
Ost, mesost	4,5	0,4	2,9	4,1	1,2	3,6
Margarin, annat fett	3,5	0,2	2,1	5,0	0,1	4,1
Ägg	1,0	11,6	5,4	2,9	10,8	4,3
Fläsk	4,7	8,2	6,1	7,3	8,3	7,4
Nötkött	7,3	4,8	6,3	7,4	3,0	6,6
Höns, annat fjäderfä	0,0	2,3	0,9	0,1	1,7	0,4
Annat kött	0,7	0,5	0,6	0,5	0,3	0,4
Charkuterivaror	6,4	0,7	4,0	7,2	0,8	6,1
Köttkonserver	0,1	6,3	2,6	0,2	3,3	0,7
Färsk fisk	3,2	0,4	2,1	2,5	2,0	2,4
Salt, rökt, torkad fisk	1,4	—	0,8	0,9	—	0,8
Fisk- och skaldjurskonserver	1,2	—	0,7	1,1	—	0,9
Mjöl, gryn, makaroner	6,1	10,1	7,7	7,1	2,0	6,1
Hårt matbröd, kex, skorpor	2,6	—	1,5	2,4	—	2,0
Mjukt matbröd	2,3	—	1,3	3,3	—	2,7
Kaffebröd, småbröd, bakelser	3,2	—	1,9	3,6	—	3,0
Potatis	0,4	8,8	3,8	0,9	13,4	3,2
Färska rotfrukter och grönsaker	1,7	1,9	1,8	1,9	3,2	2,1
Konserverade rotfrukter och grönsaker	0,8	0,3	0,6	0,5	0,2	0,5
Färsk frukt, färska bär	3,8	4,3	4,0	4,1	5,8	4,4
Frukt- och bärkonserver	1,8	12,6	6,2	1,3	18,1	4,3
Socker, sirap, honung	7,4	0,0	4,4	4,7	0,1	3,9
Karameller, choklad	1,5	—	0,9	1,3	—	1,1
Kaffe	9,0	—	5,4	7,2	0,1	5,9
Te, kakao	0,8	—	0,5	0,7	—	0,6
Salt, kryddor	1,6	—	1,0	1,3	—	1,1
Färdiglagad mat	0,5	—	0,3	0,8	—	0,6
Måltids- och läskedrycker	4,3	—	2,5	3,1	—	2,6
Konditori- och restaurangmåltider	2,1	—	1,3	1,2	—	1,0
Summa	100	100	100	100	100	100

Landsbygden och särskilt lantbrukarhushållen har högre siffror för potatis än tätorterna men däremot lägre för övriga rotfrukter och grönsaker. Frukt och bär har större betydelse i lantbrukarnas matbudget än för övriga hushåll på landet. Tätorterna kommer ytterligare något lägre.

Utförligare utgifter från landsbygdsundersökningen presenteras i tab. 16.

3. Naturakonsumention

Naturakonsumention ingår enligt intervjundersökningen till 40 % och enligt

bokföringsundersökningen till 41 % i lantbrukarnas livsmedelspost. För övriga hushåll är motsvarande siffror 14 resp. 18 %.

Uppgifter om variationerna för hushållstyper redovisas endast från intervjundersökningen. När det gäller lantbrukarna är andelen naturakonsumention i det närmaste konstant för alla grupperna. I fråga om övriga hushåll finner man avvikelser för ensamstående, som har betydligt lägre naturaandel, och för större blandade hushåll, som har en något högre andel än genomsnittet. Då

Tah. 17. Livsmedelsutgifternas fördelning på inköp och natura för olika varuslag. Natura-konsumtionen värderad till konsumentpriser

	Lantbrukare			Icke lantbrukare		
	Inköp	Natura	Totalt	Inköp	Natura	Totalt
Mjök, gräde	8,3	91,7	100	65,1	34,9	100
Smör	90,4	9,6	100	82,5	17,5	100
Ost, mesost	93,6	6,4	100	93,7	6,3	100
Ägg	11,4	88,6	100	54,5	45,5	100
Fläsk	45,5	54,5	100	79,7	20,3	100
Nötkött	68,9	31,1	100	91,7	8,3	100
Höns, annat fjäderfä	1,5	98,5	100	16,7	83,3	100
Annat kött	68,8	31,2	100	89,0	11,0	100
Charkuterivaror	93,1	6,9	100	97,6	2,4	100
Köttkonserver	2,2	97,8	100	20,5	79,5	100
Färsk fisk	92,3	7,7	100	85,1	14,9	100
Mjöl, gryn, makaroner	46,8	53,2	100	94,0	6,0	100
Potatis	7,0	93,0	100	23,2	76,8	100
Färska rotfrukter och grönsaker	56,5	43,5	100	72,6	27,4	100
Konserverade rotfrukter och grönsaker	79,2	20,8	100	91,2	8,8	100
Färsk frukt, färska bär	56,2	43,8	100	76,1	23,9	100
Frukt- och bärkonserver	17,1	82,9	100	24,3	75,7	100
Övrigt	99,7	0,3	100	99,8	0,2	100
Samtliga varuslag	59,3	40,7	100	81,8	18,2	100

inga ensamstående ingår i bokföringsundersökningen, synes man här finna förklaringen till skillnaderna i naturaandel enligt de båda undersökningarna.

Naturakonsumtionen består nästan uteslutande av självproducerade varor. Fördelningen på olika varuslag framgår av tab. 16. Mjök och gräde dominerar såväl för lantbrukare som för icke lantbrukare. Ägg, fläsk, potatis, frukt- och bärkonserver har också stor betydelse. För lantbrukare märks därjämte mjöl av egen säd.

Tab. 17 ger fördelningen på inköp och natura för olika varuslag. När det gäller lantbrukarna dominerar de självproducerade livsmedlen helt på vissa poster, nämligen mjök och gräde, ägg, höns och annat fjäderfä, köttkonserver, frukt- och bärkonserver samt potatis. Ungefär lika mycket natura som inköp redovisas för fläsk, mjöl, gryn, färska

rotfrukter och grönsaker, färsk frukt och färska bär.

Även för övriga hushåll dominerar naturen på vissa poster, vilka dock i allmänhet icke har större betydelse för livsmedelskonsumtionen som sådan. Det gäller höns- och annat fjäderfä, köttkonserver, frukt- och bärkonserver samt potatis.

4. Vin och sprit

Utgifterna för vin och sprit uppgick i genomsnitt för lantbrukarna till 175 kr eller 1,9 % av konsumtionsutgiften och för övriga hushåll till 148 kr eller 2,0 % av konsumtionsutgiften. Fördelningen på hushållstyper framgår av följande tablå. Utgifterna för vin och sprit är svåråtkomliga vid intervjuer och har sannolikt blivit underskattade.

	Makar med barn	Makar utan barn	Ensam- stående	Blandade 2 (1)—3 personer	hushåll 4 o. flera personer	Samtliga hushåll
<i>Lantbrukare</i>						
Kronor per hushåll.....	112	166	..	197	209	175
Kronor per vuxen person .	56	83	..	76	54	63

Icke lantbrukare

Kronor per hushåll.....	166	133	64	161	183	148
Kronor per vuxen person .	83	67	64	64	52	67

För bedömning av dessa siffror bör man ha i minnet bl. a. åldersfördelningen inom olika hushållstyper. De flesta helt unga bland de vuxna personerna finns i de blandade flerpersonshushållen. Dessa har de lägsta spritutgifterna per vuxen person.

Av lantbrukarna hade 189 hushåll eller 64 % utgifter för vin och sprit. För icke lantbrukare var motsvarande siffror 308 eller 68 %. Medelutgiften för de hushåll, som redovisade inköp utgjorde 274 kr resp. 218 kr. Uppgifterna för olika hushållstyper framgår av nedanstående tablå.

Frekvensen av hushåll med utgifter för vin och sprit samt medelutgiften för samma hushåll

	Makar med barn	Makar utan barn	Ensam- stående	Blandade 2 (1)—3 personer	hushåll 4 o. flera personer	Samtliga hushåll
<i>Lantbrukare</i>						
Antal hushåll	41	28	..	41	79	189
%	54	65	..	67	68	64
Utgift, kr.....	207	254	..	293	306	274
<i>Icke lantbrukare</i>						
Antal hushåll	118	68	22	49	51	308
%	77	69	40	60	77	68
Utgift, kr.....	216	192	161	266	237	218

Tab. 19. Bostadens storlek. Procentuell fördelning av antalet hushåll

	Lantbrukare				Icke lantbrukare						
	Makar med barn	Makar utan barn	Blandade hushåll och ensamstående		Samtliga hushåll	Makar med barn	Makar utan barn	Ensamstående	Blandade hushåll		Samtliga hushåll
			1-3 pers.	4 o. fl. pers.					2-3 pers.	4 o. fl. pers.	
Enkelrum eller enkelkök.	2,6	9,3	1,6	—	2,4	5,9	3,1	21,8	3,7	3,0	6,4
Diverse smålägenheter ...	—	—	—	—	—	—	1,0	5,5	3,7	—	1,6
1 rk.....	6,6	4,6	13,1	8,6	8,4	18,8	24,5	32,7	28,4	10,6	22,2
2 rk.....	34,2	39,5	37,7	20,7	30,4	34,4	34,7	20,0	32,1	27,3	31,3
3 rk.....	30,3	23,3	19,7	22,4	24,0	23,4	24,5	16,4	14,8	30,3	22,2
4 rk.....	14,5	16,3	19,7	22,4	18,9	12,3	10,2	1,8	9,9	22,7	11,7
5 o. fl. rk.....	11,8	7,0	8,2	25,9	15,9	5,2	2,0	1,8	7,4	6,1	4,6
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Tab. 20. Utrustning med vissa bekvämligheter

Hushåll med angiven utrustning i % av hela antalet hushåll i gruppen

	Lantbrukare				Icke lantbrukare						
	Makar med barn	Makar utan barn	Blandade hushåll och ensamstående		Samtliga hushåll	Makar med barn	Makar utan barn	Ensamstående	Blandade hushåll		Samtliga hushåll
			1-3 pers.	4 o. fl. pers.					2-3 pers.	4 o. fl. pers.	
Vatten och avlopp	71,1	58,1	47,5	60,3	60,1	66,2	56,1	45,5	44,4	62,1	57,0
Elektriskt ljus	93,4	86,0	80,3	97,4	91,2	91,6	99,0	92,7	87,7	98,5	93,6
Centralvärme	42,1	27,9	18,0	32,8	31,4	50,0	32,7	29,1	22,2	30,3	35,9
Vattenklosett.....	17,1	18,6	11,5	14,7	15,2	35,1	16,3	23,6	14,8	13,6	22,9
Badrum.....	14,5	16,3	4,9	18,1	14,2	22,7	11,2	12,7	13,6	9,1	15,4
Elspis	13,2	9,3	11,5	10,3	11,1	27,3	18,4	1,8	16,0	18,2	18,9
Agaspis	2,6	2,3	4,9	5,2	4,1	—	—	—	—	—	—
Vedspis + elplatta.....	53,9	46,5	31,1	43,1	43,9	39,0	53,1	32,7	43,2	53,0	44,1
Vedspis + fotogenkök....	5,3	7,0	6,6	10,3	7,8	14,9	13,3	14,5	14,8	15,2	15,0
Kylskåp.....	10,5	4,7	4,9	2,6	5,4	7,8	5,1	5,5	6,2	4,5	6,2
Telefon	72,4	55,8	49,2	70,7	64,5	42,2	44,9	29,1	35,8	54,5	41,9

Bostädernas storlek framgår av tab. 19. Lantbrukarna har vanligen större lägenheter än övriga hushåll, och bland de senare är det de, som bor i eget hem, som har bästa utrymmet. Den vanligaste storleken är två rum och kök, som omfattar drygt 30 % hos båda huvudgrupperna. Bland lantbrukarnas lägenheter finner man relativt få, endast 11 %, som är mindre än 2 rum och kök, medan dessa bland övriga hushåll intrar en andel av 30 %. Tar man ut

enskilda hushållstyper, så finner man som väntat ett visst samband mellan hushållets och bostadens storlek. Framför allt märks en stark övervikt för större lägenheter hos de största lantbrukarhushållen. En fjärdedel av dessa bor i 5 och flera rum och kök. Denna hushållstyp är också den enda, där enkelrum eller enkelkök inte förekommer. Denna lägenhetskategori finns annars t. o. m. bland barnfamiljerna. Bostädernas utrustning med viktigare

Tab. 21. Bostädernas storlek och utrustning för landsbygd och tätorter enligt levnadskostnadsundersökningarna

	Landsbygd (1951)		Tätorter (1952)	Landsbygd 1945 enligt allmänna bostads- räkningen
	Lantbrukare	Icke lantbrukare		
Antal bostäder	296	454	416	
Därav, i %				
1 rk och andra smålägenheter	10,8	30,2	37,3	26,9
2 rk	30,4	31,3	31,3	31,9
3 rk	24,0	22,2	19,3	20,1
4 o. fl. rk	34,8	16,3	12,1	21,1
Därav med nedanstående utrustning, i %				
Vatten och avlopp	60,1	57,0	88,0	33,4
Elektriskt ljus	91,2	93,6	99,3	83,4
Centralvärme	31,4	35,9	69,0	21,6
Enskilt badrum	14,2	13,9	42,7	4,6
Elspis	11,1	18,9	34,0	2,8
Gasspis	—	—	24,6	—
Telefon	64,5	41,9	54,3	..

Tab. 22. Boendetäthet och överbefolkade lägenheter

Lägenhet med mer än 2 personer per rum betraktas som överbefolkad. Kök räknas som rum endast i fråga om enkelkök

	Lantbrukare		Icke lantbrukare		Antal lägenheter	
	Antal personer per lägen- het	Över- befolkade lägenheter, %	Antal personer per lägen- het	Över- befolkade lägenheter, %	Lant- brukare	Icke lant- brukare
1 r, 1 k	2,86	100,0	2,50	60,0	7	30
2 r m. m., 3 rkv	—	—	1,40	—	—	5
1 rkv	—	—	—	—	—	—
2 rkv	—	—	3,00	—	—	2
1 rk	3,44	59,3	2,65	47,6	27	103
2 rk	3,44	18,3	3,03	12,5	93	144
3 rk	3,99	10,1	3,58	5,8	69	104
4 rk	4,15	1,9	3,55	—	53	47
5 rk	4,44	—	4,09	—	25	11
6 o. fl. rk	4,55	—	3,88	—	22	8
Samtliga lägenheter	3,85	16,2	3,11	20,0	296	454
Antal personer per rum	1,25		1,36			

bekvämligheter framgår av tab. 20. Siffrorna får i huvudsak tala för sig själva. Olikheter mellan lantbrukare och övriga är av mindre betydelse än i fråga om bostädernas storlek. Man finner större skillnader mellan hus-

hållstyperna. Barnfamiljerna, särskilt bland icke lantbrukare, tycks ha bättre utrustade lägenheter än andra. Märk t. ex. siffrorna för centralvärme, badrum, wc och köksutrustning.

I tab. 21 ges en sammanfattning av

bostadens beskaffenhet och jämförelse med vissa uppgifter från andra undersökningar.

Jämförelsen med siffrorna från den senaste bostadsräkningen ger en bild av förändringarna under de sex åren 1945—51. Under denna tid har stora renoveringar av äldre bostäder ägt rum på landsbygden. Levnadskostnadsundersökningens uppgifter har på grund av stickprovets ringa omfattning större felmarginal än bostadsräkningens, men är dock tillräckligt noggranna för att belysa den mycket stora omvandlingen. Några nyare siffror än dessa angående bostadsförhållandena på landsbygden finns f. n. inte tillgängliga.

Det har framgått av det föregående, att lantbrukarna har de största lägenheterna. Deras hushåll är också större än de övriga, men trots detta bor de rymligare. I genomsnitt går det 1,25 personer per boningsrum hos lantbrukarna mot 1,36 hos de övriga. Överbefolkade enligt normen mer än 2 personer per rum är 16 % av lantbrukarbostäderna och 20 % av de övriga. (Som rum räknas också enkelkök, men ej kök i andra lägenheter. Uthyrningsrum har borträknats.) Tab. 22 ger vidare upplysningar.

2. Bostad och bränsle in natura

Antalet hushåll, som hade bostad in natura, uppgick till 604 (81 %), varav 385 (51 %) på egen eller arrenderad jordbruksfastighet, 184 (25 %) på eget hem på annan fastighet, 35 (5 %) fritt upplåtna lägenheter hos arbetsgivare, släktingar m. m. Därtill förekom i okänd omfattning bostäder, som upplåtits mot nedsatt hyra.

I bilaga 2, sid. 91 ff. har principerna för värdering av naturakonsumtionen vid bostadsposten diskuterats. Här skall

i korthet omtalas, vilka regler som har tillämpats. Vid egnahemmen har vi endast redovisat de faktiska utgifterna, dvs. räntor, försäkringar, skatter, utgifter för reparationer och andra omkostnader. Vi har inte beräknat någon ränta på eget kapital och ännu mindre sökt värdera bostadskonsumtionen som sådan.

Vi har så noggrant som möjligt sökt skilja reparationer och förbättringar av bostaden från varandra. Förbättringarna räknas liksom amorteringarna ej till de egentliga bostadskostnaderna utan till sparande. Vi har ej räknat med någon avskrivning av fastighetens värde som bostadskostnad.

För jordbruksfastighet har räntor, försäkringar och fastighetsskatt redovisats, endast då de med säkerhet har kunnat hänföras till bostaden.

Vid fritt upplåtna bostäder, huvudsakligen arbetsgivarbostäder, har vi med ledning av hyresundersökningarna gjort en summarisk uppskattning till marknadshyror.

Bränsle in natura förekom i stor utsträckning bland lantbrukarna, där 272 hushåll (92 %) redovisar ved in natura i större eller mindre kvantiteter. Bland icke lantbrukare hade 180 hushåll (40 %) egen ved. Veden värderades till konsumentpriser.

Slutligen förekom ett antal hushåll med fri elektrisk ström. Värdet därav har uppskattats till konsumentpris.

3. Utgifter för bostad, bränsle och lyse

Bostadsposten, inklusive utgifter för bränsle och lyse, uppgick i genomsnitt för lantbrukarna till 924 kr eller 9,9 % av totala konsumtionsutgiften och för övriga hushåll till 838 kr eller 11,3 %.

Utgifterna inom olika hushållstyper jämförelse med utgifter för tätorterna framgår av nedanstående tablå. En (år 1952) har medtagits.

	Utgifter för bostad, bränsle, lyse				Samtliga hushåll
	Makar med barn	Makar utan barn	Ensamstående	Blandade hushåll 2 (1)—3 4 o. flera personer	
<i>Landsbygd (1951)</i>					
Lantbrukare, kr.....	920	857	..	806	1 014
i % av konsumtionsutgiften..	10,9	13,4	..	11,1	8,4
icke lantbrukare, kr.....	990	777	501	758	950
i % av konsumtionsutgiften..	11,5	13,7	14,3	10,5	8,9
<i>Tätorter (1952), kr.....</i>	1 622	1 428	897	1 544	1 405
i % av konsumtionsutgiften..	14,2	14,5	17,9	12,0	14,0

De större hushållen har som väntat större bostadsutgifter i kronor räknat än de mindre. Bland lantbrukarna kommer sålunda de blandade flerpersonshushållen högst med 1 014 kr och bland icke lantbrukare barnfamiljerna med 990 kr. Den relativa utgiften är dock högre för de mindre hushållen än för de större. Makar utan barn tar 13—14 % av totalutgiften i anspråk för bostad, bränsle och lyse och ensamstående bland icke lantbrukare något över 14 %, medan — för att ta det mest extrema exemplet — de största lantbrukarhushållen endast ägnar något över 8 % åt denna post.

Dessa siffror är låga i förhållande till tätortssiffrorna; enligt 1952 års undersökning uppspikade bostadsposten på samt-

liga tätorter i genomsnitt till 1 405 kr eller 14 %. Förklaringarna till detta förhållande är huvudsakligen av tre slag: bostadsstandarden är lägre på landsbygden än i tätorterna, kostnadsnivån är dessutom som regel lägre på landsbygden inom alla kvalitetsgrupper och slutligen finns det vissa ofrånkomliga brister i materialet, som gör det omöjligt att framlägga helt jämförbara siffror. Främst avses härmed den omständigheten, att man inte har kunnat uppskatta bostad i eget hem till fulla värdet. Eftersom de egna hemmen är mycket talrikare på landet än i tätorterna, så har alltså landsbygdens bostadspost underskattats mera än tätorternas.

Tab. 23. Bostadsutgiftens spridning inom olika hushållstyper
Kronor per år och hushåll

	Makar med barn	Makar utan barn	Ensamstående	Blandade hushåll	
				2 (1)—3 personer	4 o. fl. personer
<i>Lantbrukare</i>					
Lägsta bostadsutgift	201	129	..	225	235
Högsta bostadsutgift	2 348	2 806	..	1 802	4 023
Nedre kvartil	589	493	..	551	695
Median	820	654	..	774	878
Övre kvartil	1 162	1 180	..	1 033	1 258
<i>Icke lantbrukare</i>					
Lägsta bostadsutgift	154	132	128	199	318
Högsta bostadsutgift	3 313	3 474	975	3 016	2 668
Nedre kvartil	618	483	339	442	680
Median	895	694	523	626	870
Övre kvartil	1 231	951	660	930	1 134

Tab. 23 anger bostadsutgifternas spridning inom olika hushållstyper. Spridningen är betydligt större än för livsmedel. Differensen mellan övre och nedre kvartil är högst 105 % av medianvärdet (lantbrukare: makar utan barn) och lägst 52 % (icke lantbrukare: blandade hushåll med 4 och flera personer).

För ett mera utförligt studium av utgifterna och deras fördelning på delposter måste man betrakta varje upplåtelseform för sig. Utgifternas sammansättning är helt olika för t. ex. egna hem och hyreslägenheter. Skillnad bör också göras mellan lägenheter med och utan centralvärme samt mellan egna hem på jordbruksfastighet och annan fastighet. Tab. 24 ger en översikt för egna hemmen.

Utgifterna är på alla poster högre

för de moderna bostäderna än för de äldre, troligen delvis sammanhängande med att de moderna är större än de övriga. Man lägger t. ex. märke till att utgifterna för reparationer varierar i ungefär samma grad som rumsenheter. När det gäller ombyggnader och förbättringar, har däremot cv-bostäderna — inte oväntat — blivit mera påkostade än de övriga även i förhållande till storleken. Ibland är det fråga om större ombyggnader, t. ex. inledande av centralvärme, som alltså har flyttat bostaden från gruppen bostäder utan cv till gruppen cv-bostäder. Att försäkringar och fastighetsskatt ligger på mycket högre nivå för cv-bostäder är givet, dessa har naturligtvis både högre brandförsäkrings- och taxeringsvärde.

Tab. 24. Bostadsutgifter för hushåll med egna hem
Kronor per år och hushåll

	Lantbrukare		Icke lantbrukare			
	Jordbruksfastighet		Jordbruksfastighet		Annan fastighet	
	med cv	utan cv	med cv	utan cv	med cv	utan cv
Antal hushåll	93	200	26	66	70	114
Antal rumsenheter per lägenhet	3,7	2,9	3,1	2,2	3,4	2,2
Räntor	345	48
Försäkringar	30	13
Fastighetsskatt	51	19
Renhållning, vatten, sotning	10	6	14	7	14	6
Reparationer	188	139	161	100	150	109
Kostnader vid villaköp	—	2	—	—	19	—
Övriga omkostnader	1	2	12	4	18	9
Summa egentliga bostadsutgifter	199	149	223	151	627	204
Amorteringar	166	76
Förbättringar	855	302	491	147	568	205
Nyanläggning och förbättring av trädgård	7	3	—	—	28	8
Summa amorteringar och förbättringar	862	305	499	151	762	289

Ränteutgifterna — som med någon säkerhet kan studeras endast för annan fastighet än jordbruksfastighet — visar

att de moderna fastigheterna är mycket högre skuldsatta än de äldre även i förhållande till sitt taxeringsvärde.

För cv-bostäderna uppgick räntorna till 345 kr och utgjorde 55 % av totala egentliga bostadsutgiften, medan beloppet för icke cv-bostäder stannade vid 48 kr, vilket motsvarar 24 % av bostadsutgiften.

Amorteringarna för cv-bostäder och övriga visade avsevärt mindre differens än räntorna. Beloppen uppgick till 166 och 76 kr.

Bränsleposten för hushåll med egna hem uppgick i allmänhet till större belopp än de egentliga bostadsutgifterna. Se tab. 25. För samtliga innehavare av jordbruksfastighet var skillnaden

mycket avsevärd, totalbeloppet under posten bostad, bränsle och lyse består här till största delen av bränsle. Deras bränslepost var något högre än de övriga egnahemsägarnas — bostäderna är också större — men deras egentliga bostadsutgifter var som nyss anförts avsevärt lägre. Större delen av jordbruksfastigheternas bränslepost (70 å 80 %) bestod av ved in natura, därnäst i storleksordning kom utgifterna för elektrisk ström. Kontantutgifterna för ved och koks uppgick i genomsnitt till avsevärt lägre belopp.

Tab. 25. Bränsleutgifter för hushåll med egna hem

Kronor per år och hushåll

	Lantbrukare		Icke lantbrukare			
	Jordbruksfastighet		Jordbruksfastighet		Annan fastighet	
	med cv	utan cv	med cv	utan cv	med cv	utan cv
Inköpt ved (inkl. sågning och inläggning)	32	29	51	47	163	157
Ved in natura	680	545	551	429	79	75
Kol, koks	37	20	17	12	197	61
Annat bränsle	12	10	4	12	16	32
Elektrisk ström	82	65	100	74	150	81
Glödlampor, proppar	20	17	12	18	16	12
Tändstickor, stearinljus	14	14	12	13	12	11
Summa bränsle, lyse	877	700	747	605	633	429
Summa bostad, bränsle, lyse, exkl. amorteringar och förbättringar	1 076	849	970	756	1 260	633

För övriga egna hem utgör inköpt ved eller kol och koks jämte elström de största delposterna. Ved in natura förekommer dock även här till icke obetydliga belopp (15 % av totala bränsleposten).

Bränsleposten blir avsevärt högre för cv-bostäder än för lokaluppvärmda, vare sig vederbörande eldar med egna eller inköpta bränslen.

Bostads- och bränsleutgifter för för-

hyrda och fritt upplåtta bostäder framgår av tab. 26. Centralvärmelägenheterna har endast redovisats i gruppen lägenheter hyrda hos arbetsgivare, emedan de för övrigt är alltför få till antalet. Även de redovisade grupperna är som synes tämligen små.

I lägenheter utan centralvärme är utgifterna för bränsle och lyse lika stora eller t. o. m. större än själva bostadsutgiften.

Tab. 26. Bostads- och bränsleutgifter för förhyrda m. fl. lägenheter. Icke lantbrukare
Kronor per år och hushåll

	Hyrd i öppna marknaden utan cv	Hyrd hos arbetsgivare		I övrigt upplåten fritt eller mot ned-satt hyra utan cv
		med cv	utan cv	
Antal hushåll.....	33	26	39	29
Antal rumsenheter per lägenhet.....	1,6	2,3	1,7	1,3
<i>Bostad</i>				
Hyra (ev. uppskattad).....	363	¹ 670	275	(249)
Renhållning, vatten, sotning.....	0	—	0	4
Reparationer.....	4	26	12	57
Övriga omkostnader.....	—	0	0	0
Summa bostad	367	696	287	310
<i>Bränsle</i>				
Inköpt ved (inkl. sågning och inläggning).....	203	114	166	77
Ved in natura.....	61	35	97	274
Kol, koks.....	9	23	12	14
Annat bränsle.....	8	2	21	25
Elektrisk ström.....	51	94	65	45
Glödlampor, proppar.....	10	12	9	16
Tändstickor, stearinljus.....	15	13	11	12
Summa bränsle, lyse	357	293	381	463
Summa bostad, bränsle, lyse	724	989	668	773

¹ Häri ingår bränslekostnad till en del.

Bränslet tar dock avsevärt mindre andel av totala bostadsposten för hyresbostäder än för egna hem. I den mån lägre totalutgifter har redovisats för

förhyrda lägenheter än för egna hem, sammanhänger det med den lägre bränsleposten.

Kap. VI. Kläder, skor, tyger, garner och sybehör

Hushållens utgifter för kläder och skor, tyger m. m. uppgick till 1 380 kr i lantbrukarhushållen och till 1 020 kr i de övriga hushållen. Den procentuella andelen av konsumtionsutgiften varierade för de olika hushållstyperna mellan 11 och 16 %. Se tab. 27. Både

bland lantbrukare och övriga är det gruppen makar utan barn som redovisar den lägsta procentandelen, ca 11 %. De ensamstående bland icke lantbrukarna ligger också på samma nivå. Högst ligger de blandade hushållen med 4 och flera hushållsmedlemmar.

Tab. 27. Utgifter för kläder, skor, tyger, garner m.m.

Kronor per år och hushåll

	Lantbrukare					Icke lantbrukare					
	Makar med barn	Makar utan barn	Blandade hushåll och ensamstående		Samtliga hushåll	Makar med barn	Makar utan barn	Ensamstående	Blandade hushåll		Samtliga hushåll
			1-3 pers.	4 o. fl. pers.					2-3 pers.	4 o. fl. pers.	
Antal hushåll	76	43	61	116	296	154	98	55	81	66	454
Antal personer per hush. därav barn	3,9	2,0	2,6	5,2	3,8	4,1	2,0	1,0	2,6	4,9	3,1
	1,9	—	0,0	1,3	1,0	2,1	—	—	0,1	1,4	0,9
Kläder	840	482	660	1 450	990	818	444	283	697	1 277	718
Skor	190	112	161	311	220	221	95	61	146	272	168
Tyger, garner m. m.	165	98	104	228	167	182	89	54	89	185	130
Summa beklädnad	1 195	692	925	1 989	1 377	1 221	628	398	932	1 734	1 016
Därav: skoreparationer	20	13	19	32	24	24	11	8	20	36	20
tyger	89	49	52	131	92	99	46	30	41	104	70
garner	30	21	26	42	32	39	19	6	20	38	27
sybehör	23	14	14	21	19	22	11	6	11	19	15
sömlön	23	14	12	34	24	22	13	12	17	24	18
Därav i %:											
Kläder	70,3	69,6	71,4	72,9	71,9	67,0	70,7	71,1	74,8	73,6	70,7
Skor	15,9	16,2	17,4	15,6	16,0	18,1	15,1	15,3	15,7	15,7	16,5
Tyger, garner m. m.	13,8	14,2	11,2	11,5	12,1	14,9	14,2	13,6	9,5	10,7	12,8
Utgift för beklädnad i % av konsumtionsutgiften	14,1	10,8	12,8	16,4	14,7	14,2	11,1	11,3	12,9	16,2	13,7

I kronor räknat var lantbrukarnas beklädnadsutgifter¹ något högre både per hushåll och per person. I lantbrukar-

hushållen var medeltalet 362 kr per person och år och bland icke lantbrukarna 328 kr.

Fördelningen mellan undergrupperna kläder, skor, tyger m. m. är i stort sett densamma för både lantbrukare och

¹ Termen beklädnad används här synonymt med utgifter för kläder, skor, tyger, garner och sybehör.

icke lantbrukare. Omkring 70 % går till inköp av färdiga kläder, ca 16 % till skor och resten till tyger, garner o. d. Inte heller mellan hushållstyperna föreligger några nämnvärda skillnader relativt sett.

I tab. 28 presenteras beklädnadspos-

tens sammansättning i familjer med olika antal barn bland icke lantbrukare. De egentliga familjehushållen med barn bland lantbrukarna var för få för att kunna delas upp i grupper efter barnantal.

Tab. 28. Utgifter för kläder, skor, tyger, garner m.m. bland barnfamiljer

Kronor per år och hushåll

	Icke lantbrukare		
	Antal barn		
	1	2	3 o. fl.
Antal hushåll.....	64	45	45
Antal personer per hushåll.....	3,0	4,0	5,7
därav barn.....	1,0	2,0	3,7
Kläder.....	752	880	850
Skor.....	185	224	269
Tyger, garner m. m.....	170	180	200
Summa beklädnad	1 107	1 284	1 319
Därav: skoreparationer.....	19	26	28
tyger.....	97	92	110
garner.....	36	44	38
sybehör.....	16	24	29
sömlön.....	21	20	23
Därav i %:			
Kläder.....	67,9	68,5	64,4
Skor.....	16,7	17,5	20,4
Tyger, garner m. m.....	15,4	14,0	15,2
Utgift för beklädnad i % av konsumtionsutgiften	14,2	14,8	13,7

Skoutgifternas relativa vikt ökar med stigande barnantal, medan de inköpta klädernas vikt minskar. Den starkaste stegringen i kronbeloppet för inköpta kläder föreligger mellan ett- och tvåbarnsfamiljerna. För tygerna däremot är stegringen kraftigast från två- till flerbarnsfamiljerna. För skorna är stegringen densamma mellan alla tre grupperna.

I tab. 29 presenteras beklädnadsutgifternas spridning inom olika hushållstyper. Den minsta spridningen uppvisar barnfamiljerna. Kvartilavståndet utgör bland dessa mellan 65 och 70 %

av medianvärdet. Den största spridningen uppvisar de ensamstående och de barnlösa makarna bland icke lantbrukarna, där kvartilavståndet överstiger medianvärdet med 15 à 20 %.

På denna utgiftspost, liksom på många andra poster i budgeten, bör man ha i minnet, att inköpen varierar från år till år, så att en familj, som det ena året har köpt mycket kläder, nästa år kanske har endast obetydliga utgifter på denna post.

Utgifterna för kläder och skor noteras separat för varje person i hushållet. I tab. 30 redovisas dessa utgif-

Tab. 29. Beklädnadsutgiftens spridning inom olika hushållstyper

Kronor per år och hushåll

	Makar med barn	Makar utan barn	Ensam- stående	Blandade hushåll	
				2 (1)—3 personer	4 o. fl. personer
<i>Lantbrukare</i>					
Lägsta beklädnadsutgift.....	495	37	..	149	342
Högsta beklädnadsutgift.....	3 494	1 805	..	2 132	5 906
Nedre kvartil.....	795	426	..	562	1 114
Median.....	1 088	589	..	877	1 782
Övre kvartil.....	1 501	902	..	1 278	2 608
<i>Icke lantbrukare</i>					
Lägsta beklädnadsutgift.....	198	22	0	112	113
Högsta beklädnadsutgift.....	3 902	1 987	1 324	2 551	3 793
Nedre kvartil.....	806	253	144	466	1 006
Median.....	1 069	564	374	779	1 678
Övre kvartil.....	1 534	906	588	1 299	2 345

ter per person i olika åldersgrupper, fördelade på män och kvinnor. Lantbrukarnas utgifter för barnen är ge-

nomgående högre än icke lantbrukarnas, men beträffande de vuxna kan ingen nämnvärd skillnad iakttagas.

Tab. 30. Utgifter för kläder och skor i olika åldersgrupper

Kronor per år och person

	Lantbrukare		Icke lantbrukare		Samtliga hushåll	
	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor
<i>Barn</i>						
Under 5 år.....	90	97	90	80	90	86
5—9 år.....	188	137	153	143	166	141
10—14 år.....	267	261	221	224	242	245
15 år och däröver.....	(449)	(342)	..	(317)	(391)	331
Samtliga barn	213	205	160	156	181	177
<i>Vuxna</i>						
Under 30 år.....	565	410	516	465	540	439
30—39 år.....	489	335	412	321	446	326
40—49 år.....	395	257	404	311	400	284
50—59 år.....	356	229	364	263	359	246
60 år och däröver.....	306	153	229	156	264	155
Samtliga vuxna	419	272	379	296	398	286

Barnens klädugifter stiger givetvis med åldern och är i den högsta åldersgruppen lika höga som de vuxnas.

För att man skall kunna få ett begrepp om hela beklädnadsutgiften måste även tyger, garner och sybehör

redovisas. Vi försökte vid intervjuerna att få även dessa utgifter individuellt redovisade, men i många fall var detta inte möjligt. Flera utgifter under denna post är för övrigt gemensamma för hela hushållet, t. ex. sybehör,

Tab. 31. Utgifter för tyger, garner m. m. i olika åldersgrupper

Kronor per år och person

	Lantbrukare		Icke lantbrukare		Samtliga hushåll	
	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor
<i>Barn</i>						
Under 5 år	22	(23)	17	26	19	25
5—9 år	19	34	17	36	17	35
10—14 år	11	53	15	50	13	52
15 år och däröver	(98)	..	(95)	(3)	96
Samtliga barn	16	48	16	41	16	44
<i>Vuxna</i>						
Under 30 år	9	98	11	82	10	90
30—39 år	16	72	19	83	18	79
40—49 år	10	69	17	72	14	71
50—59 år	20	71	11	72	16	72
60 år och däröver	14	42	6	46	10	44
Samtliga vuxna	14	71	13	70	13	70

stoppgarn o. dyl. Över huvud taget var denna post mycket svår att få upplysningar om, enär den består av en mängd olika varor, som inköps ofta och i små poster.

Den genomsnittliga utgiften för tyger och garner m. m. redovisas i tab. 31 för de personer som lämnat uppgifter om sina enskilda inköp. För pojkar faller dessa utgifter mycket starkt med ökad

ålder, medan utvecklingen är den rakt motsatta för flickorna. För de vuxna männen inverkar åldern knappast på utgiftens genomsnittliga belopp, vilket för övrigt är mycket lågt. För kvinnorna däremot är beloppet högst i åldrarna under 30 år och sjunker sedan sakta med ökad ålder. Kvinnornas utgifter är ca fem gånger så höga som männens.

Tab. 32. Utgifter för kläder och skor, tyger, garner m. m. i olika åldersgrupper

Kronor per år och person

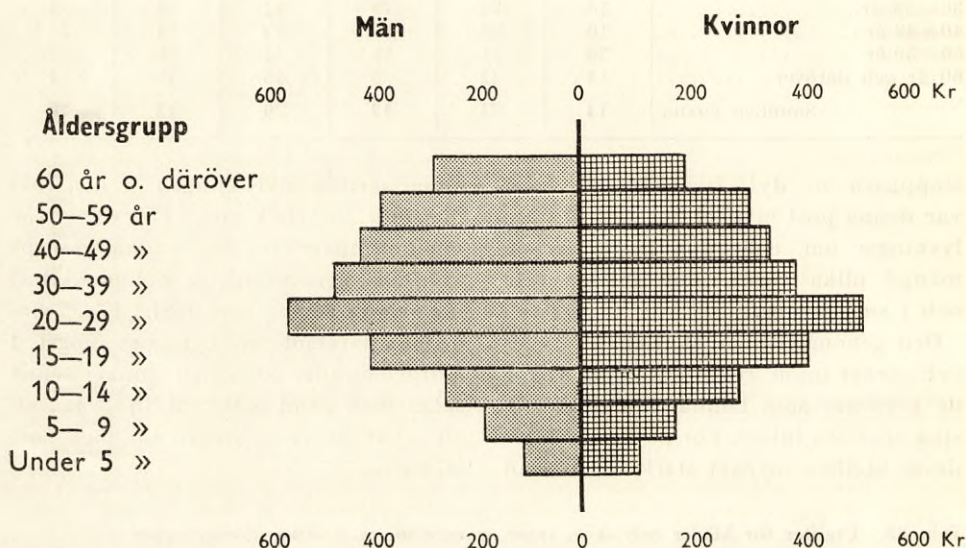
	Lantbrukare		Icke lantbrukare		Samtliga hushåll	
	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor
<i>Barn</i>						
Under 5 år	112	120	107	106	109	111
5—9 år	207	171	170	179	183	176
10—14 år	278	314	236	274	255	297
15 år och däröver	(452)	(440)	..	(412)	(394)	427
Samtliga barn	229	253	176	197	197	221
<i>Vuxna</i>						
Under 30 år	574	508	527	547	550	529
30—39 år	505	407	431	404	464	405
40—49 år	405	326	421	383	414	355
50—59 år	376	300	375	335	375	318
60 år och däröver	320	195	235	202	274	199
Samtliga vuxna	433	343	392	366	411	356

I tab. 32 har dessa genomsnittsbelopp summerats med beloppen i tab. 30 för inköpta kläder och skor. Även om det är troligt, att de som uppgivit utgifter för tyger och garner, har lägre utgifter

för inköp av färdiga plagg, synes dock denna tabell ge en riktigare bild av de totala beklädnadsutgifterna än den som ges i tab. 30. Se även diagram 5.

Diagram 5

Utgifter för kläder, skor, tyger, garner etc. i olika åldersgrupper

Bland de vuxna ligger kvinnornas utgifter lägre än männens i alla åldersgrupper, och särskilt framträdande är detta bland lantbrukarna. För både män och kvinnor är utgifterna högst i åldrarna under 30 år och sjunker successivt med åldern.

Inga nämnvärda skillnader framträder mellan flickor och pojkar vad utgiftsbeloppens storlek beträffar. Stegringstakten i utgifterna med ökad ålder är också ungefär densamma.

I tab. 33 ges inköpens fördelning på olika klädesplagg. I männens klädbud-

get dominerar tung konfektion och arbetskläder, vilka tillsammans utgör nära två tredjedelar av hela klädposten.

Bland kvinnorna är det tung konfektion, klänningar och blusar, som tillsammans tar drygt hälften av utgiften. Därefter följer strumpkontot, som är mer än dubbelt så högt som för männen. Däremot är skoutgiften något lägre för kvinnorna.

Mellan pojkar och flickor föreligger knappast några skillnader vad gäller klädutgiftens sammansättning. Möjligen kan påpekas, att genomsnittsbeloppet

Tab. 33. Utgifter för olika slag av klädesplagg och skor

Kronor per år och person

	Pojkar	Flickor	Män	Kvinnor
Antal personer.....	360	365	964	862
Huvudbonad	8	7	15	14
Överrock, kappa, kostym, dräkt.....	61	52	151	78
Galon- och plastkläder	2	2	3	1
Morgonrock, badrock.....	0	0	1	1
Barnoverall	3	1	—	—
Pälsverk, skinnkläder	1	2	12	10
Klänningar, blusar	0	10	0	43
Arbetskläder, arbetsskjortor	10	0	64	1
Övriga skjortor	6	—	19	—
Pullover, jumper.....	6	8	5	8
Underkläder, pyjamas	16	20	30	34
Babyutstyrsel	2	2	—	0
Strumpor	15	22	16	36
Övrigt	6	4	18	6
Summa kläder	136	130	334	232
Skor.....	26	31	33	36
Galoscher, bottiner	10	7	16	7
Tofflor m. m.	4	5	5	6
Reparation av skor	5	4	10	5
Summa skor	45	47	64	54
Summa kläder och skor	181	177	398	286

för den tunga konfektionen är något högre för pojkarna, och att utgifterna för underkläder och strumpor är högre

för flickorna. Utgifterna för skor är lika stora för både pojkar och flickor.

Kap. VII. Övriga utgifter

Huvudposten övriga utgifter avser alla andra konsumtionsutgifter än mat och dryck, bostad, bränsle och lyse samt kläder. Den omfattar sålunda både nödvändighetsvaror och mera lyxbetonad konsumtion. Utgiften utgör för lantbrukarna 2 860 kr eller 31 % av konsumtionsutgiften och för övriga hushåll 2 530 kr eller 34 %. Se nedanstående tablå.

Mellan de olika hushållstyperna framträder vissa mindre skillnader i den

andel av utgiften, som går till huvudposten övriga utgifter. Bland lantbrukarna varierar den från 28 % för de barnlösa makarna till 32 % för de största blandade hushållen. För icke lantbrukarna är procentsatsen lägst för makar med barn (33 %) och högst för de ensamstående (37 %). Genomgående ligger den andel av utgiften, som går till övriga utgifter, lägre för lantbrukarna än för de övriga hushållen.

Övriga utgifter

	Makar med barn	Makar utan barn	Ensamstående	Blandade hushåll 2 (1)—3 personer	4 o. flera personer	Samtliga hushåll
Lantbrukare, kr	2 418	1 808	..	2 162	3 908	2 861
%	28,6	28,3	..	29,9	32,1	30,6
Icke lantbrukare, kr	2 814	1 926	1 310	2 591	3 715	2 532
%	32,8	33,9	37,3	35,8	34,7	34,2

Tab. 34. Utgifter för möbler och husgeråd

Kronor per år och hushåll

Varuslag	Lantbrukare					Icke lantbrukare					
	Makar med barn	Makar utan barn	Blandade hushåll och ensamstående		Samtliga hushåll	Makar med barn	Makar utan barn	Ensamstående	Blandade hushåll		Samtliga hushåll
			1—3 pers.	4 o. fl. pers.					2—3 pers.	4 o. fl. pers.	
Möbler	132	65	198	92	120	118	75	37	90	117	94
Armatur, tavlor m. m.	26	17	47	28	30	31	24	20	20	18	24
Mattor, gardiner, draperier	88	63	63	73	74	80	52	22	40	73	59
Sängkläder	43	21	47	52	44	41	40	8	25	46	34
Hushållslinne	37	22	32	55	40	35	22	14	23	57	31
Glas, porslin	23	10	24	24	22	26	15	8	9	30	19
Matsilver	8	3	15	3	7	6	4	12	8	9	7
Kokkärl och annan köksutrustning	21	16	21	29	24	22	15	8	15	22	18
Hushållsmaskiner m. m.	75	32	29	50	49	82	22	0	26	41	43
Övriga husgeråd	28	22	26	32	28	41	24	12	37	37	33
Summa möbler och husgeråd	481	271	502	438	438	482	293	141	293	450	362
i % av konsumtionsutgiften	5,7	4,3	6,9	3,6	4,7	5,6	5,2	4,0	4,1	4,2	4,9

1. Möbler och husgeråd

Utgifterna för möbler och husgeråd inklusive mindre bruksföremål i hushållet samt hushållsmaskiner uppgick i lantbrukarhushållen till 438 kr och i övriga hushåll till 362 kr per hushåll, vilket utgör ca 5 % av konsumtionsutgiften för båda kategorierna (se tab. 34). De blandade hushållen med 1—3 personer bland lantbrukarna ligger högst med 7 %. Därefter följer barnfamiljerna i båda grupperna med nära 6 %.

Möbler, mattor och gardiner samt hushållsmaskiner är de största posterna och utgör tillsammans drygt hälften av hela husgerådsposten för både lantbrukare och icke lantbrukare. Den minsta posten är matsilver, som inte utgör mer än ca 2 % av inventarieposten utom bland de ensamstående,

där den uppgår till över 8 %. De ensamståendes utgifter är över huvudet taget mera jämnt fördelade mellan olika varugrupper än övriga hushållstypers.

Inköpsfrekvensen

Givetvis varierar inköpsfrekvensen från varugrupp till varugrupp. Vissa husgerådsartiklar har praktiskt taget alla hushåll köpt under året, andra förekommer endast i ett fåtal fall.

De flesta hushåll hade under året haft utgifter för inköp av kokkärl och/eller annan köksutrustning, porslin samt gardiner, draperier etc. Se tab. 35. Mindre än hälften hade köpt sängkläder och hushållslinne, och nära en fjärdedel, framför allt barnfamiljer, hade köpt någon hushållsmaskin eller större elektrisk artikel. De ensamstå-

Tab. 35. Antal hushåll i % med utgifter för angivna varuslag

Varuslag	Lantbrukare					Icke lantbrukare					Samtliga hushåll
	Makar med barn	Makar utan barn	Blandade hushåll och ensamstående		Samtliga hushåll	Makar med barn	Makar utan barn	Ensamstående	Blandade hushåll		
			1—3 pers.	4 o. fl. pers.					2—3 pers.	4 o. fl. pers.	
Antal hushåll.....	76	43	61	116	296	154	98	55	81	66	454
Därav i % med utgifter för:											
Möbler	49	37	36	41	41	45	32	20	26	44	36
Armatur	38	21	23	31	30	33	24	11	21	23	25
Tavlor, golvvur, större konstföremål	16	21	15	16	16	25	17	13	17	21	20
Mattor	43	40	31	38	38	38	28	16	25	42	31
Gardiner, draperier	67	51	59	67	63	68	57	27	54	74	59
Madrasser, kuddar	33	21	34	29	30	32	24	7	25	32	26
Täcken, filter	53	33	48	59	51	45	38	16	36	47	39
Sänglinne	49	26	34	48	42	42	38	18	33	59	39
Handdukar, dukar, ser-vetter	45	33	43	54	46	48	34	33	38	53	42
Glas	37	35	44	41	40	48	42	53	40	30	43
Porslin	75	58	77	83	76	77	76	56	64	74	72
Matsilver	34	35	46	29	35	28	42	53	35	24	35
Kokkärl, stekpannor	62	63	64	61	62	49	63	64	63	39	55
Annan köksutrustning	78	74	69	78	76	72	72	75	80	62	72
Hushållsmaskiner m. m.	25	21	23	22	23	36	19	2	17	18	22
Verktyg, redskap	43	33	38	42	40	56	46	36	56	67	53

ende avviker på denna punkt tydligt från andra hushållstyper. Endast 2 % av dem hade haft utgifter för hushållsmaskiner. De hade också på åtskilliga andra poster de lägsta frekvens-talen, t. ex. för armatur, tavlor, sängkläder m. m.

Hushållsmaskiner

Tab. 36 visar hur inköpen av hushållsmaskiner fördelar sig på olika slag. Dammsugare förekommer oftast och därefter symaskin. De största utgifterna däremot gäller tvättmaskiner och köksmaskiner.

Tab. 36. Antal hushåll som köpt hushållsmaskiner och deras genomsnittliga utgifter

Hushållsmaskiner	Lantbrukare		Icke lantbrukare	
	Antal hushåll	Kr	Antal hushåll	Kr
Symaskin	10	225	21	278
Dammsugare	27	184	37	167
Tvättmaskin	5	488	6	279
Köksmaskin	4	441	3	435
Tvättgryta, mangel, vridmaskin	12	100	15	108

Hur många hushåll som var utrustade med olika slag av hushållsmaskiner framgår av tab. 37.

De allra flesta hushåll hade symaskin, 96 % bland lantbrukarna och 86 % bland de övriga. Därefter följer i lantbrukarhushållen vävstol, 65 %, och dammsugare, 42 %. Bland icke lantbrukarna var det också omkring 40 % av hushållen, som hade dammsugare, medan vävstolar var betydligt ovanligare.

Tvättmaskiner och köksmaskiner förekom också oftare bland lantbrukarna men var även där ganska sällsynta.

Några större skillnader mellan hushållstyperna förelåg knappast utom beträffande de ensamstående, vilka naturligt nog avvek högst väsentligt från flerpersonghushållen, även när det gällde innehav av hushållsmaskiner.

Som ovan nämnts hade omkring två tredjedelar av lantbrukarhushållen väv-

Tab. 37. Antal hushåll i % som har hushållsmaskiner

	Lantbrukare					Icke lantbrukare					
	Makar med barn	Makar utan barn	Blandade hushåll och ensamstående		Samtliga hushåll	Makar med barn	Makar utan barn	Ensamstående	Blandade hushåll		Samtliga hushåll
			1-3 pers.	4 o. fl. pers.					2-3 pers.	4 o. fl. pers.	
Symaskin	97	91	95	97	96	91	90	53	86	98	86
Dammsugare	42	49	21	49	42	50	39	4	35	56	40
Golvbonare	—	2	—	—	0	1	—	—	1	—	0
Tvättmaskin	9	9	13	14	12	6	3	—	1	8	4
Köksmaskin	8	5	2	3	4	2	—	—	2	3	2
Vävstol	57	53	79	66	65	17	31	22	36	47	28
Mangel, vridmaskin	5	5	2	3	3	4	6	—	7	6	5
Hushållsmaskiner saknas.	3	5	5	1	3	8	6	45	12	—	12

stol. Endast en fjärdedel av dem hade emellertid vävt något till hemmet under året. De flesta hushållen hade vävt mattor. Se nedanstående tablå.

Antal hushåll i % som vävt till hemmet under 1951

	Lantbrukare	Icke lantbrukare
Ingen vävning.....	75	85
Lakansväv	2	1
Handdukar	6	2
Mattor	19	13
Möbiltyger, draperier	4	0
Tyg till kläder	1	0
Uppgift saknas	3	1

Utgifter i äktenskap av olika längd

Man kan vänta sig, att utgifterna för möbler och husgeråd skall ha ett visst samband med hur länge äktenskapet varat. I tab. 38 redovisas utgifterna för vissa huvudgrupper av inventarier inom äktenskap av olika varaktighet.

Vad beträffar den relativa utgiften kan en intressant skillnad mellan lantbrukare och övriga iakttagas. Bland de senare var den procentuella utgiften för möbler och husgeråd högst, 10 % av den totala konsumtionsutgiften, i de yngsta äktenskapen. Bland lantbrukarna däremot var den högst i de äktenskap, som varat 5—9 år, och lägst i de yngsta äktenskapen.

Även när man ser på utgiften i kronor för varje huvudgrupp, gäller samma iakttagelse. På alla punkter ligger de yngsta äktenskapen högst bland icke lantbrukarna och de 5—9-åriga äktenskapen högst bland lantbrukarna. De nygifta lantbrukarna får väl ofta överta en del av bohaget från företrädarna och har inte samma behov av nyanskaffningar till hemmet som de övriga, vilka i regel omedelbart måste ha utrustning till en ny bostad.

Tab. 38. Utgifter för vissa huvudgrupper av inventarier i äktenskap av olika längd
Kronor per år och hushåll

	Lantbrukare						Icke lantbrukare					
	Äktenskapets längd					Samtliga hushåll	Äktenskapets längd					Samtliga hushåll
	0—4 år	5—9 år	10—14 år	15—19 år	20 år och däröver		0—4 år	5—9 år	10—14 år	15—19 år	20 år och däröver	
Antal hushåll.....	21	37	26	30	128	242	48	55	50	46	147	346
Möbler	96	223	108	181	161	162	346	98	103	128	83	131
Hushållstextilier.....	107	183	158	158	175	166	184	148	138	156	127	144
Servis, köksutrustning..	50	67	53	54	49	52	96	40	52	37	39	48
Övrig hemutrustning...	72	126	96	56	75	83	140	109	113	87	53	87
Summa möbler och husgeråd	325	599	415	449	460	463	766	395	406	408	302	410
Konsumtionsutgift	8 363	9 018	8 994	10 844	10 083	9 749	7 670	7 837	9 160	9 185	7 685	8 120
i % av konsumtionsutgiften	3,9	6,6	4,6	4,1	4,6	4,7	10,0	5,0	4,4	4,4	3,9	5,0

2. Sjukvård, kroppsvård och rengöringsmedel

Utgifterna för *sjukvård* uppgick i alla hushållstyper till omkring 2 % av kon-

sumtionsutgiften (tab 39). Högst var dessa utgifter, relativt sett, bland ensamstående och makar utan barn, vilket torde sammanhänga med åldersfördelningen.

Tab. 39. Sjukvård, kroppsvård och rengöringsmedel

Kronor per år och hushåll

	Lantbrukare					Icke lantbrukare					
	Makar med barn	Makar utan barn	Blandade hushåll och ensamstående		Samtliga hushåll	Makar med barn	Makar utan barn	Ensamstående	Blandade hushåll		Samtliga hushåll
			1-3 pers.	4 o. fl. pers.					2-3 pers.	4 o. fl. pers.	
<i>Sjukvård</i>											
Läkararvode	43	19	30	42	37	30	23	14	21	48	28
Tandläkararvode.....	32	43	28	75	49	49	21	23	29	63	38
Sjukhusvård och behandlingar.....	12	10	12	9	11	6	17	11	9	9	10
Medicin.....	37	31	31	44	37	23	30	15	34	37	28
Glasögon, hälftöslinlägg m. m.....	9	14	7	14	11	8	14	9	12	24	12
Sjukvårdsartiklar.....	18	13	11	22	18	19	9	5	14	25	15
Summa sjukvård	151	130	119	206	163	135	114	77	119	206	131
i % av konsumtionsutgiften.....	1,8	2,0	1,7	1,7	1,8	1,6	2,0	2,2	1,6	1,9	1,8
<i>Kroppsvård</i>											
Tvål, rakkräm, tandkräm	44	31	47	71	54	55	32	21	41	67	45
Skönhetsmedel, parfym..	6	4	3	11	7	12	5	6	8	12	9
Rakblad, rakhyvel, rakapparat.....	8	5	13	15	11	11	8	4	11	12	10
Övriga toalettklartiklar....	9	5	6	13	9	10	3	4	5	12	7
Rakning, hårvård.....	42	29	32	71	50	55	27	22	45	69	45
Bad, gymnastik.....	2	1	2	8	4	3	4	2	4	7	4
Summa kroppsvård	111	75	103	189	135	146	79	59	114	179	120
i % av konsumtionsutgiften.....	1,3	1,2	1,4	1,6	1,4	1,7	1,4	1,7	1,6	1,7	1,6
<i>Rengöringsmedel och tvätt</i>											
Tvätt- och rengöringsmedel	95	54	66	83	79	93	56	30	62	102	73
Tvätt, mangling, avgift för tvättstuga.....	12	11	20	19	16	14	11	30	20	9	16
Kemisk tvätt, strykning, stärkning.....	9	4	6	18	11	8	4	5	12	10	8
Borstar, svampar, stålull.	13	10	11	13	12	8	6	4	6	10	7
Toalettpapper, hushållspapper.....	19	11	14	17	16	29	16	6	14	25	20
Summa rengöringsmedel och tvätt	148	90	117	150	134	152	93	75	114	156	124
i % av konsumtionsutgiften.....	1,7	1,4	1,6	1,2	1,4	1,8	1,6	2,1	1,6	1,5	1,7

Tandläkarkostnaderna utgjorde ungefär samma andel av hela denna utgiftspost som de egentliga sjukvårdsutgifterna (läkararvode och sjukhusvård), dvs. ca en tredjedel bland både lant-

brukare och icke lantbrukare, men variationerna mellan hushållstyperna var ganska stora. — Utgifterna för medicin uppgick till drygt en femtedel av sjukvårdsposten.

Den andel av totalutgiften, som gick till *kroppsvård*, utgjorde omkring 1,5 % i alla hushållstyper. De poster som väger tyngst är tvål, tandkräm, o. dyl. samt rakning och hårvård, vilka poster vardera tog nära 40 % av hela utgifts-posten. Mellan de olika hushållstyperna förelåg inga nämnvärda skillnader.

Inte heller den relativa utgiften för *rengöringsmedel* varierade nämnvärt mellan olika hushållstyper. Att de ensamstående utgifter ligger så högt, sammanhänger med deras höga utgifter för bortskickad tvätt, vilka var högre än i någon annan hushållstyp, både absolut och relativt taget.

3. Förenings- och försäkringsavgifter

Föreningsavgifterna var både absolut och relativt sett väsentligt mycket lägre bland lantbrukarna än bland övriga hushåll (tab. 40). De genomsnittliga beloppen var 31 och 66 kr, vilket svarar mot respektive 0,3 och 0,9 % av konsumtionsutgiften. Tyngst vägde fackföreningsavgifterna för båda kategorierna, men deras andel av samtliga föreningsavgifter var mindre bland lantbrukarna än bland de övriga.

Avgifter till andra föreningar, t. ex. ideella och politiska, uppgick till ungefär samma belopp för både lantbrukare och icke lantbrukare.

Tab. 40. Föreningsavgifter

Kronor per år och hushåll

	Fackföreningsavgifter	Övriga föreningsavgifter	Summa föreningsavgifter	I % av konsumtionsutgiften
<i>Lantbrukare</i>				
Makar med barn	13	9	22	0,3
Makar utan barn	14	6	20	0,3
Blandade hushåll och ensamstående:				
1—3 personer	12	8	20	0,3
4 och flera personer	36	12	48	0,4
Samtliga hushåll	22	9	31	0,3
<i>Icke lantbrukare</i>				
Makar med barn	65	6	71	0,8
Makar utan barn	37	5	42	0,7
Ensamstående	23	5	28	0,8
Blandade hushåll:				
2—3 personer	57	8	65	0,9
4 och flera personer	109	12	121	1,1
Samtliga hushåll	59	7	66	0,9

Beträffande *försäkringsavgifterna* bör påpekas, att avgifter till livförsäkring och pensionering¹ inte är inräknade i konsumtionsutgiften utan har betraktats som sparande. Visserligen går en del

av livförsäkringspremien till förvaltningskostnader, och en annan del utgör riskpremie, men det har inte varit möjligt att ta hänsyn till detta, utan hela premien har dragits av vid beräkning av hushållens konsumtionsutgift.

¹ Dock ej avgift till folkpension, vilken ingår i skatten.

Tab. 41. Försäkringsavgifter
Kronor per år och hushåll

	Lantbrukare					Icke lantbrukare					
	Makar med barn	Makar utan barn	Blandade hushåll och ensamstående		Samtliga hushåll	Makar med barn	Makar utan barn	Ensamstående	Blandade hushåll		Samtliga hushåll
			1-3 pers.	4 o. fl. pers.					2-3 pers.	4 o. fl. pers.	
<i>Avgifter som inräknats i konsumtionsutgiften</i>											
Brand-, inbrotts-, ansvarsförsäkring	13	16	10	17	14	13	8	8	11	12	11
Olycksfallsförsäkring	10	8	20	12	13	18	5	3	9	22	12
Sjuk- och begravningskassa, arbetslöshetskassa	48	26	36	57	46	57	37	16	54	79	50
Summa	71	50	66	86	73	88	50	27	74	113	73
i % av konsumtionsutgiften	0,8	0,8	0,9	0,7	0,8	1,0	0,9	0,8	1,0	1,1	1,0
<i>Avgifter som betraktats som sparande</i>											
Avgift till tjänstepension .	—	—	0	—	0	5	5	—	9	9	6
Livförsäkring och pensionsförsäkring (ej folkpension)	134	28	48	98	87	145	28	307	69	167	129
Summa	134	28	48	98	87	150	33	307	78	176	135
i % av konsumtionsutgiften	1,6	0,4	0,7	0,8	0,9	1,7	0,6	8,0	1,1	1,6	1,8

I tab. 41 redovisas samtliga försäkringsavgifter även de som räknats som sparande. Som synes har liv- och pensionsförsäkringarna störst betydelse i alla hushållstyper. Genomsnittligt tycks bland icke lantbrukarna en större del av utgiften belöpa sig på detta slag av försäkringar än bland lantbrukarna. Variationerna mellan hushållstyperna är emellertid stora i båda grupperna. Utgiften för liv- och pensionsförsäkringar utgjorde sålunda bland de barnlösa makarna omkring en tredjedel av försäkringsposten mot ca två tredjedelar bland barnfamiljerna. Ännu högre låg de ensamstående bland icke lantbrukarna med 92 %, men detta beror huvudsakligen på ett enstaka fall med en osedvanligt hög engångspremie (ca 15 000 kr), som betalats under året. Om man räknar bort detta extremfall,

stannar procenttalet vid ca 55 % av försäkringsposten.

Bland de egentliga försäkringsavgifterna var utgifterna till sjuk- och arbetslöshetskassor de största.

Hela posten förenings- och försäkringsavgifter uppgick till omkring 2 % av konsumtionsutgiften i icke lantbrukarhushållen och till ca 1 % bland lantbrukarna. Om även avgifter till livförsäkring och pensionering inräknas, blir procentandelen respektive 4 och 2 %.

4. Undervisning och läsning, skrivmateriel

Utgifterna för *barnens undervisning* var genomsnittligt betydligt mycket högre i lantbrukarhushållen än i övriga hushåll. De förra lade ner ungefär 1 %

Tab. 42. Undervisning, läsning, skrivmateriel
Kronor per år och hushåll

	Lantbrukare					Icke lantbrukare					
	Makar med barn	Makar utan barn	Blandade hushåll och ensamstående		Samtliga hushåll	Makar med barn	Makar utan barn	Ensamstående	Blandade hushåll		Samtliga hushåll
			1-3 pers.	4 o. fl. pers.					2-3 pers.	4 o. fl. pers.	
<i>Barnens undervisning</i>											
Skolor, kurser, lektioner .	9	—	—	13	7	9	—	—	1	7	4
Läroböcker och annan skolutrustning	11	—	—	10	7	6	—	—	1	4	3
Inackordering	37	—	—	72	38	9	—	—	4	64	13
Bidrag till studerande på annan ort	38	—	—	15	16	2	—	—	2	—	1
Summa barnens undervisning	95	—	—	110	68	26	—	—	8	75	21
i % av konsumtionsutgiften	1,1	—	—	0,9	0,7	0,3	—	—	0,1	0,7	0,3
<i>Tidningar, böcker m. m.</i>											
Dagliga (prenumeration	31	36	36	42	37	30	36	19	35	33	31
tidningar (lösnummer . . .	2	2	2	3	2	7	5	9	8	12	8
Veckotidningar, tid-	10	10	8	13	11	8	7	6	11	8	8
Böcker	30	29	24	49	36	31	11	23	30	26	25
Kursavgifter, studiemateriel	8	1	5	17	10	10	1	20	38	18	16
Skrivmateriel	9	8	7	14	10	13	8	7	8	13	10
Summa tidningar, böcker m. m.	99	92	92	156	119	124	83	94	149	142	119
i % av konsumtionsutgiften	1,2	1,4	1,3	1,3	1,3	1,4	1,5	2,7	2,1	1,3	1,6

av totalutgiften på sådana kostnader, och de senare ungefär hälften så mycket. Tyngst vägde inackorderingsavgifterna. För barnfamiljerna bland lantbrukarna var bidragen till studerande på annan ort lika höga som inackorderingsavgifterna. De uträknade medel-

talen ger emellertid ingen realistisk uppfattning om dessa kostnaders storlek, eftersom det endast var ett fåtal hushåll, som över huvud taget hade haft utgifter för detta ändamål. I nedanstående tablå ges medeltal för dessa hushåll.

	Lantbrukare		Icke lantbrukare	
	Makar med barn	Blandade hushåll	Makar med barn	Blandade hushåll
Inackorderingsavgifter	559	645	176	650
Bidrag till studerande på annan ort	416	250

Utgifterna för *böcker, tidningar, skrivmateriel m. m.* var lika stora i lantbrukarhushåll som i andra hushåll och uppgick till 119 kr. Den högsta genomsnittliga utgiften noteras för de större

blandade hushållen och den lägsta för de barnlösa makarna.

Prenumeration och lösnummer av dagliga tidningar utgjorde i samtliga

Tab. 44. Nöjen och rekreation

Kronor per år och hushåll

	Lantbrukare					Icke lantbrukare					
	Makar med barn	Makar utan barn	Blandade hushåll och ensamstående		Samtliga hushåll	Makar med barn	Makar utan barn	Ensamstående	Blandade hushåll		Samtliga hushåll
			1-3 pers.	4 o. fl. pers.					2-3 pers.	4 o. fl. pers.	
Biograf	10	2	20	44	25	18	6	4	31	77	25
Andra inträdesavgifter ...	9	5	28	97	47	18	7	11	47	115	34
Radiolicens	13	12	14	13	13	12	12	10	13	13	12
Radio, musikinstrument ..	63	22	30	39	41	64	29	30	23	62	45
Leksaker, sällskapsspel ..	18	0	1	11	9	21	0	0	4	11	9
Sportutrustning	30	3	19	52	32	27	4	3	23	43	21
Kamera, film	4	2	9	12	8	11	2	4	16	18	10
Andra hobbyutgifter	4	1	5	5	4	9	6	15	7	5	8
Sommarstuga, egen eller förhyrd	—	—	—	—	—	1	1	7	2	1	2
Hotell, pensionat	6	2	8	10	7	15	9	15	24	33	18
Summa nöjen och rekreation	157	49	134	283	186	196	76	99	190	378	184
i % av konsumtionsutgiften	1,9	0,7	1,8	2,3	2,0	2,3	1,4	2,8	2,6	3,5	2,5

företagits med allmänna trafikmedel, var i genomsnitt låga, och man har anledning förmoda, att de egna fordonen just på denna punkt spelar en avgörande roll. (Se vidare i följande avsnitt om reseutgifterna.)

7. Resor

De genomsnittliga utgifterna för resor inklusive utgifter för egna fordon uppgick i lantbrukarhushållen till 725 kr i medeltal per hushåll och i icke lantbrukarhushållen till 599 kr (se tab. 45).

Reseutgifternas andel av de totala utgifterna var omkring 8 % för båda kategorierna. Enligt 1952 års levnads-kostnadsundersökning ligger procenttalet mellan 7 och 8 % för hela landet. En stark stegring av dessa utgifter, särskilt när det gäller de egna fordonen, har otvivelaktigt inträffat under senare år. Som exempel kan nämnas, att motsvarande tal i 1948 års tätortsundersökning var endast omkring 5 %.

Helt naturligt var resekostnaderna högre i de större hushållen än i de mindre. I de största blandade hushållen bland lantbrukarna gick ända upp till en tiondel av hushållens konsumtionsutgifter till resor och egna fordon, medan 1—3 personshushållen låg lägst med 4,5 %.

Kostnaderna för egna fordon utgjorde drygt två tredjedelar av hela reseutgiften (se tab. 46). I de större blandade hushållen bland lantbrukarna och i barnfamiljerna bland icke lantbrukarna gick nära 80 % av denna post till egna fordon. Lantbrukarnas utgifter var i kronor räknat något högre än icke lantbrukarnas.

Av tab. 47 framgår förekomsten av motorfordon inom olika hushållstyper. Bland lantbrukarna var det 27 % av hushållen och bland övriga hushåll 24 %, som hade motorfordon av något slag. Största frekvensen uppvisade de större blandade hushållen bland icke

Tab. 45. Reseutgifter i olika hushållstyper

Kronor per år och hushåll

	Utgifter för resor med			Summa resor	I % av konsumtionsutgiften
	Allmänna trafikmedel	Drosk-bil	Egna fordon		
<i>Lantbrukare</i>					
Makar med barn	100	61	296	457	5,4
Makar utan barn	89	47	246	382	6,0
Blandade hushåll och ensamstående:					
1—3 personer	85	40	198	323	4,5
4 och flera personer.....	175	75	991	1 241	10,2
Samtliga hushåll	125	60	540	725	7,8
<i>Icke lantbrukare</i>					
Makar med barn	130	38	587	755	8,8
Makar utan barn	115	37	163	315	5,5
Ensamstående	115	24	128	267	7,6
Blandade hushåll:					
2—3 personer	158	40	368	566	7,8
4 och flera personer.....	190	71	715	976	9,1
Samtliga hushåll	139	41	419	599	8,1

Tab. 46. Utgifter för egna fordon

Kronor per år och hushåll

	Utgifter för					Summa	I % av reseutgifterna
	Bil eller motorcykel		Cykel		Båt		
	inköp	driftskostnader	inköp	driftskostnader			
<i>Lantbrukare</i>							
Makar med barn	103	111	56	23	3	296	64,8
Makar utan barn	166	61	2	17	0	246	64,4
Blandade hushåll och ensamstående:							
1—3 personer	98	60	20	19	1	198	61,3
4 och flera personer.....	636	255	61	36	3	991	79,9
Samtliga hushåll	320	149	43	26	2	540	74,5
<i>Icke lantbrukare</i>							
Makar med barn	368	167	28	21	3	587	77,7
Makar utan barn	67	69	13	13	1	163	51,7
Ensamstående	49	63	10	6	—	128	48,1
Blandade hushåll:							
2—3 personer	200	132	9	17	10	368	65,0
4 och flera personer.....	348	293	36	35	3	715	73,3
Samtliga hushåll	232	145	20	19	3	419	70,0

Tab. 47. Antal hushåll, som hade motorfordon av olika slag. Procentuell fördelning

Fordonets art	Lantbrukare					Icke lantbrukare					
	Makar med barn	Makar utan barn	Blandade hushåll och ensamstående		Samtliga hushåll	Makar med barn	Makar utan barn	Ensamstående	Blandade hushåll		Samtliga hushåll
			1-3 pers.	4 o. fl. pers.					2-3 pers.	4 o. fl. pers.	
Bil	14	7	5	11	10	11	5	3	5	11	8
Motorcykel	8	—	16	20	13	13	4	4	21	26	13
Både bil och motorcykel	—	—	—	4	2	2	—	2	3	4	2
Uppgift saknas om fordonets art	—	5	—	4	2	1	1	—	1	3	1
Motorfordon saknas	78	88	79	61	73	73	90	91	70	56	76
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

lantbrukarna, där närmare hälften av alla hushåll hade bil eller motorcykel.

Bil hade en tiondel av lantbrukarhushållen och 8 % av de övriga hus-

hållen. I båda kategorierna var det bland barnfamiljerna och de större blandade hushållen, som de flesta bilarna förekom.

Tab. 48. Antal hushåll i % som hade köpt fordon under 1951

Fordonets art	Lantbrukare					Icke lantbrukare					
	Makar med barn	Makar utan barn	Blandade hushåll och ensamstående		Samtliga hushåll	Makar med barn	Makar utan barn	Ensamstående	Blandade hushåll		Samtliga hushåll
			1-3 pers.	4 o. fl. pers.					2-3 pers.	4 o. fl. pers.	
Bil eller motorcykel	4	2	7	26	13	13	3	4	16	21	11
Cykel	26	2	12	25	19	19	7	7	5	18	12
Båt	—	—	2	1	1	1	—	—	—	2	0

Under 1951 köptes bil eller motorcykel i ungefär samma utsträckning bland lantbrukare och icke lantbrukare (se tab. 48), och i båda fallen var det framför allt i de större blandade hushållen, som sådana inköp gjordes. Mellan en femtedel och en fjärdedel av dessa hushåll köpte bil eller motorcykel under året. — Även cyklar köptes i stor utsträckning, framför allt i lantbrukarhushållen.

Eftersom de egna fordonen spelar en så väsentlig roll på landsbygden och utgifterna för dessa inte har kunnat

uppdelas på resor av olika slag, så är en redovisning av övriga reseutgifter efter resornas ändamål (arbetsresor, nöjesresor etc.) icke av intresse och framlägges ej här, trots att intervjublanketten innehöll uppgift härom.

8. Tobak

Utgifterna för tobak uppgick i medeltal till omkring 130 kr per år och hushåll (se tab. 49). Högre belopp noterades framför allt för de blandade hushållen, som ju i regel består av flera

Tab. 49. Utgifter för tobak, hemhjälp, gåvor m. m.

Kronor per år och hushåll

	Lantbrukare					Icke lantbrukare					
	Makar med barn	Makar utan barn	Blandade hushåll och ensamstående		Samtliga hushåll	Makar med barn	Makar utan barn	Ensamstående	Blandade hushåll		Samtliga hushåll
			1-3 pers.	4 o. fl. pers.					2-3 pers.	4 o. fl. pers.	
Tobak kr	93	95	110	170	127	155	94	39	168	212	138
i % av konsumtionsutgiften	1,1	1,5	1,5	1,4	1,4	1,8	1,6	1,1	2,3	2,0	1,8
Hemhjälp kr	45	45	144	102	88	42	22	15	54	36	36
därav:											
lön till hembiträde	11	28	116	76	60	20	—	—	42	28	18
» » tillfällig hemhjälp	34	17	28	26	28	22	22	15	12	8	18
i % av konsumtionsutgiften	0,5	0,7	2,0	0,8	0,9	0,5	0,4	0,4	0,7	0,3	0,5
Gåvor, understöd kr	170	273	180	270	226	168	463	181	369	234	279
i % av konsumtionsutgiften	2,0	4,3	2,5	2,2	2,4	2,0	8,1	5,1	5,1	2,2	3,7
Diverse utgifter kr	185	123	164	326	227	203	125	154	238	353	208
i % av konsumtionsutgiften	2,2	1,9	2,3	2,7	2,4	2,4	2,2	4,4	3,3	3,3	2,8

Tab. 50. Antal hushåll i % med utgifter för tobaksvaror samt medeltal för dessa hushåll

	%	Kr
<i>Lantbrukare</i>		
Makar med barn	66	142
Makar utan barn	72	132
Blandade hushåll och ensamstående:		
1-3 personer	75	145
4 och flera personer	79	214
Samtliga hushåll	74	171
<i>Icke lantbrukare</i>		
Makar med barn	76	205
Makar utan barn	79	119
Ensamstående	33	119
Blandade hushåll:		
2-3 personer	80	210
4 och flera personer	83	254
Samtliga hushåll	73	189

vuxna personer. För de ensamstående stannade genomsnittsutgiften på knappt 40 kr.

Den andel av hushållen inom olika hushållstyper, som hade köpt tobaksvaror, samt medeltal för dessa hushåll framgår av tab. 50.

Omkring en fjärdedel av hushållen hade inte haft några utgifter för tobak. Bland de blandade hushållen påträffade man mera sällan familjer utan någon rökare, men bland de ensamstående var det endast en tredjedel, som hade köpt tobaksvaror under året.

Det genomsnittliga beloppet för de hushåll, som köpt tobak, uppgick till omkring 180 kr. De blandade hushållen har liksom i tab. 49 de största utgifterna, men de ensamståendes konsumtion avviker inte längre i någon större utsträckning från de andra mindre hushållens.

9. Hemhjälp

Avlöning till heltidsanställd eller tillfällig hemhjälp uppgick i medeltal till 88 kr i lantbrukarhushållen och 36 kr i övriga hushåll. Bland de senare var lön till hembitråde och ersättning för tillfällig hemhjälp genomsnittligt lika stora, men bland lantbrukarna utgjorde hembiträdeslönen två tredjedelar av hela utgiftsposten.

Bland lantbrukarna var det omkring 6 % och bland icke lantbrukarna ca 3 % av hushållen, som hade haft hembitråde under någon del av året. Det genomsnittliga beloppet för de hushåll, som hade haft hembitråde, uppgick till 941 kr respektive 548 kr, vilket tyder på att anställningen, framför allt bland icke lantbrukarna, endast varat en del av året. (Se ovanstående tablå.)

	Lantbrukare	Icke lantbrukare
Antal hushåll i % med utgift för:		
a) hembitråde.....	6,4	3,3
genomsnittlig utgift, kr	941	548
b) tillfällig hemhjälp	30,7	21,6
genomsnittlig utgift, kr	89	81

Tillfällig hemhjälp var betydligt vanligare och hade anlitats av en tredjedel av lantbrukarna och av en femtedel av övriga hushåll.

10. Gåvor och understöd

Denna post omfattar endast gåvor och understöd till personer utom hushållet och avser både kontanter och presentartiklar av olika slag. Gåvor mellan hushållsmedlemmarna har räknats som vanliga inköp och finns antecknade under respektive utgiftspost.

Den högsta relativa utgiften på denna post förefanns bland de ensamstående samt 1—3 personshushållen bland icke lantbrukarna, närmast följda av de barnlösa makarna. Det höga procenttalet för dessa bland icke lantbrukarna beror på ett fall med ett ovanligt högt belopp (se kap. III, sid. 35). Om man bortser från detta fall, blir procenttalet 4. Lägst låg barnfamiljerna med 2 %.

11. Diverse utgifter

Denna post är en restpost och består av en mängd olika utgifter, som inte har något närmare samband med varandra. Däri ingår bl. a. utgifter för klockor, reseffekter, blommor, begravningskostnader, rättshjälp, lottsedlar och tippning m. m.

12. Räntor och skatter

De genomsnittliga beloppen för räntor och skatter inom olika hushållstyper framgår av tab. 51.

Dessa båda utgiftslag är inte inräknade i konsumtionsutgiften. Räntorna avser i detta sammanhang ränta på lån för konsumtion, däremot ej lån för fastighet eller rörelse.

Skatten utgöres av summan av samtliga hushållsmedlemmars under året erlagda skatter. Den innefattar både preliminär skatt och eventuell kvarskatt från föregående år, och dessutom är några fall med gåvo- och arvsskatt inräknade. Den skatt, som enligt inter-

vjuuppgifterna betalats under året, kan sålunda inte överensstämma med det belopp, som skall betalas för det löpande årets inkomst. Dessutom bör påpekas, att en inte oväsentlig del av hushållets inkomster, såväl i kontanter som in natura, inte är beskattningsbar. Bland dessa kan nämnas barnbidrag, ersättning från sjukkasse, värdet av egna produkter i icke lantbrukarhushåll, rumsuthyrning m. m.

Tab. 51. Under året erlagda skatter och räntor

Kronor per år och hushåll

	Skatter	Räntor
<i>Lantbrukare</i>		
Makar med barn	767	4
Makar utan barn	843	8
Blandade hushåll och ensamstående:		
1—3 personer	909	9
4 och flera personer	1 488	15
Samtliga hushåll	1 090	10
<i>Icke lantbrukare</i>		
Makar med barn	1 188	16
Makar utan barn	755	2
Ensamstående	620	39
Blandade hushåll:		
2—3 personer	1 106	15
4 och flera personer	1 676	25
Samtliga hushåll	1 082	17

Kap. VIII. Inkomster och sparande

Levnadskostnadsundersökningarnas huvudsyfte är att inhämta uppgifter om hushållens utgifter, men därjämte efterfrågas även inkomster och sparande. Dels är sådana uppgifter av intresse som komplement till uppgifterna om konsumtionen, och dels är de nödvändiga för den avstämning mellan inkomster och sparande å ena sidan, samt utgifter och kapitalförtäring å andra sidan, som måste göras vid slutet av varje intervju.

För löntagare och pensionärer möter det inga större svårigheter att få uppgifter om inkomster och sparande, som kan användas vid avstämningen, men för företagarna, och speciellt för lantbrukarna, ligger saken annorlunda till. För att få fram deras verkliga inkomst skulle det vara nödvändigt att gå in också på rörelsens ekonomi och förändringarna under året i värdet av tillgångarna i företaget, avskrivningarna etc. Detta ligger helt utanför levnadskostnadsundersökningarnas syfte. I stället har vi sökt beräkna en s. k. »avstämningsinkomst», vilken för lantbrukarnas del bäst kan karakteriseras som ett »kontantöverskott» av lantbruket.

Vid intervjuerna med lantbrukare har förutom den vanliga intervjublanketten även använts en särskild jordbruksbilaga. Med hjälp av denna har vid intervjun efterfrågats alla kontanta transaktioner inom jordbruket under det gångna året, dvs. alla inkomster av försålda produkter och levande djur, körslor m. m. och alla utgifter, även investeringar i maskiner och byggnader. Det därvid erhållna kontantöverskottet (eller ett eventuellt underskott)

har därefter förts över till huvudblanketten vid avstämningen.

När det gäller övriga företagare har vi i många fall fått nöja oss med att efterfråga vilket belopp, som tagits ut ur företaget för privat bruk.

Någon utgiftsredovisning med hushållen uppdelade i inkomstgrupper har icke varit möjlig i denna undersökning. Dels utgör företagarna (inkl. lantbrukare) 48 % av de intervjuade hushållen, dels dominerar de blandade hushållen i mycket hög grad i det återstående materialet. Dessa hushåll är mycket heterogena till sin sammansättning, och en redovisning av utgifterna i olika inkomstklasser skulle för denna hushållstyp bli helt värdelös.

Liksom beträffande utgifterna har också inkomsterna för samtliga hushållsmedlemmar slagits samman till en gemensam summa, benämnd hushållets bruttoinkomst eller totalinkomst. Därjämte har liksom i tidigare undersökningar ett annat inkomstbegrepp tillämpats, nämligen den skatterensade inkomsten. Då emellertid denna indelningsgrund icke kunnat användas vid redovisning av hushållens utgifter, är den av mindre intresse i denna undersökning.

I tab. 52 är icke-företagarhushållen grupperade efter hushållstyp och inkomst exkl. skatt. Som synes ligger nära 60 % av hushållen i gruppen med mellan 5 000 och 10 000 kr inkomst, och ungefär 23 % har lägre inkomster än 5 000 kr. Denna sistnämnda grupp utgöres huvudsakligen av makar utan barn och ensamstående personer. I de högre inkomstgrupperna däremot dominerar de blandade hushållen.

Tab. 52. Antal hushåll i olika inkomstklasser

(Exkl. lantbrukare och övriga företagare)

Hushållstyp	Inkomstklass (exkl. skatt)				Samtliga hushåll
	Under 5 000 kr	5 000—10 000 kr	10 000—15 000 kr	15 000 kr och där-över	
Makar med barn	5	105	14	10	134
Makar utan barn	35	42	5	1	83
Ensamstående	35	13	—	—	48
Blandade hushåll	16	69	26	13	124
Samtliga hushåll	91	229	45	24	389
i %	23,4	58,8	11,6	6,2	100

Tab. 53. Hushållen fördelade efter konsumtionsutgift

(Inkl. lantbrukare och övriga företagare)

Socialklass	Antal hushåll i % med nedanstående konsumtionsutgift				Samtliga hushåll
	Under 5 000 kr	5 000—10 000 kr	10 000—15 000 kr	15 000 kr och där-över	
Lantbrukare	12,5	52,3	24,7	10,5	100
Övriga företagare	32,3	43,1	18,5	6,1	100
Övriga socialklasser	27,8	55,5	11,6	5,1	100
Samtliga hushåll	22,2	53,2	17,3	7,3	100

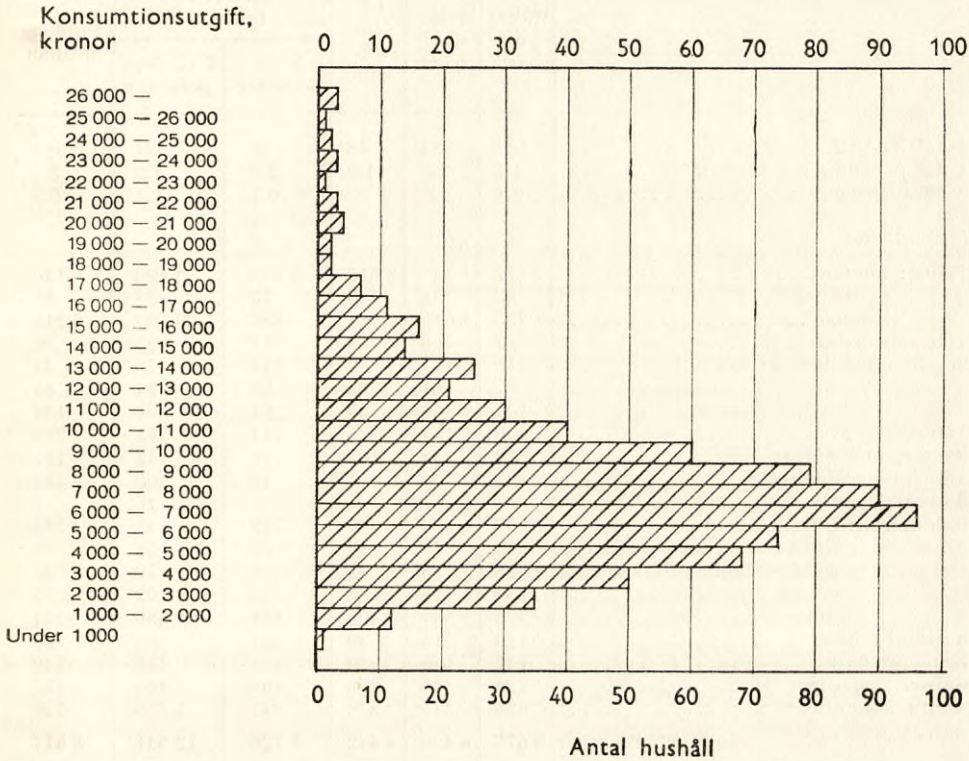
I tab. 53 och diagram 6 ges en fördelning av hela materialet efter totala konsumtionsutgiften. Skillnaden mellan denna gruppering och den efter inkomst i tab. 52 ligger däri, att sparandet inte är inkluderat i konsumtionsutgiften. Vad tidigare sagts om lantbrukarnas och övriga företagens inkomster gäller även deras sparande. Särskilt svårt är det givetvis att få korrekta uppgifter om investeringarna i det egna företaget. Uppgifterna om sparandet har därför liksom inkomsterna bearbetats endast för icke-företagarhushållen. Det genomsnittliga sparandet är mycket obetydligt i dessa grupper.

För både lantbrukare, företagare och övriga socialklasser ligger tyngdpunkten i gruppen med mellan 5 000 och 10 000 kr konsumtionsutgift. Minsta andelen hushåll i den lägsta gruppen förekommer hos lantbrukarna, som har

det största relativa antalet hushåll i grupperna med hög konsumtionsutgift. Den lägsta andelen hushåll i de högre grupperna förefinns bland övriga socialklasser, medan övriga företagare intar en mellanställning. Av detta kan man inte utan vidare dra den slutsatsen, att lantbrukarna har en högre levnadsnivå, utan man måste bl. a. ta hänsyn till att hushållens storlek varierar mellan grupperna. Lantbrukarhushållen är genomsnittligt större än de övriga, och antalet vuxna hushållsmedlemmar och inkomsttagare är större. Det är t. ex. ganska vanligt bland lantbrukarna, att vuxna barn bor kvar i föräldrahemmet men har sin huvudsakliga försörjning från annan inkomstkälla än jordbruket, t. ex. av skogs- eller vägarbete eller inom en närbelägen industri.

Diagram 6

Hushållen fördelade efter konsumtionsutgift

I. Hushållens inkomster

De genomsnittsinkomster per hushåll, som framgår av tab. 54, avser endast löntagare, pensionärer etc. De ger emellertid inte en konkret bild av hur hushållens inkomster i allmänhet är sammansatta. En och samma familj kan egentligen endast i de blandade hushållen ha inkomster av alla de olika slag, som finns rubricerade i tabellen.

Enligt tabellen uppgick de genomsnittliga inkomsterna per hushåll till ca 8 600 kr. Bland hushållstyperna ligger de större blandade hushållen högst med nära 13 000 kr. Där finns i all-

mänhet flera inkomsttagare. Närmast följer barnfamiljerna med omkring 9 700 kr.

Inkomst av tjänst utgör den förnämsta inkomstkällan i alla hushållstyper, och den uppgår till omkring 70 % av den sammanlagda inkomsten i alla hushållstyper utom bland de ensamstående. Bland dessa utgör löneinkomsten endast 62 %, medan däremot tjänstepension och olika sociala bidrag utgör en större andel av inkomsten än i övriga hushållstyper (allmänna barnbidragen ej inräknade). För makar utan barn, ensamstående och blandade hushåll med 2—3 personer uppgår pensio-

Tab. 54. Inkomster inom olika hushållstyper

(Exkl. lantbrukare och övriga företagare)

Kronor per år och hushåll

	Makar med barn	Makar utan barn	En- sam- stå- ende	Blandade hushåll		Samtliga hushåll
				2—3 personer	4 o. flera personer	
Antal hushåll.....	134	83	48	70	54	389
Antal personer per hushåll.....	4,1	2,0	1,0	2,6	4,9	3,1
däruv barn.....	2,1	—	—	0,1	1,4	0,9
<i>Inkomstkälla</i>						
Tjänst: kontant.....	7 172	4 541	2 613	5 813	9 499	6 126
in natura.....	83	74	149	73	64	85
summa.....	7 255	4 615	2 762	5 886	9 563	6 211
Tjänstepension.....	2	68	285	232	22	95
Regelbundna bidrag: kontant.....	18	7	—	144	70	43
in natura.....	87	61	37	80	24	65
summa.....	105	68	37	224	94	108
Arvoden.....	290	144	75	244	255	219
Räntor, utdelningar.....	79	134	167	116	143	117
Allmänt barnbidrag.....	494	—	—	46	403	235
Bostadsrabatter.....	15	—	—	—	16	7
Bidrag från: pensionsstyrelsen.....	59	564	347	779	448	386
sjukfassa, arbetslöshetskassa	60	19	10	35	51	39
riksförsäkringsanstalten.....	28	33	45	5	79	34
annan myndighet.....	156	18	3	15	102	75
summa.....	303	634	405	834	680	534
Rumsuthyrning.....	123	15	29	34	68	65
Egna produkter.....	157	149	90	155	175	149
Gåvor, arv, stipendier.....	226	48	216	108	163	157
Andra inkomster.....	626	545	376	847	1 359	720
Summa inkomster	9 675	6 420	4 442	8 726	12 941	8 617
däruv: kontant	8 963	5 933	4 097	8 098	11 932	7 972
in natura	712	487	345	628	1 009	645

ner och sociala bidrag till mellan 11 och 16 % av hela inkomsten, medan de för makar med barn och för de större blandade hushållen stannar vid resp. 3 och 5 %. Dessa siffror illustrerar tydligt, hur olika åldersfördelningen är i olika hushållstyper.

I »Andra inkomster» ingår bl. a. inkomster (kontant och in natura) av jordbruk och rörelse. Dels kan det förekomma, att en person, som har sin huvudsakliga försörjning från annan verksamhet, även har inkomst av jordbruk eller annan rörelse, och dels finns det i de blandade hushållen enskilda

hushållsmedlemmar, som har hela sin inkomst från dessa förvärvskällor.

Inkomsterna in natura utgör i alla hushållstyper mellan 7 och 8 % av totalinkomsten.

Hur inkomsterna fördelade sig på olika inkomsttagare i icke-företagarhushållen framgår av tab. 55. Både mannens och hustruns inkomster var högst i barnfamiljerna, 8 400 kr resp. 1 200 kr. Av hustruns inkomst utgjordes 500 kr eller nära hälften av barnbidrag.

Mannens inkomst utgjorde både i barnfamiljerna och i hushållstypen makar utan barn ca 87 % av hushållets sam-

Tab. 55. Hushållens inkomster fördelade efter inkomsttagare

(Exkl. lantbrukare och övriga företagare)

Kronor per år och hushåll

Hushållstyp och inkomsttagare	Inkomst av tjänst	Övriga inkomster	Summa inkomster	
			Kr	I % av hushålls-inkomsten
<i>Man och hustru med barn</i>				
Man	6 801	1 606	8 407	86,9
Hustru	431	780	1 211	12,5
Minderåriga barn	23	33	56	0,6
Summa	7 255	2 419	9 674	100
<i>Man och hustru utan barn</i>				
Man	4 139	1 464	5 603	87,3
Hustru	486	331	817	12,7
Summa	4 625	1 795	6 420	100
<i>Blandade hushåll</i>				
Hushållsföreståndaren	4 405	1 944	6 349	59,5
Hustru	117	299	416	3,9
Övriga vuxna hushållsmedlemmar	3 044	828	3 872	36,3
Minderåriga barn	30	8	38	0,3
Summa	7 596	3 079	10 675	100

manlagda inkomster och hustruns mellan 12 och 13 %. I de blandade hushållen kom omkring 60 % av hushållets inkomster från hushållsföreståndaren, 4 % från hustrun och 36 % från övriga vuxna hushållsmedlemmar.

13 % av de gifta kvinnorna bland icke lantbrukarna hade förvärvsarbete utom hemmet, men över hälften av dessa var endast delvis sysselsatta utom hemmet. Naturligt nog var det endast ett fåtal lanthusmödrar, som ägnade sig åt ett annat yrke (se nedanstående tablå).

Antal förvärvsarbetande husmödrar i % av gifta kvinnor

Lantbrukare	1,9
därav med deltidsarbete	0,7
Icke lantbrukare	12,8
därav med deltidsarbete	7,1

2. Enskilda inkomsttagare

I tab. 56 redovisas bruttointkomsten fördelad på olika inkomstkällor bland män och kvinnor.

Kvinnornas genomsnittliga inkomster uppgick till 1 200 kr eller knappt en fjärdedel av männens, som var 5 500 kr. Både bland ogifta, gifta och förut gifta hade männen högre inkomster än kvinnorna. Den minsta skillnaden förelåg i gruppen förut gifta, som domineras av äldre personer med pension.

Framför allt bland männen var skillnaden mellan civilståndet iögonfallande. De gifta männen hade i genomsnitt 7 060 kr, dvs. nästan dubbelt så hög inkomst som de ogifta. Till en del beror denna skillnad på att åldersfördelningen är olika bland gifta och ogifta. Men detta är tydligen inte den enda

Tab. 56. Bruttoinkomst fördelad på kön och civilstånd

(Exkl. lantbrukare och övriga företagare)

Kronor per år och person

Inkomstkälla	Män				Kvinnor			
	Ogifta	Gifta	Förut gifta	Till- hoppa	Ogifta	Gifta	Förut gifta	Till- hoppa
Tjänst: kontant	3 104	5 409	807	4 187	1 460	239	169	486
in natura	414	85	—	213	535	5	47	118
summa	3 518	5 494	807	4 400	1 995	244	216	604
Tjänstepension, regelbundna bidrag	13	107	38	64	72	22	307	53
Arvoden	49	137	141	101	44	40	76	44
Allmänt barnbidrag	—	—	7	0	14	280	87	211
Övriga sociala bidrag	85	278	973	242	176	109	898	182
Övriga inkomster	235	1 040	598	685	206	59	456	117
Summa inkomster	3 900	7 056	2 564	5 492	2 507	754	2 040	1 211
därav: kontant	3 443	6 389	2 293	4 936	1 960	748	1 832	1 078
in natura	457	667	271	556	547	6	208	133

Tab. 57. Bruttoinkomst inom olika åldersgrupper

(Exkl. lantbrukare och övriga företagare)

Kronor per år och person

Kön, civilstånd	Under 20 år	20— 25 år	25— 30 år	30— 40 år	40— 50 år	50— 60 år	60— 67 år	67 år o. däröver
<i>Män</i>								
Ogifta	2 813	3 768	4 838	4 107	5 304	(3 611)
Gifta	—	..	(8 160)	8 702	8 144	7 934	4 807	2 835
Samtliga män (inkl. förut gifta)	2 813	3 982	5 864	6 919	7 490	7 009	4 591	2 308
<i>Kvinnor</i>								
Ogifta	2 018	2 797	(2 577)	(1 887)	(2 839)	(3 784)	(2 308)	..
Gifta	(969)	637	1 134	756	570	275	1 113
Samtliga kvinnor (inkl. förut gifta)	1 836	2 120	1 131	1 324	1 109	998	606	1 464

eller ens den viktigaste orsaken, ty samma tendens kvarstår, även om man jämför gifta och ogifta inom samma åldersgrupp (tab. 57). I alla åldersgrupper, för vilka medeltal kunnat uträknas, ligger medelinkomsten väsentligt mycket högre för de gifta än för de ogifta. I åldern 30—40 år hade de gifta män-

nen sin högsta inkomst, 8 700 kr, medan de ogifta i samma ålder endast hade 4 100 kr.

Att de ogifta männen hade så mycket lägre inkomster än de gifta är inte något speciellt utmärkande för landsbygden, även om söner och döttrar, som arbetar i föräldrarnas lantbruk, har

Tab. 58. Bruttoinkomst för hemmavarande vuxna barn

Kronor per år och person

	Hemma- son	Hemma- dotter	Son	Dotter
	sysselsatt i familjens lantbruk		med arbete utom hemmet	
Antal personer.....	52	53	116	34
Tjänst: kontant.....	1 160	391	4 318	3 244
in natura	962	892	33	61
summa	2 122	1 283	4 351	3 305
Övriga inkomster	128	114	808	61
Summa inkomster	2 250	1 397	5 159	3 366
därav: kontant	1 288	505	5 104	3 300
in natura	962	892	55	66

lägre inkomster än hemmavarande barn, som arbetar i andra yrken utom hemmet. Även i 1948 års tätortsundersökning var medelinkomsten för gifta män dubbelt så hög som för de ogifta, och den årliga statistiken över taxerade inkomster uppvisar också en skillnad av ungefär samma storleksordning.

I tab. 58 belyses den tidigare omnämnda skillnaden i inkomst mellan vuxna barn, sysselsatta i föräldrarnas lantbruk, och övriga vuxna hemmavarande barn. Förmånen av fri kost och bostad har här värderats i enlighet med reglerna för taxering. Lantbrukarsönernas och -döttrarnas inkomster uppgick till knappt hälften av de öv-

rigas. För lantbrukarsönerna utgjordes praktiskt taget hela inkomsten av löneinkomst; för övriga hemmavarande söner spelade även andra inkomster en inte obetydlig roll, i det att nära en femtedel av deras inkomster härrörde från andra källor än tjänst.

3. Sparandet

Som tidigare påpekats är det inte möjligt att redovisa sparandet för företagarna, och materialet har därför på denna punkt bearbetats endast för löntagare och pensionärer.

Följande poster har räknats som sparande.

Ökning av tillgångar

(»Positivt sparande.»)

Insättning på bank eller annan penninginrättning.

Större ökning i kontantinnehav.

Inköp av värdepapper och andelar i ekonomisk förening.

Utlåning av penningmedel.

Avgift för livförsäkring och livränta.

Inköp, amortering och förbättring av fastighet.

Återbetalning av lån.

Minskning av tillgångar

(»Negativt sparande.»)

Uttag från d:o.

Minskning i d:o.

Försäljning av d:o.

Återbekomna lån.

Utfallna livförsäkringsbelopp.

Försäljning och belåning av fastighet.

Upptagna lån.

Genom att för varje hushåll summera samtliga plus- och minusposter erhålles det s. k. nettosparandet. Av tab. 59 framgår det procentuella antalet hushåll med ökade, minskade eller oförändrade tillgångar vid årets slut. Som synes var det 63 % av hushållen, som

redovisade att de hade sparat. Bland barnfamiljerna och de blandade hushållen hade ca 70 % ökat sina tillgångar. Bland ensamstående och makar utan barn hade endast hälften ökat och ungefär en tredjedel minskat sina tillgångar.

Tab. 59. Förekomst av sparande och kapitalförväring
(Exkl. lantbrukare och övriga företagare)

Hushållstyp	Antal hushåll med		
	ökade tillgångar	minskade tillgångar	oförändrade tillgångar
	%	%	%
Makar med barn	69	27	4
Makar utan barn	53	34	13
Ensamstående	48	31	21
Blandade hushåll: 2—3 personer	66	28	6
4 och flera personer	76	24	—
Samtliga hushåll	63	29	8

Tab. 60. Ökning och minskning av tillgångar¹
(Exkl. lantbrukare och övriga företagare)

Kronor per år och hushåll som redovisat ökning resp. minskning

Hushållstyp	Ökade tillgångar		Minskade tillgångar	
	Antal hushåll	Kr	Antal hushåll	Kr
Makar med barn	93	92	36	202
Makar utan barn	44	77	28	179
Ensamstående	23	91	15	67
Blandade hushåll: 2—3 personer	46	98	20	60
4 och flera personer	41	106	13	85
Samtliga hushåll	247	93	112	139

Sparandet utgjordes huvudsakligen av amortering på eget hem samt av livförsäkringsavgifter, de negativa posterna av uttag från bank och upptagna lån. De genomsnittliga beloppen för amortering och livförsäkring uppnådde endast blygsamma värden och uppvägdes av de negativa posterna, trots att frekvensen av positiva sparare, särskilt hushåll med livförsäkringsavgifter, var betydligt högre än frekvensen av negativa sparare.

I tab. 60 ges medeltal för tillgångsökningen resp. tillgångsminskningen i de hushåll, som redovisat positivt eller negativt nettosparande. Som synes var de genomsnittliga beloppen låga även för dessa hushåll, både i fråga om de positiva och de negativa posterna.

Enligt denna undersökning förelåg sålunda icke något sparande, genomsnittligt sett, bland löntagare och pensionärer på landsbygden. Det förhållandet att omkring en åttondel av hushållen köpt bil eller motorcykel under året (se kap. VII: 7) torde i hög grad ha påverkat sparandet.

¹ Här inräknas *ej* varaktigt konsumtionsvarukapital som t. ex. bilar.

*Bilaga 1.***Intervjuområden vid undersökningen**

Kommuner enligt indelningen 1 januari 1952.

1. Ösmo (Sthlm)	23. Partille (Göteb), Lerum, Skallsjö (Älvsb)
2. Norra Trögd (Upps)	24. Bäckefors (Älvsb)
3. Stallarholmen (Söd)	25. Del av Vårgårda (Älvsb)
4. Ringarum (Östg)	26. Sandhult (Älvsb)
5. Månsarp, Byarum (Jönk)	27. Del av Västra Mark (Älvsb)
6. Bor (Jönk)	28. Axelfors, del av Tranemo (Älvsb)
7. Rydaholm (Jönk)	29. Del av Udenäs (Skar)
8. Del av Vrigstad (Jönk)	30. Glava, del av Stavnäs (Värml)
9. Åseda, Nottebäck (Kron)	31. Del av Gunnarskog (Värml)
10. Gladhammar (Kalm)	32. Del av Stora Sunne (Värml)
11. Vena (Kalm)	33. Hammar (Ör)
12. Lärbro, del av Slite (Gotl)	34. Nora (Västm)
13. Klintehamn, del av Stenkumla (Gotl)	35. Leksand (Kopp)
14. Fridlevstad (Blek)	36. Bollnäs lk (Gävl)
15. Mörrum (Blek)	37. Del av Arbrå (Gävl)
16. Nosaby (Krist)	38. Tuna (Vrnl)
17. Västra Bjäre (Krist)	39. Helgum (Vrnl)
18. Bunkeflo (Malm)	40. Del av Anundsjö (Vrnl)
19. Veinge (Hall)	41. Del av Hede (Jämtl)
20. Torup (Hall), del av Burseryd (Jönk)	42. Bjurholm (Vb)
21. Morup (Hall)	43. Bygdeå (Vb)
22. Ytterby, del av Kungälv (Göteb)	44. Del av Skellefteå lk (Vb)
	45. Dorotea (Vb)

Naturaposterna

1. Allmänna problem

Vi har vant oss vid att tänka på naturahushållningen som en historisk företeelse. Rester finns kvar inom lantbruket, där företagaren-producenten använder en del av sina produkter i det egna hushållet och på en del andra områden. Lön in natura förekommer t. ex. i viss utsträckning, huvudsakligen i form av bostadsförmån. I stort sett anses den gamla naturahushållningen avvecklad.

Vid en undersökning av hushållens levnadskostnader stöter man emellertid på natura i många sammanhang. Med natura (naturakonsumtion, naturaförmåner) avses här inkomster in natura, som inte omsätts i pengar eller bytes mot andra varor eller tjänster utan konsumeras direkt i det egna hushållet. Här kan bara några exempel nämnas. Husmödrarnas arbete i hemmen tillför hushållen en mängd konsumtionsvaror och tjänster. Hushållarbetet har uppskattats till ca en fjärdedel av nationalinkomsten. Många människor har naturaförmåner genom sitt arbete, företagarna får sina egna produkter till relativt låg kostnad, löntagarna har ofta rabatter och eventuellt vissa andra förmåner, t. ex. arbetsresor, fria daghem för barn, fri sjukvård. Gåvor har en inte oväsentlig betydelse för många. Det gäller ju inte bara gåvor i form av varor utan också det att bli bjuden på bic eller på middag eller på en bilresa. Hjälp av grannar och arbetskamrater hör också hit, vare sig det gäller barnvakt, bygge på eget hem eller reparation av bilen.

Därtill kommer alla sociala förmåner. Fri skolgång, billig sjukhusvård, vistelse på barnkolonier och semesterhem, skolfrukostar m. m. Allmänna nyttigheter av många slag åtnjuter vi också, gator och vägar, allmänna bibliotek, skyddet av en rättsordning, för att ta några exempel. Om man vill, kan man också räkna med klimatets fördelar, möjligheten att njuta av ett vackert landskap, möjligheter till friluftsliv.

Levnadskostnadsundersökningarna kan inte räkna med alla dessa naturaförmåner. Fråga är, om man skall ta med några alls och i så fall vilka. Undersökningarnas syfte kan naturligtvis inskränkas till ett studium av hur hushållen använder sina monetära resurser. Detta är i och för sig av stort intresse, men många jämförelser, som ligger nära till hands, kommer i så fall att bli mindre intressanta, t. ex. jämförelsen mellan landsbygd och tätorter, lantbrukare och andra hushåll och mellan förhållandena vid olika tidpunkter. Det är i sådana fall inte tillräckligt med kunskaper om utgifterna i pengar, vi behöver känna till mera om konsumtionsvanorna.

Konsekvensen av ett sådant betraktelsesätt är, att den natura bör tas med, som är väsentligt olika i olika grupper. Lantbrukarnas livsmedel och bränsle av egen produktion kommer då med liksom alla varor och tjänster, som någon tillgodogör sig från eget företag eller annan yrkesmässig verksamhet. Husmorsarbetet räknas också in. Det bör rimligen vara en väsentlig skillnad mellan vad en enbart hemarbetande husmor utför i hemmet och vad en hus-

mor med förvärvsarbete utför. Att belysa de olika konsumtionsvanorna i dessa båda fall synes vara ett aktuellt önskemål.

Exemplifieringen skall inte föras längre för tillfället. De olika posterna tas senare upp till mera utförlig genomgång. Huvudprincipen för avgränsningen av naturaposterna anser vi tills vidare vara den ovan angivna, nämligen att de poster skall mätas, som skiljer sig åt för olika grupper av hushåll eller som förändras från en tidpunkt till en annan olika för olika grupper av hushåll. En allmän förbättring av gatubelysningen eller en allmän klimatförsämring behöver man sålunda inte ta hänsyn till.

Frågan blir nu, om en sådan princip kan tillämpas. Svårigheten ligger inte så mycket i att bestämma, vilka poster som medför väsentliga olikheter i olika grupper. Här torde det vara tillräckligt med en ungefärlig bedömning. Tveksamma poster kan dessutom tas med på prov vid materialinsamlingen och användas eller förkastas vid redovisningen, alltefter vad som då befinnes överensstämma med grundprincipen.

En allvarlig svårighet blir däremot materialinsamlingen och värderingen av naturakonsumtionen. Frågan om värderingen skall tas upp senare. Vi förutsätter här endast, att hushållen lämnar uppgifter om kvantiteter och i vissa fall kvaliteter och ej om värdet av de olika nyttigheterna. Vid redovisningen skall emellertid uppgift lämnas om naturakonsumtionens värde i pengar för att möjliggöra en jämförelse med de monetära posterna.

Det är inte lätt att mäta penningutgifterna med tillfredsställande noggrannhet, vare sig man använder intervju- eller bokföringsmetoden vid levnadskost-

nadsundersökningarna, men det ställs ännu större krav vid mätning av naturaposterna. Redan när det gäller sådana relativt enkla uppgifter som varor från eget företag, som förbrukas i hushållet, kommer svårigheterna fram. De oftast förekommande är lantbruksprodukterna mjölk, fläsk, ägg, mjöl, potatis. De uppgifter, som hushållen bokför om inköpt mjölk etc., är sannolikt säkrare än de, som bokförs om de självproducerade varorna, där man själv måste mäta och väga allt.

Ännu svårare blir emellertid materialinsamlingen t. ex. i fråga om hushållsarbetet. Här gäller det i varje fall att få noggranna uppgifter om kvantiteterna av bakning och konservering, hemsömnad och tvätt m. fl. sysslor, som hemmafruarna oftare utför än de husmödrar, som har förvärvsarbete utom hemmet. Sådana mätningar har, såvitt vi känner till, aldrig gjorts vid någon levnadskostnadsundersökning.

Andra naturaposter, som bereder särskilda svårigheter, är fri sjukvård och fria resor som löneförmåner eller sociala förmåner samt gåvor och allmänna nyttigheter.

Dessa svårigheter vid materialinsamlingen är i själva verket så allvarliga, att vi för deras skull måste rucka på den angivna huvudprincipen. Om naturaposterna skall tas med eller ej, blir till stor del en fråga om vad som är praktiskt genomförbart vid materialinsamlingen. Det torde vara lämpligt med en systematisk genomgång av viktigare poster för att få en översikt. Denna genomgång följer nedan på sid. 87 ff. Tills vidare anges endast de huvudgrupper, som senare kommer att behandlas.

A. Nyttigheter, som erhålls genom avtal av något slag, lön, pension, arrende, undantag m. m.

B. Nyttigheter, erhållna som sociala bidrag, som underhållsbidrag eller regelbundna gåvor av anhöriga eller andra enskilda.

C. Tillfälliga gåvor.

D. Nyttigheter från eget företag eller annan yrkesmässig verksamhet.

E. Nyttigheter framställda endast för eget bruk, vari även bör inräknas tjänster från kapitalvaror i hushållets ägo.

F. Allmänna nyttigheter. (Gatubelysning, rättsväsende, allmänna bibliotek etc.)

Endast sådana förmåner, som verkligen erhålls i form av varor och tjänster, skall räknas som naturaposter. Det är inte tillräckligt, att en inkomst av något slag erhålls för ett bestämt ändamål. Så snart den utgår i pengar — kontant eller genom avskrivning av en utgift — så skall den räknas som penninginkomst, även om den enskilde inte ser saken ur denna synpunkt. En fritt upplåten bostad räknas sålunda som en naturapost, men ett hyresbidrag eller en bostadsrabatt räknas som inkomst i pengar. Skoltandvården räknas som naturaförmån, men den ersättning för tandvård, som kan utgå som mödrahjäl, räknas som kontantbidrag.

Har man en gång fastställt vilka naturaposter, som skall räknas med, så återstår värderingen, som bör ske centralt, för att den skall bli enhetlig. De värderingsgrunder, som bör ifrågakomma, torde vara gällande konsumentpris eller gällande producentpris. (I praktiken måste vi i denna undersökning ofta nöja oss med för annat ändamål gjorda värderingar, nämligen de som används vid skattetaxeringen.)

Syftet med värderingen av naturaposterna är att göra dem jämförbara sinsemellan och med de monetära posterna. Man använder penningen som gemensam nämnare. De monetära posterna

anges i regel i form av utgifter, där priset är konsumentpriset på orten. En värdering till konsumentpris av naturaposterna ger då en möjlighet att kvantitativt jämföra samma poster inom olika grupper. Mjölk, 500 kr, betyder lika många liter mjölk i lantbrukarhushållen som i övriga hushåll (under förutsättning att samma genomsnittliga konsumentpris råder på de orter, där lantbrukare och övriga hushåll bor). Vi kan studera konsumtionsvanorna, som de faktiskt är, på det sättet.

Detta är emellertid knappast tillräckligt. Vi kan t. ex. inte bedöma levnadsnivån inom olika grupper på grundval av en sådan värdering, eftersom naturaposterna inte representerar ett fritt konsumtionsval. Det är tvivelaktigt, om lantbrukarna skulle konsumera så mycket lantbruksprodukter, som de nu gör, om de i stället skulle köpa dem.

Liknande synpunkter kan man lägga t. ex. på många löneförmåner, en tjänstebostad är ofta större än löntagaren skulle kosta på sig, om han hyrde i fria marknaden eller bodde i eget hus. Hembiträdenas mat och husrum är väl ofta av högre kvalitet, än de skulle kosta på sig, om de hade enbart kontantlön, järnvägsmännens och spårvägspersonalens fria resor leder väl i allmänhet till flera resor för de anställda, än de annars skulle ha råd med etc.

Det förefaller alltså, som om man borde värdera olika, alltefter de syften som undersökningen skall tjäna. Vilka är nu dessa syften? Vi kan ange följande:

1. Jämförelse av konsumtionsvanorna inom olika grupper.
2. Att konstatera förbrukningen av olika nyttigheter.
3. Jämförelse av konsumtionsnivån inom olika grupper.
4. Viktsystem vid indexberäkningar.

5. Viktsystem vid dyrortsundersökningar.

En värdering till konsumentpris torde bäst motsvara de syften som ovan angivits under 1. och 2. En så värderad naturapost avser samma kvantitet som en lika stor monetär post avseende samma nyttigheter.

Övergår vi till syfte 3., så blir emellertid konsumentpriset mindre tillfredsställande, som framgår av det nyss förda resonemanget. Naturaposterna motsvarar inte ett fritt konsumtionsval. I vissa fall skulle producentpriserna bättre motsvara detta syfte. Så t. ex. i fråga om lantbruksprodukterna. I den mån en lantbrukare tar hänsyn till priset på mjölk, när han bestämmer sin konsumtion därav, så förefaller det sannolikt, att han tänker på det pris han skulle erhålla, om han skulle sälja mjölken i stället för att konsumera den.

Gäller det löneförmåner, t. ex. tjänstebostad eller fri kost, så har löntagaren-konsumenten i allmänhet inte någon möjlighet att sälja naturainkomsten i fråga, utan är bunden att konsumera den eller lämna den delvis outnyttjad. Ingen av ovan angivna värderingsgrunder är då tillfredsställande.

Gäller det hemarbete, kan heller ingen enhetlig värderingsgrund finnas. Värdet för de enskilda hushållen beror både av konsumentpriset och av vad husmodern skulle ha kunnat vinna genom att använda sin arbetskraft på annat sätt.

Liknande resonemang kan föras i fråga om det syfte, som angetts under 4., nämligen viktsystem vid indexberäkningar.

För lantbrukarhushållet är det producentpriserna på de egna produkterna, som motsvarar konsumentpriset för övriga hushåll. För löntagare med naturaförmåner ger ingen av de an-

givna värderingsgrunderna ett tillfredsställande resultat. Det bör kanske anmärkas, att dessa naturaposter har ringa betydelse för en allmän konsumentprisindex.

Syfte 5. ovan, som avser viktsystem vid dyrortsbudget, är knappast heller tillfredsställande tillgodosett genom värdering till konsumentpriser av naturaposterna. Man har visserligen utgått ifrån att det är de faktiska konsumtionsvanorna hos en i varje särskilt fall definierad grupp av hushåll, som skall ligga till grund för kostnadsjämförelsen. Därvid torde man emellertid tänka sig konsumtionsvanorna som ett resultat av hushållens fria konsumtionsval.

Någon tillfredsställande utredning av värderingsproblemet kan inte presteras här och än mindre en tillfredsställande lösning. Svårigheterna kan endast antydvas. När man i praktiken skall välja värderingsgrund, så får man använda de uppgifter, som finns tillgängliga.

I denna undersökning har vi i likhet med vad som skett vid tidigare svenska levnadskostnadsundersökningar värderat till konsumentpriser, då sådana har kunnat erhållas. I övrigt har vi följt länsstyrelsernas anvisningar för taxeringarna.

2. Redogörelse för viktigare naturaposter

A. *Avtalsförmånerna.* Avtalsförmånerna består av varor och tjänster, som erhålls genom avtal av något slag, som lön, pension, i arrende, som undantag eller genom något annat förmånskontrakt.

Några viktiga poster är:

- a) bostad, fri eller till nedsatt hyra
- b) kost och logi i arbetsgivares hushåll
- c) fria måltider på arbetsplatsen
- d) lantbruksprodukter, huvudsakli-

gen livsmedel och ved (stat, undantag, arrende)

e) resor

f) sjukvård.

Avtalsförmånerna är såtillvida lätta att behandla, som de redan på förhand åtminstone i stort sett är definierade genom själva avtalet. Dessa poster bör i möjligaste mån tas med och värderas vid en levnadskostnadsundersökning.

För vissa poster är också uppgifter om kvantiteter och varuslag givna i varje särskilt fall, men detta är långt ifrån allmän regel, vilket man snart kan konstatera genom att gå igenom de viktigaste posterna steg för steg.

Bostaden kan man som regel få en noggrann beskrivning på. Här ligger svårigheterna på värderingssidan. Det finns bostäder av så många skiftande typer, att det även på större orter ofta är mycket svårt att fastställa något pris just i det aktuella fallet. Dessutom är det så, att de fria bostäderna förekommer mest på landsbygden eller mindre orter, där det inte existerar någon hyresmarknad. För denna undersökning har vi med ledning av resultaten från allmänna bostadsräkningen 1945 och den särskilda bostadsundersökningen år 1951 för dyrortsgrupperingen beräknat generella hyrestal för vissa grova storleks- och kvalitetsgrupper av lägenheter och använt dessa för värderingen.

Fri kost och logi har ingen större betydelse för levnadskostnadsundersökningarna, eftersom anställda med dessa förmåner i allmänhet tillhör det hushåll, där de åtnjuter dem. I enstaka fall förekommer det, att en hushållsmedlem under någon tid av året haft anställning med kost och logi utanför det hushåll han tillhört större delen av året, och i sådana fall måste förmånen givetvis värderas. Det är då mycket omständligt att skaffa fram så utförliga

uppgifter om kvaliteten på de erhållna förmånerna, som vore nödvändigt för en i varje enskilt fall tillfredsställande värdering.

På inkomstsidan har kost och logi som naturaförmån något större betydelse. Inkomsterna beräknas dels för hushållet i sin helhet och dels individuellt. I det senare fallet skall löneförmån av fri kost och logi även för hushållsmedlemmar värderas. Det gäller i huvudsak dels hembiträden och dels hemmavarande vuxna barn och andra anhöriga, som arbetar i det egna lantbruket. Det är tydligt, att förmånernas verkliga värde kan vara mycket olika från fall till fall. Frågan är dock, om det skall anses nödvändigt att differentiera vid inkomstvärderingar. Det är som tidigare framhållits utgifterna, som är huvudsaken vid levnadskostnadsundersökningar. En differentiering vore praktiskt svår genomförbar, eftersom den skulle kräva en utökning av den redan tidigare mycket långa och arbetsamma blanketten. Därför har genomgående en summarisk mätning och värdering gjorts av kost och logi. Uppgift har inhämtats om antalet veckor, som förmånerna åtnjuts, och, om hel kost inte ingått, om antalet måltider per dag. Värderingen har skett i enlighet med länsstyrelsernas anvisningar för taxeringen.

Fria måltider på arbetsplatsen kan variera starkt både till kvalitet och kvantitet. Uppgiften att skaffa fram noggranna upplysningar om dessa kan knappast heller förenas med en vanlig levnadskostnadsundersökning, utan här är återigen en post, där man får nöja sig med summariska uppgifter, »lunch», »eftermiddagskaffe», »2 mål om dagen» etc. Värdering har skett enligt länsstyrelsernas anvisningar.

Lantbruksprodukter. Det förekommer

fortfarande i enstaka fall, att lön till lantarbetare och arrenden delvis utgår in natura, och likaså finns fortfarande en rest kvar av de s. k. undantagen, som ger en tidigare ägare till en gård rätt till vissa produkter under sin livstid. I allmänhet är varuslag och kvantiteter väl kända antingen genom uppgift i kontraktet eller genom sedvänja, men i vissa fall kan dock svårigheter uppstå. »Fri vedbrand» är t. ex. ett mycket svävande begrepp. Då förekomsten av dessa naturaförmåner emellertid är ganska ringa, så har inga särskilda åtgärder vidtagits för bättre kvantitetsuppgifter, utan vi har nöjt oss med de uppskattningar, som förmånstagaren kunnat lämna. Värderingen har skett efter konsumentpriser.

De fria resorna kan också uppträda under olika former. Arbetarbussar forslar den anställde en bestämd sträcka. SJ ger sina tjänstemän och deras familjer ett visst antal fria biljetter per år, men dessa kan utnyttjas mycket olika, och även om alla fribiljetter tagits i anspråk, så kan det ha skett för resor av olika längd. Det blir av lätt insedda skäl omöjligt att tillfredsställande beräkna resornas omfattning. Värderingen av fria arbetsresor har skett i enlighet med anvisningarna för taxeringen. Övriga fria resor har ej medräknats.

Den fria sjukvården hör också till de förmåner, som har olika värde i olika fall. Det är svårt att uttala sig om möjligheterna att få fram kvantitetsuppgifter, dvs. antal besök hos tjänsteläkare, erhållen medicin, vård dagar på sjukhus och antal behandlingar av olika slag. Om arbetsgivare och tjänsteläkare medverkar vid uppgiftslämnandet, är det givetvis möjligt att få tillfredsställande upplysningar, men saken skulle troligen vålla irritation. Det är många

gångar svårare att överhuvud få uppgifter till levnadskostnadsundersökningar från sjukliga personer än från andra. Sjukvårdsförmånen har icke medräknats och värderats som naturapost.

B. Nyttigheter erhållna som sociala bidrag, som underhållsbidrag eller regelbundna gåvor av enskilda. Man bör skilja på bidrag, som utan inkomstprövning eller annan begränsning kan komma alla kategorier till del, och bidrag, som är inkomstprövade eller på annat sätt begränsade till vissa grupper inom dessa kategorier.

Bland de förra bör man först nämna sjukhusvård till starkt nedsatta priser, förlossningsvård, hälso- och sjukvård för blivande mödrar och spädbarn, undervisning vid anstalter av alla slag från folkskolor till universitet och högskolor fritt eller mot avgifter, som inte täcker kostnaderna. Hit hör också bl. a. fritt uppehälle på skolhem för barn med lyte.

Till raden av inkomstprövade eller eljest begränsade bidrag räknas bl. a. skolluncher, fria skolresor, fria rekreationsresor för barn och husmödrar, vistelse vid barnkolonier, social hemhjälp. Skolluncherna är inte inkomstprövade, men de erbjuds å andra sidan inte inom alla skoldistrikt och alla skolformer, varför de kan räknas till denna grupp. Bidrag från enskilda betraktas som sociala bidrag, begränsade till vissa grupper.

I enlighet med den huvudregel, som uppställdes i första avsnittet av denna redogörelse, bör de inkomstprövade eller eljest begränsade bidragen tas med, medan de övriga lämnas åsido.

För vissa av de sociala förmånerna kan det vara mycket svårt att få kvantitetsuppgifter. Beträffande skolluncher

liksom beträffande vistelse vid barnkolonier får man nöja sig med en schablonmässig uppskattning. Att få uppgifter om resorna är, efter vad erfarenheten visar, mycket svårt.

Värderingen har ofta måst bli summarisk och kan närmast jämföras med värderingen av motsvarande löneför-måner. Endast undantagsvis har en uppskattning till konsumentpriser kunnat ske. Skollunchernas värde har beräknats med ledning av kostnaderna för desamma enligt uppgifter, som erhållits från skolöverstyrelsen.

C. Tillfälliga gåvor. Det kan i detta fall endast vara tal om gåvor från andra än medlemmar av det egna hushållet. Transaktioner inom hushållet brukar inte noteras vid levnadskostnadsundersökningar, en utgift påföres alltid den, som mottagit nyttigheten. Uppgifter om tillfälliga gåvor från utomstående kan aldrig inhämtas med rimlig noggrannhet. Nästan alla poster kan komma med i sammanhanget, även om blommor, tårter, choklad, bio- och konditoribesök samt barnkläder hör till de vanligaste. De ingående frågor, som bleve nödvändiga för en tillfredsställande uppskattning, skulle i de allra flesta fall väcka irritation och äventyra hela intervjun. Gruppen tillfälliga gåvor in natura har därför uteslutits.

D. Varor och tjänster från eget företag eller annan yrkesmässig verksamhet. Jordbruksprodukter av olika slag ger de vanligaste exemplen, men snart sagt vilka nyttigheter som helst kan förekomma, som är produkter av yrkesmässig verksamhet av någon hushållsmedlem. I enlighet med den uppställda huvudregeln bör dessa nyttigheter värderas som naturaposter.

I många fall är det svårt att skilja

mellan vad, som skall betraktas som yrkesmässiga produkter och hushållsprodukter, frågan blir med andra ord på vilket produktionsstadium nyttigheterna skall värderas. Mjölksprodukter, fläsk och ved ger exempel från lantbruket. Skall veden värderas på rot, som meterved hemkörd från skogen eller rent av huggen och sågad, som man använder den vid eldning? Skall grisen värderas innan den slaktas, ostyckad eller färdigberedd i form av färskt, salt eller rökt fläsk och korv etc., så som husmodern skulle köpa den från affären? På sina håll förekommer det också, att man själv kärnar smör och ystar. Skall man därvid värdera den mjölk, som går åt, eller den färdiga produkten? Det gäller tydligen att sätta en gräns mellan lantbruket och konsumenthushållet. I föreliggande undersökning har vi värderat följande lantbruksprodukter till konsumentpriser: Mjolk, smör, ost, ägg, höns, ostyckad fläsk och kött, mjöl, gryn, potatis.

I fråga om produkter från andra företag än lantbruk, t. ex. handels- och hantverksföretag, har gränsen mot hushållet varit lättare att dra. Men det har samtidigt varit mycket svårt att få tillförlitliga kvantitetsuppgifter om de produkter, som hushållet fått ur företaget.

De nyttigheter, som kommer i fråga, är i allmänhet sådana, som man relativt lätt kan få uppgift om konsumentpriserna för. I den mån kvantitetsuppgifterna är riktiga, ger alltså de uppskattade naturaposterna ett mått på konsumtionen, som är jämförbart med de monetära posterna.

För en indexbudget är konsumentpriserna, som nämnts i avsnitt 1, inte relevanta. En lantbrukare är beroende av producentprisernas växlingar — och inte av konsumentprisernas — också i sin hushållsbudget. Skulle man göra en

index för lantbrukare enbart eller för någon annan företagargrupp, så borde naturen i budgeten uppskattas till producentpriser.

E. Varor och tjänster framställda endast för eget bruk inklusive tjänster från kapitalvaror i hushållets ägo. Man kan inte skilja på produkter av eget arbete och produkter av kapitalvaror i hushållets ägo, emedan de nyttigheter som det blir fråga om i de flesta fall är resultatet av en samverkan mellan eget arbete och tjänster från kapitalvaror. De poster, som skall diskuteras här nedan, är:

a) bostad i eget hus.

b) uppvärmning, trappstädning m. m., som ibland inräknas i hyran och därvid automatiskt kommer på bostads-posten, ibland räknas till andra poster och ibland utföres av hushållsmedlemmarna.

c) trädgårds- och lantbrukningsprodukter, som framställs endast för eget bruk. Produkter från jakt, fiske, bärplockning utan yrkesmässigt syfte.

d) åtskilliga traditionellt vanliga hemsysslor, som numera till stor del flyttats utom hemmet, såsom bakning, konservering, tvätt, klädsömnad.

Den viktigaste posten är bostad i eget hus. Ägd bostad i flerfamiljshus bör betraktas som en hyreslägenhet och värderas till samma belopp som vid taxeringen, dvs. som en motsvarande hyreslägenhet. Det är huvudsakligen egna hemmen, dvs. enligt levnads-kostnadsundersökningarnas terminologi en- och tvåfamiljshus, där ägaren själv bor, som bereder svårigheter. Att skaffa uppgifter om bostadens storlek och beskaffenhet går an, men värderingen är en besvärlig fråga.

Man kan tolka begreppet ortens konsumentpris på två sätt i detta samman-

hang. Man kan antingen tänka sig att värdera bostaden som en hyreslägenhet genom en marknadshyra ett för allt, eller man kan göra värderingen på ett tidigare stadium och beräkna egnahemsägarens utgifter för räntor, skatter, försäkringar, reparationer och andra omkostnader samt därtill lägga en beräknad ränta på eget kapital. Denna skulle bli den enda naturaposten i sammanhanget.

Den förra metoden innebär, att man betraktar det egna hemmet som en förvärvskälla, något som är främmande ur privatekonomisk synpunkt och därför står i strid med undersökningens allmänna syften. Närmare utvecklad skulle den te sig ungefär sålunda. En fiktiv hyra skulle fastställas, som motsvarade det pris lägenheten skulle betinga i öppna marknaden, och denna skulle räknas som bostadsutgift. Skillnaden mellan detta belopp och de kontanta utgifterna i form av räntor, skatter, försäkringar, reparationer och andra omkostnader skulle räknas som inkomst. Om skillnaden bleve negativ, finge den räknas som underskott på förvärvskälla. Det vore alltså tänkbart, att utgifter, som ur hushållens synpunkt ter sig som bostadsutgifter, i stället skulle komma att belasta ett annat konto. Å andra sidan skulle den verkliga bostadsutgiften ofta vara lägre än den angivna.

Enligt den senare metoden — som har tillämpats vid föreliggande undersökning — räknar man det egna hemmet som en varaktig konsumtionsvara närmast i klass med möbler och hushållsmaskiner. Det faktum att det egna hemmet kräver mera kapital, gör dock, att man ur privatekonomisk synpunkt betraktar kostnaderna därför annorlunda än kostnaderna för möbler och hushållsmaskiner. I det senare fallet räknar man i allmänhet de direkta ut-

gifterna inklusive köpeskilling, då denna erlagts som kostnader, räntor förekommer endast i form av skuldräntor. Egnahemsägaren räknar inte med köpeskillingen som kostnad men däremot räntorna både på eget och lånat kapital. Svårigheten vid uppskattningen av bostadskostnaden ligger just i frågan om det egna kapitalet. Hur skall dess belopp fastställas? Ur privatekonomisk synpunkt förefaller det rimligast att använda det kapital, som ägaren har lagt ner i fastigheten, oberoende av om fastighetsvärderna har förändrats, sedan köpet eller bygget ägde rum. Uppgifter om det egna kapitalet har emellertid av olika skäl inte kunnat inhämtas vid de hittillsvarande undersökningarna, och vid beräkning av bostadskostnaderna har därför posten ränta på eget kapital lämnats åsido. Ej heller har bostadsposten belastats med avskrivningar på fastighetens värde. Amorteringar av skulder har räknats till sparandet.

Den andra stora gruppen under rubriken varor och tjänster för eget bruk utgörs av vissa mer eller mindre vanliga hemsysslor. I översikten på sid. 91 har den delats i tre mindre grupper, varvid den första innefattar eldning och trappstädning och ansluter sig till bostadsposten, den andra trädgårds- och lanthushållsprodukter, bärplockning m. m. och den tredje bakning, konservering, tvätt, hemsömnad, som tillhör hemsysslorna i mera inskränkt bemärkelse.

Eldning, trappstädning, klädsömnad, tvätt m. fl. hemsysslor brukar inte värderas vid levnadskostnadsundersökningar, och så har inte heller skett vid detta tillfälle. Däremot brukar man ta med trädgårdsprodukter, vilda bär, som hushållsmedlemmarna plockat, ägg och andra animalieprodukter, även om ve-

derbörande idkar djurskötseln endast till husbehov. Orsaken till denna differentiering är väl främst trädgårds- och animalieprodukternas likhet med lantbruksprodukterna — man vill inte lämna åsido folkskollärarens potatis-konsumtion av egen skörd, när man värderar grannen-lantbrukarens. Den traditionella synen på hemsysslorna bidrog väl också. Klädsömnad, eldning etc. har till långt in i vårt sekel varit självklara göromål i hushållen både i städer och på landet. Trädgårds- och hönsskötsel m. m. har man huvudsakligen ägnat sig åt på landet. Vid föreliggande undersökning har vi följt samma principer som tidigare. Orsakerna härtill är dels hänsyn till kontinuiteten, dels och framför allt svårigheten att mäta hemsysslorna.

Motiven för en differentiering är nu förtiden svagare. Hemsysslorna har i olika hushåll mycket olika betydelse för den enskilda ekonomin och levnadskostnadsnivån. Det går inte i längden att som hittills bortse från dem vid levnadskostnadsundersökningarna, även om man rimligen borde ta hänsyn till dem på annat sätt än genom värdering till fasta priser av hemproduktionen. En kartläggning av konsumtionsvanorna inom olika hushållstyper vore av intresse. Jämför exempelvis två hushåll med samma penninginkomst och samma sammansättning, där i det ena fallet husmodern har förvärvsarbete utom hemmet och i det andra husmodern är hemmafru. Den förra familjen måste rimligtvis ha högre penningutgifter än den senare för samma konsumtion, eftersom den hemarbetande t. ex. genom bakning, konservering, tvätt och klädsömnad kan nedbringa kontantutgifterna utan att sänka konsumtionen. Ett mera ingående studium av konsumtionsvanorna förutsätter, att

man på något sätt tar hänsyn till hemproduktionen. Detta gäller vare sig man skall jämföra olika grupper vid samma tid, landsbygds- och tätortshushåll, hushåll med hemarbetande eller förvärvsarbetande husmödrar, eller om man skall studera utvecklingen under en följd av år.

Till samma grupp som hemsysslorna hör tjänster från varaktiga konsumtionsvaror, t. ex. möbler och hushållsmaskiner. Dessa tjänster värderas ej heller. Utgifterna vid inköp, avbetalning eller reparation redovisas under posten möbler och husgeråd.

Motvarande gäller för egna fordon. Sämtliga utgifter vid inköp, avbetalning eller reparationer redovisas under posten resor, men de tjänster, som fordonet lämnar, värderas ej för sig.

F. Allmänna nyttigheter såsom fria gator och vägar, skyddet av en rättsordning, fria bibliotek, tillgång till parker etc. etc. Dessa poster bör icke tas upp och värderas. Liksom i fråga om sociala förmåner, som är tillgängliga

för alla kategorier, måste dessa ligga utanför levnadskostnadsundersökningarnas ram. Att samla in kvantitetsuppgifter på detta område skulle också stöta på stora svårigheter.

3. Naturakonsumtionen i siffror

Naturakonsumtionen har för lantbrukarna beräknats till i genomsnitt 2 200 kr. Den är relativt något lägre för de största hushållen än för de övriga. Huvuddelen, 70 à 75 %, kommer på livsmedelsposten och resten på ved. Övriga poster är så små, att de inte förjänar nämnas.

Till närmare 90 % utgörs naturen av produkter från eget företag eller annan yrkesmässig verksamhet, dvs. i detta fall från eget lantbruk. 7 % utgörs av varor och tjänster, som framställts inom hushållet för eget bruk, dvs. i detta fall huvudsakligen trädgårdsprodukter. Avtalsförmånerna uppgår endast till 3 % och de sociala bidragen (skolluncher, hemhjälp) till 1 % av gruppens naturakonsumtion. Se vidare tab. 61 och 63.

Tab. 61. Naturakonsumtionen med fördelning efter konsumtionspost. Lantbrukare

Konsumtionspost	Makar med barn		Makar utan barn		Blandade hushåll och ensamstående				Samtliga hushåll	
	Kr	%	Kr	%	1—3 pers.		4 o. fl. pers.		Kr	%
					Kr	%	Kr	%		
Mat och dryck	1 595	72,8	1 172	70,3	1 258	69,9	2 034	76,2	1 636	73,7
därav: förtäring inom hemmet	1 553	70,9	1 172	70,3	1 243	69,1	1 993	74,7	1 606	72,3
förtäring utom hemmet	42	1,9	—	—	15	0,8	41	1,5	30	1,4
Bostad, bränsle, lyse	595	27,2	494	29,7	541	30,1	632	23,7	584	26,3
därav: bostad	—	—	—	—	—	—	1	0,1	1	0,1
ved	595	27,2	494	29,7	541	30,1	630	23,6	583	26,2
el. ström	—	—	—	—	—	—	1	0,0	0	0,0
Kläder och skor	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Övriga utgifter	—	—	—	—	1	0,0	2	0,1	1	0,0
Summa naturakonsumtion	2 190	100	1 666	100	1 800	100	2 668	100	2 221	100
Naturakonsumtion i % av totala konsumtionen	25,9		26,1		24,9		22,0		23,7	

För icke lantbrukare uppgick naturakonsumtionen i genomsnitt till inemot 700 kr. Även här kommer huvuddelen, i genomsnitt 70 %, på mat och dryck, vreden intar andra plats med 23 %, posten fri bostad bidrar med 6 %.

Produkter från eget företag eller annan yrkesmässig verksamhet utgör 39 %. Utom lantbruksprodukter är det

här fråga om trädgårdsprodukter, fisk samt i något fall varor från lanthandel.

Varor och tjänster, som framställts inom hushållet för eget bruk, utgör 27 %. Hit räknas trädgårdsprodukter, potatis, ägg m. m., som endast framställs för eget bruk. Avtalsförmånerna utgör 22 % och består dels av fri bostad och bränsle, dels av livsmedel. Se vidare tab. 62 och 64.

Tab. 62. Naturakonsumtionen med fördelning efter konsumtionspost. Icke lantbrukare

Konsumtionspost	Makar med barn		Makar utan barn		Ensamstående		Blandade hushåll				Samtliga hushåll	
							2—3 personer		4 o. fl. personer			
	Kr	%	Kr	%	Kr	%	Kr	%	Kr	%	Kr	%
Mat och dryck	536	73,2	310	60,9	198	55,9	462	67,9	837	78,7	477	70,5
däruv: förtäring inom hemmet	474	64,7	303	59,5	96	27,1	427	62,7	748	70,3	423	62,5
däruv: förtäring utom hemmet	62	8,5	7	1,4	102	28,8	35	5,2	89	8,4	54	8,0
Bostad, bränsle, lyse	194	26,5	196	38,5	151	42,7	213	31,3	225	21,1	197	29,1
däruv: bostad	44	6,0	57	11,2	40	11,3	22	3,2	12	1,1	38	5,6
däruv: ved	145	19,8	136	26,7	109	30,8	189	27,8	213	20,0	156	23,1
däruv: el. ström	5	0,7	3	0,6	2	0,6	2	0,3	—	—	3	0,4
Kläder och skor	1	0,2	1	0,2	1	0,3	3	0,4	0	0,0	1	0,1
Övriga utgifter	1	0,1	2	0,4	4	1,1	3	0,4	2	0,2	2	0,3
Summa naturakonsumtion	732	100	509	100	354	100	681	100	1 064	100	677	100
Naturakonsumtion i % av totala konsumtionen	8,5		9,0		10,1		9,4		9,9		9,1	

Tab. 63. Naturakonsumtionen med fördelning efter anskaffningssätt. Lantbrukare

Anskaffningssätt	Makar med barn		Makar utan barn		Blandade hushåll och ensamstående				Samtliga hushåll	
					1—3 pers.		4 o. fl. pers.			
	Kr	%	Kr	%	Kr	%	Kr	%	Kr	%
Avtalsförmåner	55	2,5	103	6,2	61	3,4	61	2,3	66	3,0
Sociala bidrag, underhåll, gåvor av enskilda	43	1,9	3	0,2	6	0,3	40	1,5	28	1,3
Produkter från eget företag eller annan yrkesmässig verksamhet	1 940	88,6	1 378	82,7	1 621	90,1	2 397	89,8	1 971	88,7
Varor och tjänster som framställs inom hushållet för eget bruk	152	7,0	182	10,9	112	6,2	170	6,4	156	7,0
Summa naturakonsumtion	2 190	100	1 666	100	1 800	100	2 668	100	2 221	100

Tab. 64. Naturakonsumtionen med fördelning efter anskaffningssätt. Icke lantbrukare

Anskaffningssätt	Makar med barn		Makar utan barn		Ensamstående		Blandade hushåll				Samtliga hushåll	
							2—3 personer		4 o. fl. personer			
	Kr	%	Kr	%	Kr	%	Kr	%	Kr	%	Kr	%
Avtalsförmåner	144	19,7	133	26,1	181	51,1	173	25,4	111	10,4	146	21,6
Sociala bidrag, underhåll, gåvor av enskilda	159	21,7	42	8,3	45	12,7	25	3,7	83	7,8	85	12,5
Produkter från eget företag eller annan yrkesmässig verksamhet	238	32,5	166	32,6	51	14,4	298	43,7	609	57,2	264	39,0
Varor och tjänster som framställs inom hushållet för eget bruk	191	26,1	168	33,0	77	21,8	185	27,2	261	24,6	182	26,9
Summa naturakonsumtion	732	100	509	100	354	100	681	100	1 064	100	677	100

Instruktionskursen för intervjuare

Vid de tidigare intervjuundersökningar, som företagits av socialstyrelsen, anskaffades intervjuare genom arbetsmarknadsstyrelsens försorg. Av kostnadsskäl kunde socialstyrelsen endast anställa personer, som var bosatta på de utvalda orterna, och därför fanns det praktiskt taget ingen möjlighet för styrelsen att påverka valet av intervjuare, utan vi måste helt enkelt acceptera de personer, som anvisades. De flesta var tjänstemän vid arbetsförmedlingar eller andra offentliga organ och var sålunda hänvisade till att genomföra intervjuerna som extraarbete på kvällarna. De instruerades på sina hemorter av en tjänsteman från socialstyrelsen, som reste från plats till plats och under några timmar satte dem in i problemställningarna och gav anvisningar för intervjuarbetet. Dessutom erhöll varje ombud detaljerade tryckta instruktioner.

Väl medveten om att såväl denna arbetsform som sättet för instruktionen var bristfällig, beslöt styrelsen att vid 1951 års levnadskostnadsundersökning på landsbygden lägga ner betydligt större kostnader än tidigare på att bygga upp en intervjuorganisation, trots att denna måste bli tillfällig liksom sina föregångare. För att ge ombuden de bästa möjliga arbetsförhållanden beslöt, att de skulle heltidsanställas hos styrelsen under den tid intervjuarbetet varade. Eftersom det gällde landsbygdsdistrikt, kunde man inte tänka sig att anställa intervjuare från varje undersökningsområde, utan ombuden fick tillfälligt bosätta sig inom de distrikt de fick sig tilldelade. Under ti-

den betalades dagarvode samt traktement.

Rekryteringen av intervjuarna gick denna gång andra vägar än tidigare. Erbjudande om att söka anställning som tillfällig intervjuare hos socialstyrelsen skickades ut dels till de bästa av tidigare anlitade intervjuare, dels till deltagarna i de sociologiska seminarierna i Stockholm och Uppsala och dels till ett antal lantmästare, som under december 1951 anlätades av Statens jordbruksnämnd vid en intervjuundersökning. På grund av att ca 40 % av de utvalda hushållen var lantbrukare, ansågs det nämligen nödvändigt att en stor del av intervjuarna hade god kännedom om lantbruk. Via de kontakter, som på detta sätt skapades, spreds även till andra kännedom om att styrelsen sökte personer med erfarenhet av intervjuarbete. Sammanlagt anmälde sig drygt 100 personer som sökande. Omkring 50 intervjuare behövdes, varför gallringen kunde bli ganska hård. Preliminärt antogs 46 och 4 som reserver. Efter några återbud och därav föranledda kompletteringar uppgick antalet till 46, därav en reserv (26 män och 20 kvinnor). Ungefär hälften hade kännedom om lantbruk och lanthushåll.

Intervjuarna hade ganska olikartad utbildning:

	Antal personer
Avlagd eller påbörjad akademisk examen.....	19
Diplomerad från socialinstitut eller studerande vid sådan läroanstalt	5
Studentexamen, realexamen eller normalskolekompetens med eller utan yrkesutbildning.....	10
Folkskola med eller utan yrkesutbildning.....	12

och representerade skilda yrkesområden:

	Antal personer
Studeringe	21
Arbetsförmedlingstjänstemän	6
Socialarbetare	4
Lantmästare	4
Journalister	2
Hemmafruar	6
Andra yrken	3

Rekryteringen utgör den ena delen av det viktiga värvet att organisera en intervjuarstab; den andra delen består i att utbilda den. Mot bakgrunden av tidigare erfarenheter ansågs det givet, att utbildningen borde ske centralt och då lämpligen i Stockholm, och att den skulle vara avsevärt mera omfattande än tidigare. När det fastställdes, vad utbildningen skulle omfatta, stod det klart, att minimilängden för en kurs måste vara fyra dagar. Med hänsyn till de begränsade ekonomiska resurserna kunde den inte få uppta längre tid, trots att det utan tvivel hade varit önskvärt.

Kursen förlades till den 9—12 januari 1952. Varje dag inleddes med ett föredrag. Följande ämnen behandlades:

Metoder för levnadskostnadsundersökningar.

Intervjuteknik.

Särskilda problem vid lantbruksintervjuer.

Varför är det nödvändigt att undvika bortfall vid stickprovsundersökningar?

Sista dagen hölls som avslutning ett föredrag om den svenska familjen som konsument, dess problem och önskemål.

Efter morgonföredragen vidtog den egentliga träningen dels i intervjuteknik, dels i genomgång av de speciella problem, som var förknippade med denna undersökning. För att träningen

skulle bli så effektiv som möjligt, delades deltagarna upp i grupper med 10—12 personer i varje.

Kursdeltagarna hade i förväg fått sig tillsänt arbetsmaterial i form av blankett, anvisningar och vissa andra hjälpmedel, för att de därigenom skulle ha gjort undan det värsta grovarbetet med att sätta sig in i problemställningarna och lära sig hitta i det tämligen digra undersökningstrycket. Trots detta visade det sig nödvändigt att ägna en stor del av första dagen åt en redogörelse för blankettens disposition och åt en noggrann genomgång av olika avsnitt i den. Under första kursdagen påbörjades också en intervju med ett fingerat hushåll; den fortsatte kursen igenom med några timmar varje dag. Därvid övades deltagarna bl. a. i sättet att sköta en intervju, dvs. att rikta lämpliga frågor, att utan att påverka den intervjuade i viss riktning hjälpa honom att erinra sig sina inköp och övriga delar av sin ekonomi och att överhuvudtaget med urskillning granska de uppgifter, som lämnades. Intervjuerna varnades för att ha några förtutfattade meningar om hur mycket ett hushåll av viss storlek eller socialklass köper av olika varor. Varje svarsalternativ måste anses lika naturligt, men intervjuaren måste å andra sidan vara kritisk mot de uppgifter, som lämnas, och genom att ställa lämpliga kontrollfrågor försöka få klarhet i om svaret överensstämmer med de faktiska förhållandena eller ej.

Under den andra kursdagen fick deltagarna tillfälle att pröva på hur denna form av intervjuarbete kändes i verkligheten. Var och en fick nämligen oförberett intervju en av socialstyrelsens tjänstemän på ett par avsnitt av blanketten. Detta aktualiserade en

mångfald problem, som sedan diskuterades i de olika grupperna.

I samband med de förberedande undersökningar, som styrelsen företog under hösten 1951, gjordes ett par inspelningar på en agafonapparat. Några avsnitt av dessa upptagningar återgavs för kursdeltagarna, som också försågs med ett texthäfte för att bättre kunna följa med. Intervjun kommenterades och kritiserades på åtskilliga punkter.

För att visa intervjuarna vad de framför allt behövde kunna och för att få reda på vad som uppfattades som svårt, ordnades mot slutet av andra kursdagen en skrivning. Den granskades och diskuterades dagen därpå. I anslutning härtill redogjordes grundligt för hur en avstämning mellan inkomster och utgifter skulle göras, vilka principer, som låg till grund för den, och hur man skulle förfara, om skillnaden mellan inkomster och utgifter visade sig vara stor.

De intervjuare, som huvudsakligen skulle arbeta i lantbrukarhushåll, fick under den tredje kursdagen under sakkunnig ledning speciell träning i hur natura- och inkomstredovisningen skulle göras i dessa hushåll.

Under den sista kursdagen lämnades en del praktiska råd om hur intervjuaren bäst skulle organisera sitt arbete, och om hur kontakten med styrelsen skulle upprätthållas. Intervjuarna skiekades två och två till samma område. Den ena skulle vara lantbruks-

kunnig och i första hand göra intervjuerna med lantbrukare. Var och en fick härigenom två områden på sin lott. Intervjuaren borde bo centralt inom undersökningsområdet och, om det visade sig lämpligt, flytta från ett inackorderingsställe till ett annat för att därigenom hålla resekostnaderna på ett minimum. Adresser på lämpliga pensionat lämnades.

Kursdeltagarna fick också studera formulären till de rapporter, som dagligen skulle insändas till styrelsen. På dessa skulle antecknas, vilka hushåll som besökts under dagen, hur många intervjuer som fullbordats, hur lång tid som använts på olika moment i arbetet och vilka utlägg som gjorts. Dessutom skulle bostadsadressen för de närmaste dagarna antecknas och de färdiga blanketterna successivt skickas in till styrelsen. Avsikten med detta arrangemang var att underlätta kompletteringsarbetet. De inkomna blanketterna granskades snarast, så långt den tillgängliga arbetsstyrkan tillät. Eventuella felaktigheter och oklarheter kunde i många fall rättas till genom brev- eller telefonkontakt med intervjuaren, medan han ännu fanns kvar på intervjuorten. Likaså erhöles genom detta rapportsystem kontroll på att intervjuarbetet fortgick i normal takt. För kommande undersökningar var det dessutom av vikt att få veta, hur lång tid intervjuerna tog och hur kostnaderna fördelade sig.

Glossary in English

abonnemang	subscriptions	borstar	brushes
agaspis	Aga cooker	bortfall	non-response
allmänna trafikmedel	public conveyance(s)	bortovaro	absence
allmänt barnbidrag	general child-allowance(s)	bostad	dwelling
amortering	amortization	bostadsrabatt	discount on house rent
andel	share, participation (in)	bostadsrättslägenhet	apartment purchased (without ownership) from a cooperative building society
annan, andra	other (adj.)	bottniner	gumboots, »bootees»
ansvarsförsäkring	third-party indemnity insurance	brandförsäkring	fire insurance
antal	number (of)	bruttoinkomst	gross income
anträffbar	available, could be found	bränsle	fuel
arbetare	worker(s), employee(s)	bröd	bread
arbete	work, labour	båt	boat
arbetsgivare	employer	bär	berries
arbetslöshetskassa	unemployment insurance society fund	böcker	books
armatur	fittings	centralvärme	central heating
arrende	(farm) tenancy, lease	charkuterivaror	cured meats
art	kind (of)	civilstånd	civil status
arv	inheritance	cykel	bicycle
arvode	fee	daglig	daily
avlopp	sink	dammsugare	vacuum-cleaner
avstämning (mellan inkomster o. utgifter)	reconciliation (between incomes and expenditures)	deltidsarbete	part-time job
babyutstyrel	baby clothes (set of)	diverse utgifter	sundry expenses
bad	bath	draperier	hangings, drapery
badrock	bathing robe	driftskostnader	running costs
badrum	bathroom	droskbil	taxi-cab
bank	bank	dryck	beverage
barn	child(ren)	dräkt	costume
barnfamiljer	families with children	dukar	tablecloths
barnoverall	child's overalls	dyr	expensive
begravningskassa	burial fund	dödsfall	a person's decease
behandling (t. ex. på sjukhus)	treatment (e. g. at a hospital)	egentlig landsbygd	rural districts
beklädnad	clothing	egentligt bortfall	actual non-response
bekvämligheter	conveniences	egen, egna	(a person's) own
besök	visit(s)	egnet hem	a single-family home
bidrag	allowance(s)	egna produkter	(a farm's, a garden's) own produce
bil	motorcar	ej anträffbar	not at home, not to be found
biljettutgifter	fares	ekonomisk förening	economic society
billig	cheap	elektriskt ljus	electric light
biograf	cinema	elplatta	electric hot-plate
blandade hushåll	mixed households	elspis	electric stove
blus	blouse(s)	enkelrum	one-roomed flat
boendetäthet	number of persons per room	ensamstående	living alone (without dependants)
bokföring	bookkeeping	enskilt	private

erlagda (skatter och räntor)	paid (taxes and interest)	hobbyutgifter	hobby expenses
fackföreningsavgift	trade union membership fee	hotell	hotel
fastighet	real property	husgeråd	household goods
fastighetsskatt	property tax	hushåll	household
filtar	blankets	hushållsföreståndare	head of a household
fisk	fish	» linne	household linen
fjäderfä	poultry	» maskiner	» machines
flerfamiljshus	apartment house	» medlem	member of a household
flicka, flickor	girl, girls	» papper	household paper
flyttat	moved	» textilier	» textiles
fläsk	bacon, pork	» typ	type of household
folkpension	national pension	husligt arbete	housework
folkräkning	census	husmödrar	housewives
fordon	vehicle(s)	huvudbonad	headgear
fotogenkök	paraffin stove, primus stove	hyra	rent
frakt	freight	hög, högre, högst	high, higher, highest
fria måltider	free meals	hålfotsinlägg	(in a shoe) arch-support
fritt upplåten	rent-free	hårvård	(visits to) hairdresser's and barber's
frukt	fruit	höns	chicken, poultry
färdiglagad mat	prepared food	icke lantbrukare	non-farmer
fördelning	distribution, grouping	inackorderingsavgift	rent for lodging
företagare	entrepreneur	inbrottsförsäkring	burglary insurance
företagsledare	manager, head of the business	inkomster	incomes
galoscher	galoshes	inkomstklass	income bracket
gardiner	curtains	» källa	source of income
garn	yarn	» tagare	wage-earner, salary-earner
gasspis	gas stove	inköp	purchase(s)
genomsnitt(lig)	average	inköpta varor	bought goods
gift	married	in natura	(benefits) in kind
glas	glass	inneboende	lodger
glasögon	eyeglasses	insättning	deposit
glödlampor	electric bulbs	instruktionskurs	instructional course
golvbonare	floor-polisher	intervjuorter	places where interviews are held
golvvur	grandfather's clock	inträdesavgift	admission fee
granskning	examination	inventarier	furniture, fixtures, fittings
grupp	group	investeringar	investments
gryn	grain, grits, groats	jordbruksfastighet	farm
grädd	cream	jumper	jumper
grönsaker	vegetables	kaffe	coffee
gymnastik	gymnastics	kamera	camera
gåvor	presents, gifts	kappa	(woman's) coat, cloak
gäster	guests	kapitalförtäring	using-up of capital
ha (hektar)	hectares (1 h. = nearly 2 ¹ / ₂ acres)	kasserad	unusable (information)
handdukar	towels	kemisk tvätt	dry-cleaning
hembiträde	domestic servant	kläder	clothes
hemhjälp	domestic help	klädesplagg	article of clothing
hemmavarande	living at home	klänning	dress
hemutrustning	furniture and fittings		

kokkärl	pots and pans	man, män	man, men
kokvrå	kitchenette	mangel, mangling	mangle, mangling
kol, koks	coal, coke	mat	food
konditoribesök	visits to teashops	matsilver	table silver
konserver	tinned food, preserves	mattor	carpets, mats
konstföremål	pictures etc.	medeltal	average (number), mean
konsumtionspris	consumer-price	median	median
konsumtionsenhet	unit of consumption	medicin	medicine
» utgift	expenditure on con- sumer goods	mejeri	dairy
kontant	cash	mejerivaror	dairy produce
kontantinnehav	cash-in-hand	mesost	whey-cheese
kontantöverskott	surplus of cash	minderårig	minor (children)
kostnad	cost, charge	minskade tillgångar	reduced assets
kostym	suit	minskning	reduction, decrease
kroppsvård	personal care, hygiene	mjöl	flour, meal
kuddar	cushions, pillows	mjölk	milk
kurser	instructional courses	morgonrock	dressing-gown
kvartil	quartile	motorcykel	motorcycle
kvinnor, kvinnor	woman, women	motorfordon	motor vehicle
kylskåp	refrigerator	musikinstrument	musical instrument
kök	kitchen	myndighet	authority
köksmaskiner	» machines	måltidsdrycker	table beer etc.
» utrustning	» equipment	möbelyger	furniture fabrics, up- holstery
kön	sex	möbler	furniture
köpa	buy	naturakonsumention	consumption in kind
kött	meat	» posterna	items of benefits in kind
lakansväv	sheeting	naturligt bortfall	natural non-response
landsbygd	rural district(s)	nedre kvartil	lower quartile
lantbrukare	farmer(s)	negativt sparande	negative saving
leksaker	toys	nyanläggning	new construction
lektioner	lessons	nötkött	beef
levnadskostnadsunder- sökning	inquiry into family ex- penditure	oförändrad	unchanged
livförsäkring	life insurance	ogift	unmarried
livsmedel	food	olycksfallsförsäkring	accident insurance
lyse	light	område	district, area
lån	loan(s)	ort	place, locality
lägenhet	flat, apartment	ost	cheese
lägre, lägsta	lower, lowest	parfym	perfume
läkararvode	doctor's fee	penninginrättning	financial institution
läroböcker	school books	penningmedel	money, cash
läskedrycker	mineral waters	pensionat	pension, boarding- house
läsning	reading	pensionsförsäkring	annuity insurance
lön	wage(s)	pensionsstyrelsen	The Pensions Commis- sioners' Board
löntagare	wage-earner, salary- earner	pensionär	pensioner
lösnummer	single copy(ies)	person(er)	person(s)
madrasser	mattresses	pojke, pojkar	boy, boys
makar med barn	husband and wife with children	porslin	china, porcelain
makar utan barn	husband and wife with- out children	positivt sparande	positive saving
makaroner	macaroni	postavgifter, postporto	postage

potatis	potatoes	sociala bidrag	social allowances
prenumeration	subscription	socialklass	social class
primär urvalsenhet	primary sampling unit	sommarstuga	summer cottage
proppar	(electr.) fuses	sotning	chimney-sweeping
pullover	pullover	sparande	saving(s)
pyjamas	pyjamas	specierier	groceries
pälsverk	furs	sportutrustning	sports gear
		spridning	dispersion
radiolicens	radio licence	sprit	alcohol, spirit(s)
rakapparat	(electric) razor	stearinljus	candle(s)
rakblad	razor blade	stekpanna	frying pan
rakhyvel	safety razor	stipendier	studentships
rakkräm	shaving cream	storlek	size
rakning	shaving	strumpor	stockings, socks
redskap	implements	strykning	ironing
regelbunden	regular	studerande	student(s)
rekreation	recreation	stålull	steel-wool
rengöringsmedel	cleaning materials	stärkning	starching
renhållning	refuse removal	svampar	sponges
reparationer	repairs	sybehör	sewing materials
reseutgifter	travelling expenses	symaskin	sewing machine
resor	travelling	sysselsatt	employed, occupied (with)
restaurangbesök	visits to (taking meals at) restaurants	sågning	sawing
Riksförsäkringsanstal- ten	The National Insurance Department	sällskapsspel	parlour (family) games
rikssamtal	long-distance (tele- phone) call	sängkläder	bedclothes
rotfrukter	root-crops	sänglinne	bed-linen
rum och kök	room(s) and kitchen	sömlön	tailor's bills
rumsuthyrning	letting-out rooms	tandkräm	toothpaste
räntor	interest	tandläkararvode	dentist's fees
		tavlor	pictures
saknas	is (are) lacking, missing	telefon	telephone
semester	holiday(s)	telegram	telegrams
servetter	serviettes	tidning	newspaper
servis	china	tidskrift	periodical, magazine
sjukdom	sickness, disease	tillfällig	incidental, occasional
sjukhusvård	hospital care, treatment	tillgångar	assets, resources
sjukkassa	health insurance fund	tillhopa	(added) together
sjukvård	medical care	tjänsteman, lägre	clerk, official, lower- grade
sjukvårdsartiklar	medical supplies	» högre	clerk, official, higher- grade
självproducerad	home-made	tjänstepension	pension on retirement
skaldjur	shell-fish	toalettartiklar	toilet articles
skatter	taxes	toalettpapper	» paper
skinnkläder	leather clothing	tobak	tobacco
skola	school	tofflor	slippers
skolustrutning	school books etc.	traktamente	(daily) allowance (for expenses)
skor	shoes	trädgård	garden
skoreparationer	shoe (boot) repairs	tvål	soap
skrivmaterial	writing materials	tvätt	laundry bills
skönhetsmedel	beauty aids	tvättpulver	washing powder
slakteri	slaughter-house	tvättmaskin	» machine
släktingar	relations, relatives	tvättstuga	wash house
släktningar	relations, relatives		
smälägenheter	small apartments		
smör	butter		

tyger	dress materials	vin	wine
täcken	quilts	vidmaskin	wringing machine, wringer
tändstickor	matches	vuxna	adults
tätorter	urban areas	vägran	refusal
underkläder	underwear	värdepapper	securities
understöd	relief	värderad	estimated (at)
undersökning	inquiry, investigation	vävning	weaving
undervisning	instruction, teaching	vävstol	hand loom
uppgift	information	åkerareal	area of tillage
upplåtelseform (för bo- stad)	form of lease (for a dwelling)	ålder	age
upptagna lån	loans raised	åldersfördelning	grouping by ages
ursprungligt	original	åldersgrupp	age group
urval	sample, selection	år	year(s)
utdelning	dividend	återbekomna lån	repaid loans
utfallna livförsäkrings- belopp	(amount of) life insu- rance fallen due	återbetalning (av lån)	repayment (of loan)
utgifter	expenses, expenditure	återköpta produkter	produce repurchased by the farmer
utlånade medel	money lent	ägarlägenhet	owner-occupied flat
utrustning	equipment	ägg	egg(s)
varor	goods	äktenskapets längd	duration of the marri- age
varuslag	kind (of goods)	änka, änkring	widow, widower
vatten	water	ökade tillgångar	increased assets, re- sources
vattenklosett	water-closet, W. C.	ökning	increase (subst.)
veckotidning	weekly paper, maga- zine	överbefolkad	over-crowded
ved	firewood	överrock	overcoat
vedspis	wood-stove	övre kvartil	upper quartile
verkmästare	(works) foreman	övrigt, övriga	other
verktyg	tool(s)		
villaköp	house purchase		

